

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Cesta k duchovní zralosti u křesťanů v mladé dospělosti

Příspěvek ke studiu duchovního vývoje v rámci vývojové psychologie

Magisterská diplomová práce

Autor: Dalimil Staněk, DiS.

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Olomouc

2013

Prohlášení o samostatnosti

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou práci napsal samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne

Dalimil Staněk

Chtěl bych především poděkovat vedoucí mé práce Doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc. za její čas, konzultace a vedení. Dále bych chtěl poděkovat své manželce Lence za její podporu, trpělivost a korektury. Děkuji všem lidem, kteří byli ochotni otevřít se a nechat mě nahlédnout do svých zápasů a pochybností.

Obsah

Introit	6
Úvod	7
1 Teoretická východiska	8
1.1 Vymezení tématu	8
1.2 Holistický pohled na člověka	8
1.3 Stádia duchovního vývoje	9
1.3.1 Přehled různých teorií duchovního vývoje	9
1.3.2 Můžeme vůbec hovořit o stádiích víry?	15
2 Obecná psychologická charakteristika mladé dospělosti	16
2.1 Vymezení období mladé dospělosti	16
2.2 Znaký dospělosti	17
2.3 Kognitivní vývoj	17
2.4 Morálka	18
2.5 Vynořující se témata a úkoly mladé dospělosti	18
3 Sandageho model vztahové spirituality	20
3.1 Přebývání (1)	21
3.2 Hledání	22
3.2.1 Risk x popření (2)	22
3.2.2 Úzkost x redukce úzkosti (3)	23
3.2.3 Bloudění x závazek (4)	24
3.2.4 Osvícení a jednota (5)	25
4 Přejchod mezi III. a IV. stupněm víry podle Fowlerovy teorie	25
4.1 Synteticky konvenční víra (III.)	26
4.2 Individuálně reflektující víra (IV.)	27
4.3 Přejchod	27
4.4 Proč je potřebné postoupit do IV. stádia duchovního vývoje?	29
5 Duchovní úkoly mladé dospělosti	30
5.1 Sen	30
5.1.1 Přebývání	31
5.1.2 Hledání	32
5.2 Vztah k církvi a k Bohu	33
5.2.1 Přebývání	34

5.2.2	Hledání	35
5.3	Svoboda.....	37
5.3.1	Přebývání.....	37
5.3.2	Hledání	38
6	Výzkumná část	41
6.1	Úvod	41
6.2	Výsledky výzkumu v příbězích.....	46
6.2.1	Kazuistika A	46
6.2.2	Kazuistika B	48
6.2.3	Kazuistika C.....	50
6.2.4	Kazuistika D	51
6.2.5	Kazuistika E.....	53
6.2.6	Kazuistika F.....	55
6.2.7	Kazuistika G	56
6.2.8	Kazuistika H	58
6.2.9	Kazuistika I.....	60
6.2.10	Kazuistika J	62
6.3	Výsledky výzkumu v tabulkách.....	65
6.4	Diskuse	70
6.4.1	Diskuse nad výsledky.....	70
6.4.2	Další možnosti výzkumu	72
6.4.3	Potencionální zdroje chyb a nepřesností	73
6.4.4	Praktická využitelnost poznatků.....	74
6.5	Závěry.....	76
7	Souhrn	77
	Citovaná literatura	79

Seznam příloh

Příloha 1: Zadání diplomové práce

Příloha 2: Abstrakt

Příloha 3: Originální verze Sandageho modelu vztahové spirituality

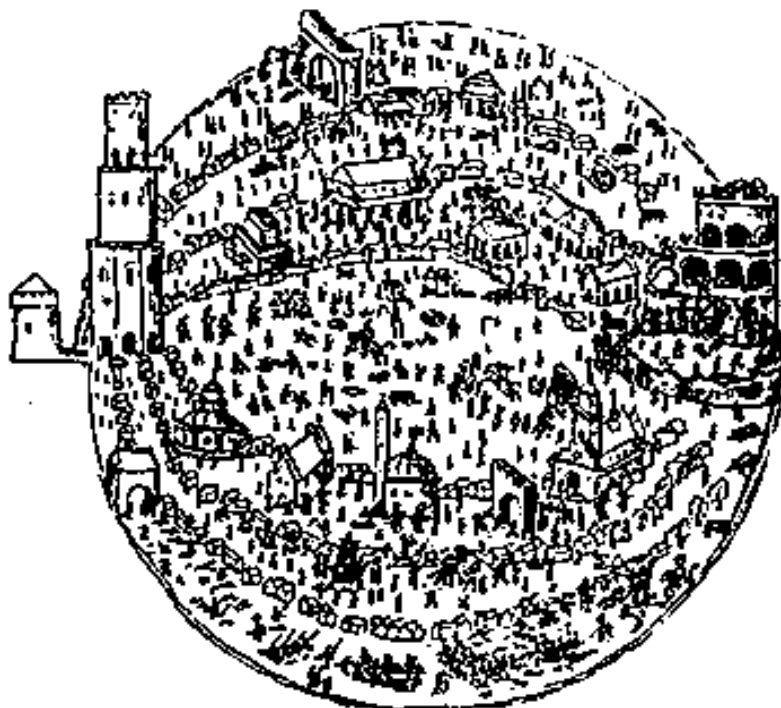
Příloha 4: Formulář pro rozhovor s probandy

Příloha 5: Ukázka doslovného přepisu výzkumného rozhovoru

Introit

Jan Ámos Komenský napsal velmi působivou a moudrou knihu: „*Labyrint světa a ráj srdce*“. V této knize popisuje cestu poutníka, který se na pokraji své dospělosti rozhlíží okolo sebe a chce se rozhodnout k jakému „houfu“ lidí se má přidat. Vydává se do světa, který je v knize reprezentován velkým městem. Nejdříve vystupuje na vysokou věž a snaží se získat celkový obrázek o světě. Poté přichází k bráně osudu. Všimá si, jak si lidé náhodně vybírají, jaký osud je v životě potká a to co jim padne do ruky, přijmou. Náš poutník si chce ale osud sám vybrat a tak dostává kartičku s osudem „pochybuji, přemýšlej a dívej se“. A s tímto osudem prochází poutník branou do města. Navštěvuje různé skupiny lidí, prochází jednotlivými stavy a pozoruje a hodnotí. Na všem vidí něco negativního, neustále není spokojený, protože zjišťuje, že svět není ideální (Komenský, 2010).

Komenského poutník je obrazem i dnešního mladého člověka, který hledá své místo ve světě. Nehodlá se spokojit jen s předem daným osudem, ale chce prozkoumat svět a najít v něm to, co mu bude sedět. A tak člověk prochází světem a pozoruje, zřetelně vidí rozpor mezi realitou a ideálem. Prochází krizí a deziluzí. Přesto ale nemusí zůstat uzavřen v cynismu a skepsi, najde-li pevný bod - ráj ve svém srdci.

Úvod

Celá tato práce si klade za cíl prozkoumat a popsat dynamiku psychického a duchovního zrání v mladé dospělosti. Vycházím z teorií amerických křesťanských psychologů, kteří se touto problematikou zabývají.

Osobně jsem se k této problematice dostal před více než pěti lety při studiu vývojové psychologie. V té době jsem pracoval s dětmi v církvi, připravoval jsem pro ně kluby, vyučování a letní tábory. V knize Zdenka Vojtíška o pastoraci v oblasti sekt a sektářství (Vojtíšek, 2005) jsem se poprvé setkal s interpretací Fowlerovy teorie duchovního vývoje. Začal jsem se zabývat duchovním vývojem u dětí. Ročníkovou prací jsem psal o tématu duchovního vývoje dospívajících. A postupně jsem se dostal až k období mladé dospělosti, o němž je tato práce.

Důvody k výběru tématu a směřování práce: (1) Pracuji jako kazatel v Církvi bratrské a většina nastudovaných informací a závěrů práce jsou pro mě velmi praktické a konkrétně využitelné při práci s lidmi, se kterými se stýkám. Pomáhají mi vést rozhovor a otevírat témata duchovních pochybností a krizí. (2) Dále mám dojem, že otázka duchovního vývoje není mezi psychology v naší zemi příliš rozpracována. Může nám tak chybět celá oblast duchovního aspektu člověka, kterou se možná nedaří oslovit a která přitom může být potencionálním zdrojem a stimulem pozitivního vývoje člověka, pokud je tato oblast pro něj osobně důležitá. (3) Zároveň se však religiozita může stát patologickou, pokud ustrne na určitém stádiu a dále se nerozvíjí. V těchto případech se zpravidla s klientem pracuje na její redukci, což v některých případech může být užitečné, ale přehlíží se možnost jejího prohloubení, což může být určitá alternativní cesta ke zdraví. (4) V této práci vycházím především z literatury a studií z USA. Tam se tématem duchovního růstu na některých univerzitách poměrně intenzivně zabývají. Mám za to, že právě toto může být určitým přínosem pro nás v České republice.

1 Teoretická východiska

1.1 Vymezení tématu

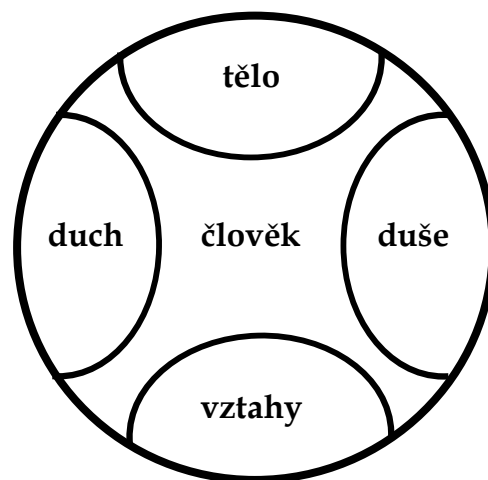
Pravý duchovní život člověka není jen jednou jeho součástí, nemůžeme ho chápat odděleně od ostatních. Je s nimi úzce propojen. Pokud je člověk křesťanem, projeví se jeho víra v jeho pohledu na svět, v jeho chování i prožívání, v jeho snech o budoucnosti, rozhodování i ve způsobu, jakým se vztahuje k druhým lidem. Křesťanské náboženství bývá často spojováno s něčím statickým, co může člověku přinést jistotu, pokoj a stabilitu do života. Chtěl bych v této práci poukázat na to, že křesťanství také přináší možnost hluboké a opravdové změny, ke které člověk dospěje skrze nestabilitu a krizi. Pokud je ochoten na tuto cestu vstoupit (Sandage & Jankowski, 2010).

1.2 Holistický pohled na člověka

Vycházím z toho, že člověk především tvoří jednotu. Je to ale jednota natolik složitá a komplexní, že při jeho zkoumání a poznávání můžeme vycházet z různých úhlů pohledu (viz. Obrázek 1). Můžeme člověka vnímat z hlediska jeho materiálního a *fyzického* těla tak, jak to dělá klasická medicína. Dále můžeme člověka poznávat z hlediska jeho *duše*, jeho intelektu, emocí, identity, prožívání a myšlení tak, jak se o to snaží psychologie. O člověku se dá také uvažovat z hlediska jeho *vztahů*, které mu dávají zpětnou vazbu, ovlivňují ho výchovou a svými názory. Mohou to být vztahy s rodiči, autoritami, vrstevníky, podřízenými nebo vlastními dětmi. Dále také můžeme uvažovat o *duchovní* oblasti člověka, kam se dá řadit smysl života, morálka a vztah k něčemu, co člověka přesahuje, v případě této práce k Bohu.

Všechny výše zmíněné složky nebo úhly pohledu jsou navzájem propojené; často ještě není úplně prozkoumané a jasné, jak spolu navzájem souvisejí. Např.: Lidské vztahy mohou výrazně ovlivnit psychiku

člověka a jeho identitu. Tělesné procesy a pochody jsou velice úzce spojeny s emocemi, které jsou lidmi vnímány a cítěny. Duchovní část člověka je také ve vzájemném vlivu s ostatními (Poněšický, 2002). Něco, co věřící lidé nazývají duchovními krizemi, je velmi často spojeno s krizemi a úkoly psychickými; záleží na konkrétní interpretaci a úhlu pohledu (Peck, 1994).

Obrázek 1

1.3 Stádia duchovního vývoje

1.3.1 Přehled různých teorií duchovního vývoje

Jedním z hlavních teoretických východisek této práce je teorie stádií duchovního vývoje. Není to jednotná a ucelená teorie, spíše myšlenka, kterou se v dějinách zabývali různí lidé a snažili se ji nějakým způsobem uchopit a popsat. Rád bych nyní poskytl stručný přehled některých vlivných teorií duchovního vývoje. První teorií je staré církevní pojetí, které se postupně formovalo během středověku. Další pojetí už jsou novodobější a mají úzkou vazbu na moderní vývojovou psychologii. Začnu ale krátkým představením některých pohledů Bible, protože to je společný základ pro většinu teorií duchovního vývoje křesťana.

1.3.1.1 Biblické základy

V Bibli se na několika místech hovoří o tom, že je potřeba duchovně růst. Tím ideálem, cílem udávajícím směr a nejvyšší laťkou pro růst křesťana je tzv. „*zralé lidství*“, které je ztotožněno s charakterem osoby Ježíše Krista (Efezským 4,13)¹. Na cestě ke zralosti, jež není na zemi možno dosáhnout, člověk prochází určitými stádii vývoje, které jsou v Bibli připodobňovány k růstu člověka. Počátky jsou připodobněny k dětství, ve kterém člověk přijímá a porozumí základním křesťanským principům. Ty jsou natolik jednoduché, aby je pochopil a mohl přijmout úplně každý. Cesta k zralému lidství však vede dál, směrem k dospělosti. Dospělost je charakterizována tím, že člověk je schopen učit druhé a „*přežvykat*“ a „*strávit*“ i náročnější biblické pasáže (Židům 5,11-14)². Tato stádia odrážejí duchovní potenciál člověka v závislosti na věku, zároveň jsou to fáze zrání, které na věku závislé být nemusí (Willet, 2010).

Bible si všímá i toho, že v každém věku potřebuje člověk slyšet něco jiného. Děti potřebují slyšet a prožít, že jsou jim odpuštěny hříchy a že mají v nebi Boha, který je jejich Otcem. Mladíci potřebují povzbudit do všech svých zápasů a duchovních bojů, je jim tedy zdůrazněno, že jsou „*silní*“ v Bohu. Otcové/dospělí potřebují poznat Boha nejen osobního, ale také univerzálního; jako toho, který je od počátku (1 list Janův 2,12-14)³.

---

¹ Efezským 4:13 ...až bychom všichni dosáhli jednoty víry a poznání Syna Božího, a tak dorostli zralého lidství, měřeno mírou Kristovy plnosti (Bible, Český ekumenický překlad, 1995).

² Židům 5:11-14 ...O tom by bylo mnoho co mluvit, ale je těžké vám to vyložit, protože nejste ochotni slyšet. Za takovou dobu už byste měli být sami učiteli, a zatím opět potřebujete, aby vás někdo učil abecedě Boží řeči; potřebujete mléko, ne hutný pokrm. Každý, kdo potřebuje mléko, protože nepřivykl slovu spravedlnosti, je jako nemluvně. Hutný pokrm je pro vyspělé, pro ty, kdo mají cvičením své smysly vypěstovány tak, že rozeznají dobré od špatného. Proto nezůstáváme již u počátečního učení o Kristu, ale směřujeme k dospělosti. Nevracejme se k základním článkům o pokání z mrtvých skutků, o víře v Boha... (Bible, Český ekumenický překlad, 1995).

³ 1 list Janův 2:12 „Píšu vám, děti, že jsou vám odpuštěny hříchy pro jeho jméno. Píšu vám, otcové, že jste poznali toho, který je od počátku. Píšu vám, mládenci, že jste zvítězili nad Zlým. Napsal jsem vám, děti, že jste poznali Otce. Napsal jsem vám, otcové, že jste poznali toho, který jest od počátku. Napsal jsem vám, mládenci, že jste silní a slovo Boží ve vás zůstává, a tak jste zvítězili nad Zlým.“ (Bible, Český ekumenický překlad, 1995).

V Bibli se dočítáme, že jednotlivé kroky na sebe navazují, ale přechodem do dalšího stádia člověk nepopírá a neodvrhuje to, co se naučil dosud. Vyšší stádia v sobě ta nižší obsahují. Takže i moudrý, světznaný, zkušený, hluboký, rozumný a kritický člověk si v hloubi duše musí uchovat prostou jednoduchou víru a důvěru dítěte. Pokud ji někde během cesty ztratil, tak přišel o to nejdůležitější (Matouš 18,4⁴; Lukáš 18,17⁵) (Willet, 2010).

1.3.1.2 Středověké církevní pojetí

Myšlenku postupného zrání rozpracovává Augustin, Řehoř Veliký, Bernard z Clairvaux, Bonaventura z Bagnoreggia i Tomáš Akvinský (Moore, 1988). Každý přichází s jiným dělením a jiným chápáním. Přesto se tradičně ustavila tři stádia. (1) *očisťující* (purgative) – člověk v něm poznává vlastní hřích, uvědomuje si, že směřuje ke smrti a prožívá bolest; (2) *osvícenské* (illuminative) – pokud člověk vydrží napětí očisťujícího stádia a nezredukuje úzkost popřením, dochází k novému prožitku radosti a pokoje v Boží přítomnosti; (3) *spojující* (unitive) – člověk je osvícením a setkáním s Bohem proměněn a novým způsobem odráží jeho charakter (Sandage & Shults, 2007). Těmito stádii postupně člověk dospívá k dokonalosti tím, že se zbavuje nejdříve vážných hříchů, potom odpustitelných menších hříchů a nakonec spěje k jednotě s Duchem Božím (Devine, 1912).

V původním pojetí se jedná o tři stádia, která na sebe lineárně navazují. V současné době se autoři Sandage a Shults, kteří se zabývají integrací teologie a psychologie, rozhodli tuto teorii novým způsobem uchopit a sjednotit s poznatky psychologie. Opouští především její lineární jednoduchost a vytváří z ní cirkulární model duchovního růstu (Sandage & Shults, 2007).

1.3.1.3 David Elkind a R. Goldman (1961-1964)

Elkind a Goldman se zabývali charakteristikou dětské víry. Byli ovlivněni Piagetovou teorií kognitivního vývoje. Jsou jedněmi z prvních, kdo začali systematicky studovat dětské náboženské myšlení v závislosti na věku z psychologického hlediska. Zaměřili se především na to, jak dítě chápe biblické příběhy, jak vnímá modlitbu a v čem spočívá jeho náboženská identita. Rozlišují následující stádia: (1) *Intuitivní* (do 7 let), ve kterém dítě chápe modlitby jako něco co mu splní jeho přání. Interpretace biblických příběhů je nesystematická. Učí se náboženství intuitivně podle toho, co mu řeknou druzí lidé. (2) *Konkrétní* (do 10-14 let), v němž dítě spojuje svou náboženskou identitu s konkrétními formami chování. Biblické příběhy chápe konkrétně a doslovně. (3) *Abstraktní* (od 10-14 let), ve kterém dospívající chápe modlitbu jako osobní konverzaci

---

⁴ Matouš 18:4 „Kdo se pokoří a bude jako toto dítě, ten je největší v království nebeském.“ (Bible, Český ekumenický překlad, 1995).

⁵ Lukáš 18:17 „Amen, pravím vám, kdo nepřijme království Boží jako dítě, jistě do něho nevejde.“ (Bible, Český ekumenický překlad, 1995).

s Bohem. Formy už pro něj nejsou tak důležité, zdůrazňuje obsah. Biblické příběhy začíná interpretovat abstraktně a systematicky, hledá v nich morální lekce a pravdy (Gottlieb, 2006).

1.3.1.4 James Fowler (1978)

Asi nejnámější, nejkomplexnější a rozhodně nejvlivnější teorii přináší v osmdesátých letech James Fowler. Fowler byl profesorem psychologie náboženství na Harvardské univerzitě. Ze strany psychologie byl inspirován prací L. Kohlberga, J. Piageta a především E. Eriksona. Ze strany teologie čerpal inspiraci především od teologů P. Tillicha a R. Niebuha (Wilhoit & Dettoni, 1995). Fowler popsal sedm stádií víry (Fowler J. , 1978). Tato stádia jsou v dětství vázána na věk, v dospělosti už je ale vztah mezi věkem a stádiem oslaben. Mnozí lidé podle Fowlera nedospějí dále než do stádia číslo tři (Klāden, 2006). Stádia podle Fowlera jsou následující: (0) *Nediferencovaná víra* (do jednoho roku) – na základě toho, jak se k němu chovají rodiče, se dítě učí, jestli se může s vírou spolehnout v dobrý svět nebo ne. (1) *Intuitivně-projektivní víra* (předškolní dítě) - dítě je ovlivňováno příběhy a obrazy, nad kterými logicky neuvažuje. Přejímá náboženské postoje rodičů. (2) *Mýticko-literární víra* (mladší školní věk) – dítě chápe Bibli doslovně a má rádo příběhy. (3) *Synteticky-konvenční víra* (dospívání) – dospívající si vytváří ucelený systém náboženského přesvědčení, ujasňuje si, čemu věří a čemu nikoliv. Je vysoce konvenční v rámci vrstevnické skupiny, nebo jeho referenční skupiny, vůči ostatním lidem je naopak silně nekonvenční. (4) *Individuálně-reflektující víra* (mladá dospělost) – dospělý člověk překonává konvenčnost vůči náboženské skupině, dokáže být kritičtější i sám k sobě, jeho identita tím není ohrožena. Zároveň se objevuje postkonvenční morální hodnocení světa. (5) *Konjunktivní víra* (ne dřív než ve střední dospělosti) – člověk přijímá, že pravda má víc rozměrů, dokáže chápat svět z různých úhlů pohledu, necítí se tím ohrožen a stanoviska vidí v dialogu. (6) *Univerzální víra* (málo časté) – člověk se zbavuje svých obranných mechanismů a stává se ztělesněním absolutní lásky a spravedlnosti (Fowler J. , 1978).

1.3.1.5 Morgan Scott Peck (1936 – 2005)

Morgan Scott Peck byl americkým psychiatrem, který se zabýval duchovním životem člověka a mimo jiné i duchovním růstem. Některé z jeho knih jsou přeloženy i do češtiny⁶. Se svou teorií přichází zhruba ve stejné době jako Fowler. Ačkoliv oba tvoří nezávisle na sobě, dochází k velmi podobným závěrům (Peck, 1993). Peck rozlišuje čtyři stádia duchovního vývoje: (1) *chaotické* (dětství) – je charakterizováno egocentriem, manipulativními způsoby a snahou věci řídit vlastní vůlí. (2) *Formální* (škola, dospívání) – člověk je napojen na formu, instituce,

---

⁶ Knihy od M. S. Pecka týkající se duchovního růstu v českém jazyce: *Nevyšlapanou cestou; Nevyšlapaná cesta nekončí; Dále nevvyšlapanou cestou.*

přijímá hodnoty kultury a náboženství. Lidé v tomto stádiu jsou ohroženi změnou pravidel, systému nebo formy. Církev sama by se měla, podle Pecka, snažit lidi z tohoto stádia vyvádět a ne je v něm udržovat, jakkoli se právě toto zdá pro ně jednodušší. (3) *Skeptické* (mladá dospělost) – člověk si začne klást otázky a vše zpochybňovat. Hrozí zde nebezpečí přílišné důvěry v rozum a opomíjení emocí a podvědomí. (4) *Mystické* (střední dospělost) – člověk je schopen vidět ucelený obraz z nadhledu. Vnímá tajemství, komunitu a společenství. Dokáže být kritický, ale má odvahu se k něčemu zavázat.

Pro mnoho lidí je duchovní cesta pouze cestou inkulturace do určité skupiny lidí, či světového názoru, ale dál nerostou a nepokračují. Zůstávají zpravidla v Peckově druhém /Fowlerově třetím stádiu (Downing, 1998).

1.3.1.6 Daniel Helminiak

Teorie Daniela Helminiaka vychází z poznatků psychologie i teologie. Zaměřil se především na pochopení vztahu mezi duchovními, intelektuálními, emocionálními a sociálními aspekty vývoje člověka. Přichází s modelem pěti stádií vývoje (Love, 2002). První dvě fáze přejal z Loevingerovy teorie vývoje ega. (1) *Konformistické* – dítě, které se nejprve učí a přijímá. (2) *Uvědoměle konformistické* – přechodné stádium dospívajícího, který se pohybuje od hledání potvrzení a řízení druhými k sebe-uvědomění a sebe-řízení. (3) *Uvědomělé* – první stádium skutečného duchovního vývoje; podle Helminiaka se o pravém duchovním růstu dá mluvit až v kontextu dospělosti. V tomto stádiu si člověk sám strukturuje svůj vlastní svět podle toho, jak se věcem naučil rozumět, je optimistický vůči budoucnosti a je pevně zavázán vůči principům, které vyznává. (4) *Soucitné* – člověk se v tomto stádiu učí vzdávat se některých věcí ze svého vybudovaného světa. Jeho závazky jsou stále silné, ale jsou realističtější. Člověk se stává milejším a milostivějším vůči sobě i druhým lidem. (5) *Kosmické* – Helminiak chápe zralé lidství podobně jako Maslow ve svém konceptu sebe-aktualizace. Je to stále pokračující sebe-aktualizace potenciálu, kapacity a talentu, jež člověk využívá k naplňování osobního poslání. Jde o stále se prohlubující poznání a přijetí sebe sama směřující k osobnostní jednotě a integraci (Helminiak, 1987).

1.3.1.7 Sharon Daloz Parks

Sharon Parks se ve svých výzkumech a knihách zabývá především zráním vysokoškolských studentů a lidí v období mladé dospělosti. Víru definuje tak, že člověk hledá smysl své existence a snaží se vytvořit si ucelený obraz světa, do kterého patří. V otázce duchovního vývoje vychází z teorie Jamese Fowlera a dále ji rozpracovává. Všimá si totiž skutečnosti, že mezi Fowlerovým III. a IV. stádiem je velmi významný a často dlouhotrvající přechod, který se rozhodla rozdělit do dalších stádií (Parks, 1982). Ve své teorii rozlišuje čtyři stádia zrání od dospívání k dospělosti.

(1) *Adolescence*, (2) *mladá dospělost*, (3) *testující dospělost*, (4) *zralá dospělost*. V každém stádiu rozlišuje tři zásadní komponenty: způsob myšlení (kognitivní aspekt duchovního vývoje), způsob závislosti (afektivní a sociální aspekt duchovního vývoje) a způsob komunity (sociální aspekt duchovního vývoje) (Love, 2002).

1.3.1.8 F. Oser a P. Gmünder (1984)

Oser a Gmünder vycházeli především z práce L. Kohlberga. Religiozitu nechápou tak komplexně jako Fowler, ale zaměřují se především na její kognitivní obsah (Gottlieb, 2006). Zkoumali, jak lidé vnímají a popisují Boha nejen v klidu, ale i v nepředvídatelných a těžkých životních okolnostech (Kläden, 2006). Dospěli k následujícím stádiím: (1) *Deus ex machina*⁷ (0-9 let) – Bůh je chápán jako ten, kdo aktivně zasahuje do lidských životů, odměňuje a trestá. Člověk je pouze reaktivní bytostí. (2) *Do et des*⁸ (11-19) – Bůh je všemocná bytost, která odměňuje a trestá, může být ale ovlivněn lidskými činy a závazky. (3) *Deismus* (dvacátá léta) – přesvědčení, že Boží role v životě člověka není tak výrazná, člověk vidí především sebe sama jako zodpovědného za svůj život. (4) *Autonomie i Bůh* (střední věk) – člověk je stále zodpovědný za to co dělá, ale Bůh má pro jeho život plán a dává mu tak hlubší smysl (Gottlieb, 2006). (5) *Náboženská intersubjektivita* – tento stupeň se objevuje pouze u výjimečných osobností. Dochází k ještě bližšímu vztahu s Bohem (Říčan, 2007). (6) *Komunikace solidarity* – vztah absolutní důvěry v Boha, člověk je odolný vůči bolesti a neúspěchu. Toto stádium není empiricky podloženo (Gottlieb, 2006).

1.3.1.9 Ernest Harms (1944)

Harms se zabýval vývojem dětské představy o Bohu. Vymezoval se vůči některým výzkumům, ve kterých se výzkumníci ptali dětí na fixní otázky týkající se Boha. Harms shromáždil od 4 800 dětí (3 - 18 let) obrázky toho, jak si představují Boha. Jejich výtvary rozdělil do tří stádií. (1) *Pohádkové* (3-6) – Děti vnímaly jen malé rozdíly mezi Bohem a pohádkovými postavami. (2) *Realistické* (6-11) – Jak se zlepšovaly dětské kognitivní schopnosti, tak se začal Bůh více podobat člověku. Děti také začaly používat náboženské symboly. (3) *Individuální stádium* (11 – 18) – Dospívající už neskrývají svou představu za náboženské symboly, ale vyjadřují svou představu velmi individuálním způsobem (Spilka, Hill, & Hood, 2009).

1.3.1.10 Gopink, Melzoff a Kuhl (1999)

Teorie těchto autorů stojí v opozici vůči všem doposud zmíněným teoriím. Popírá totiž, že by vůbec existovala nějaká stádia duchovního vývoje. Snaží se dokázat, že náboženské myšlení

⁷ Překlad z latiny „Bůh ze stroje“ (Říčan, 2007).

⁸ Překlad: „Dávám, abys dal“ (Říčan, 2007).

dítěte není odlišné od myšlení dospělého. Rozdíly nejsou kvalitativní, ale jen kvantitativní, protože dítě jednoduše nemá tolik znalostí a zkušeností (Gottlieb, 2006).

1.3.1.11 S. Fisherman (2000 – 2007)

Fisherman je židovským profesorem žijícím toho času v Izraeli. Zabývá se výzkumem náboženského života izraelských dospívajících, vyrůstajících v tradičních židovských rodinách. Ve svých pracích popisuje dětskou víru a víru dospělého člověka. Období dospívání je pro něj, pokud jde vše dobře, přechodem od dětské víry k víře dospělé. Rozlišuje tři možné způsoby, jakými se může dospívající vyrovnat s dětskou vírou. Může to být: *zdravý vývoj, nezdravý vývoj a nebezpečný vývoj* (Fisherman, 2002).

1.3.1.12 W. Fürst, Severin a A. Wittrahm (2003)

Tito němečtí autoři vycházeli z poznatků gestalt psychologie a lifespan vývojové psychologie. Vytvořili hypotetický konstrukt „náboženského gestaltu“, který podložili výzkumem. Náboženský gestalt stanovili pomocí pěti dimenzí: *obraz Boha, subjektivní porozumění náboženství, vztah k náboženské komunitě, duchovní praxe a duchovní znalost*. Kritizovali některé výše uvedené přístupy z toho, že příliš zdůrazňují kognitivní složku náboženské víry člověka. Proto zařadili do svého konceptu také výzkum duchovní praxe a vztahu k náboženské komunitě. Na základě provedeného výzkumu rozlišují sedm typů náboženského gestaltu. Jednotlivé typy nejsou vázány na věk, ani se nepředpokládá, že by člověk přecházel z jednoho do druhého (Klāden, 2006). V podstatě se nejedná o teorii duchovního vývoje.

Následující tabulka (Tabulka 1) shrnuje a znázorňuje jednotlivé stádiové teorie duchovního vývoje podle věku.

věk	0-1	1-3	3-6	6-11	11-15	15-20	20-30	30-40	40-50
Fowler	Nediferencovaná víra	Intuitivně projektivní víra		Mýticko-literární víra	Synteticky-konvenční víra		Individuálně reflektující víra	Konjunktivní víra	Univerzální víra
Peck	Chaotické			Formální			Skeptické	Mystické	
Oser a Gmünder	Deus ex machina				Do et Des		Deismus	Autonomie i Bůh	Náboženská intersubjektivita
Harms	X	Pohádkové	Realistické	Individuální					
Elkind a Goldman	Intuitivní			Konkrétní		Abstraktní			
Helminiak	Konformistické				Konformisticky uvědomělé		Uvědomělé	Soucitné	Kosmické

Tabulka 1

1.3.2 Můžeme vůbec hovořit o stádiích víry?

Je těžké definovat víru samu o sobě, natož ji rozčleňovat na jednotlivá stádia. Těžko bychom stádia víry považovali za něco definitivního, čím člověk prochází. Je obtížné tomu dávat nějaký řád. Člověk během svého života v závislosti na různých situacích fluktuuje mezi jednotlivými stupni. To, že se někam v duchovním životě dostane, ještě neznamená, že další den nemůže být jakoby zpět na začátku. Co vůbec znamená „někam se duchovně dostat“? Navíc, víra není jen něco, co by záviselo na nás samotných, na tom, jak jsme schopní, nebo jak se snažíme. Mluvíme tu o víře v Boha, nemůžeme předpokládat, že s námi bude jednat jen podle předem daných vývojových pravidel (Moore, 1988). Dalším problémem je skutečnost, že je těžké u druhých lidí popsat a stanovit, jak vypadá jejich duchovní zralost a v jakém vývojovém stádiu by asi mohli být. Je někdy těžké vyjádřit, co člověk cítí, čemu doopravdy věří. Proto bývá náročné uchopit víru a její stádia u druhých lidí (Goldmintz, 2003). Kromě toho se většina vývojových stádií dá aplikovat pouze na lidi, kteří už v náboženství vyrostli a byli vychováni (Pechová, 2011). Přidává-li se člověk k církvi až v dospělosti, jeho stádia duchovního vývoje budou jiná a může jimi projít rychleji, protože nebudou vázána na jeho vývoj psychický a fyzický.

Přesto přese všechno je do jisté míry možné vývoj víry zaznamenat, uchopit a rozčlenit na jednotlivá stádia. Viděli jsme, že se o to někteří autoři pokusili. Dobrá teorie může být velmi praktická. Duchovní vývoj neprobíhá odděleně od vývoje psychického a tělesného. Člověk je jednota, jejíž složky jsou vzájemně úzce provázané. To, co nazýváme duchovní složkou člověka, se tedy bude vyvíjet v závislosti na fyzickém i psychickém stavu a zpětně je zase bude ovlivňovat. Například malé předškolní dítě ještě není schopno abstraktního uvažování, a proto nemůže pochopit biblické pojmy jako „Boží milost“ nebo „hřích“ prostě proto, že na to nemá vyvinuté kognitivní schopnosti. Přestože je nedokáže pochopit a vysvětlit, může je prožívat a učit se je pomocí příběhů a skrze výchovu. Náboženské vyučování, smýšlení a vztah s duchovně zralejšími může člověka pozitivně, a bohužel někdy i negativně, ve vývoji ovlivňovat, brzdit nebo podněcovat. Složky člověka jsou propojeny a ovlivňují se navzájem. V psychologii je mnoho poznatků o psychickém i tělesném vývoji člověka. Na jejich základě tedy můžeme usuzovat i stádia a formy vývoje duchovního. Tento argument se dá ale vztáhnout pouze na období dětství a dospívání, kde dochází k jednoznačným vývojovým změnám. V dospělosti je kategorizace psychického, a tedy i duchovního vývoje mnohem náročnější. Mám za to, že v období dospělosti lépe popisují dynamiku duchovního růstu modely dynamické a nikoliv statické. O jednom z těchto dynamických modelů budu pojednávat v další části práce. Přechod mezi dospíváním a plnou dospělostí, ztotožňován s mladou dospělostí, je posledním přechodem, ve kterém ještě můžeme

pracovat se stádiovými modely, a zároveň se nám už nabízí příležitost k použití modelu dynamického.

2 Obecná psychologická charakteristika mladé dospělosti

Vývojová psychologie se dlouhou dobu zabývala vývojem od dětství po dospívání, potom se ale její zájem rozšířil i o období dospělosti. Její uchopení a popis jsou však mnohem náročnější. Je velmi složité psát o mladých dospělých, protože jejich vývoj může být velmi rozdílný. Záleží zde na mnohých faktorech a jejich rozhodnutích (Říčan, 2004). Život vysokoškolského studenta bude v pětadvaceti letech vypadat úplně jinak než život člověka, který po střední škole nastoupil do zaměstnání. Život člověka, který se ve dvaadvaceti letech ožení, bude vypadat úplně jinak než život člověka, který stále žije u rodičů. Sportovec bude v tomto věku možná na vrcholu své kariéry, kdežto budoucí vědec začíná teprve pronikat hlouběji do zvoleného oboru. Žena, která si zvolí za svůj životní cíl kariéru, bude vypadat úplně jinak než žena na mateřské se třemi dětmi. Přesto je možné vyzorovat určitá témata, která se někde v tomto období u mnoha lidí vynoří a začnou být velmi aktuální.

2.1 Vymezení období mladé dospělosti

Mladou dospělost se můžeme pokusit vymezit dvěma způsoby: pomocí věku (biologicky) a pomocí splnění úkolů (psychosociálně).

(1) Říčan ve své vývojové psychologii vztahuje mladou dospělost na období mezi 20 a 30 lety (Říčan, 2004). Langmeier a Krejčířová období zkracují jen na roky 20 - 25, ale přitom přiznávají, že se někdy může vývoj prodloužit až do 30 let (Langmeier & Krejčířová, 2006). Vágnerová zase období prodlužuje na roky 20 - 35/40 (Vágnerová, 2000). Jiní autoři se pokouší období mladé dospělosti ještě dále dělit. Levinson vytyčuje období mladé dospělosti od 17 do 40 let a dále ho rozčleňuje na období mezi 17 - 22 lety, jako období raného dospělého přechodu⁹ a roky 22 - 28 jako období vstupu člověka do dospělého světa. Roky 28 - 33 jsou podle něj lety dalšího přechodu a hodnocení, a teprve mezi roky 33 a 40 přichází usazení, typické pro zralou dospělost (Levinson, 1978).

(2) Praktičtější pravděpodobně bude si období mladé dospělosti vymezit pomocí úkolů, jejichž splněním jedinec toto období opouští (Říčan, 2004). Člověk se po právní stránce stává dospělým v 18 letech, ale přitom ještě většinou nevykazuje rysy dospělosti. Dokonce ani sám sebe často za úplně dospělého nepovažuje, nepovažuje se však už ani za dospívajícího (West, 2002).

---

⁹ Early Adult Transition

Období mladé dospělosti je obdobím, ve kterém má člověk příležitost postupně začít vykazovat všechny rysy dospělosti, tak jak o nich bude psáno dále.

Vývojové stádium mladé dospělosti, jak ho dnes definujeme, je v podstatě produktem 20. století. Jak se zesložituje život člověka, tak se prodlužuje i jeho vývoj (Love, 2002). Kdysi lidem stačilo, aby se naučili věci týkající se jednoho řemesla, které převzali od rodičů, a do konce života se nemuseli učit nic dalšího významného. Dnešní svět skýtá tolik příležitostí, možností a informací, kterých člověk může využít, že trvá mnohem delší dobu než se člověk „usadí“. Navíc nejsou jasně definovaná sociální očekávání, takže mladý člověk si opravdu musí přijít sám na to, co chce dělat (Langmeier & Krejčířová, 2006).

2.2 Znaky dospělosti

Mladá dospělost je do určité míry prodloužením období dospívání. Její zónou nejbližšího vývoje je, aby se člověk stal opravdu dospělým. Říčan podává deset rysů dospělého člověka: (Říčan, 2004)

1. Koná produktivní práci, která ho činí existenčně soběstačným.
2. Je schopen spolupracovat bez zbytečných konfliktů s podřízenými i nadřízenými.
3. Samostatně hospodaří, opatřuje si a udržuje si své osobní věci.
4. Jedná vyspěle vůči nadřízeným („nepodlézá“ ani se „nebouří“).
5. Má realistické plány do budoucnosti.
6. Bydlí mimo byt rodičů (pokud to není možné, má jasně ohraničený prostor v jejich bytě).
7. Je schopen trávit volný čas sám, ale má jednoho nebo více dobrých přátel.
8. Je schopen se stýkat s příslušníky opačného pohlaví a má tendenci k dlouhodobému vztahu.
9. Cílevědomě rozšiřuje svou orientaci v prostředí, ve kterém žije a pracuje.
10. Aktivně se zajímá a pečuje o blaho rodiny, přátel i širšího lidského společenství.

Vágnerová k nim přidává ještě jeden důraz (Vágnerová, 2000).

11. Dospělý člověk zpravidla začíná plánovat rodičovství.

2.3 Kognitivní vývoj

Během období dospívání už je člověk plně kognitivně vybaven. Přesto dochází k dalším změnám. Myšlení není podřízeno abstraktnímu teoretizování a fantazírování, jako tomu bylo v období dospívání, ale je mnohem střízlivější a pragmatičtější (Říčan, 2004). Vágnerová píše o postformálně uvažujícím člověku. Takový člověk je realističtější. Uvědomuje si, že většina

problémů je mnohoznačných, a připouští, že mohou mít více způsobů řešení. Nemá potřebu problém zjednodušovat, aby byl schopen ho vyřešit, jako tomu bývá v období dospívání. Je schopen žít i s vědomím určité kognitivní nejistoty a s tím, že nezná odpověď na všechny otázky. Díky svému zrání je schopen i kompromisů, které nejsou projevem submise, ale schopnosti uvažovat komplexně (Vágnerová, 2000). V mladé dospělosti je na vrcholu tzv. fluidní inteligence, která umožňuje člověku manipulaci s abstraktními pojmy. Postupně se však také zvyšuje krystalická inteligence, která s postupem času v dospělosti bude mít stále větší úlohu (Sternberg, 2002).

2.4 Morálka

V období mladé dospělosti mohou lidé přejít od konvenční k tzv. postkonvenční morálce. Konvenční morálka se zakládá na přejímání dobrého a správného podle toho, co očekávají druzí. Vychází ze společenského řádu, který je prezentován určitým společenstvím (Garz, 2009). Postkonvenční morálka se zakládá na hodnotách a principech, které jsou univerzální a nejsou závislé na jednotlivé skupině lidí (Vojtíšek, 2005). Člověk získává nadhled a uvědomuje si, že lidé zastávají různé hodnoty a postoje podle toho, v jaké skupině se nachází. Mimo to existují obecné věci, které jsou společné všem (Vacek, 2000). Tato morálka by mohla být charakterizovaná heslem „*zákon je pro člověka, a ne člověk pro zákon*“. Jde o to, že si člověk uvědomí, že smyslem existence zákonů je ochrana člověka a pokud tak zákony nečiní, tak je potřeba mít odvahu postavit se proti a zákony změnit nebo nově vyložit. Z pohledu okolí se tak někdy jevit jako rušitelé zaběhlých pravidel. Podle Kohlberga, který s teorií morálního vývoje přichází, do této roviny vstoupí méně než 15% všech lidí. Většina z nich zůstane poplatných morálce předchozí (West, 2002). Tradiční církevní morálka je také v podstatě morálkou konvenční. Je v ní zdůrazněna autorita Boží, zosobněná v autoritě církve, ale křesťanství ve svém základě vede člověka dál, i do dalších stádií (Vacek, 2000).

2.5 Vynořující se témata a úkoly mladé dospělosti

V každém vývojovém období člověka se na povrch vynoří určitá témata, která si žádají jeho čas a pozornost. Vývojovým úkolem člověka je vypořádat se s těmito tématy tak, aby je mohl začlenit do svého života a mohl se posunout dál. Přikládám stručný seznam těchto témat a úkolů pro mladou dospělost, jak jsou popsány v literatuře (Tabulka 2). V následující části práce vyberu tři z nich a budu se jimi zabývat detailněji.

Téma	Úkol	Odkaz
Svoboda		
	Schopnost zodpovědně učinit důležitá rozhodnutí.	(West, 2002)
	Explorace příležitostí a zodpovědný výběr.	(Wilhoit & Dettoni, 1995)
	Budování nezávislosti na rodičích.	(Langmeier & Krejčířová, 2006)
	Překonat pokušení vzdát se svobody ve prospěch závislosti.	(Fromm, 1969)
Integrita		
	Překonat roztříštěnost života a pochopit život jako celek a sám sebe jako jeho konkrétní součást.	(Hindman, 2002)
	Ustálení „životní struktury“ a výběr toho, co do ní bude a nebude patřit (hudba, divadlo, rodina, vzdělání...)	(Wilhoit & Dettoni, 1995)
	Ustálit vlastní identitu, která se v období adolescence ještě neuzavřela.	(Hindman, 2002)
Intimita		
	Najít si partnera, se kterým budu v intimním vztahu.	(Erikson, 2002)
	Naučit se sebeobětování ve vztahu s druhým.	(Erikson, 2002)
	Získat schopnost tvořit symetrické vztahy	(Vágnerová, 2000)
Životní cíle		
	Najít si dlouhodobé konkrétní cíle začít dělat kroky k jejich naplňování.	(Langmeier & Krejčířová, 2006)
Práce		
	Najít si učitele, který mi bude poradcem v pracovním světě.	(Levinson, 1978)
	Najít si trvalé zaměstnání.	(West, 2002)
	Stát se produktivním člověkem.	(Erikson, 2002)

Tabulka 2

3 Sandageho model vztahové spirituality

V roce 1998 sociolog náboženství Robert Wuthrnou přichází s rozlišením dvou druhů lidské spirituality. První z nich nazývá „*Dwelling*“ – „*Přebývání*“ a druhou „*Seeking*“ – „*Hledání*“. Duchovní Přebývání je charakterizováno tím, že se člověk stane součástí duchovní komunity a tradice. S touto tradicí se ztotožní a čerpá z ní. Rozumí jednotlivým obřadům a je jimi naplňován. Duchovní Hledání je naopak charakterizováno určitou nestálostí, hledáním, nejistotou, otázkami a pochybnostmi. Jedná se o neustálé hledání nového autentického naplnění a ujištění. Wuthrnou měl za to, že tyto dvě zbožnosti existují vedle sebe a každý má tendenci se k jedné přiklonit (Sandage & Jankowski, 2010).

Steven Sandage a LeRon Shults na Wuthrnoua navazují a přicházejí s modelem, kterým se snaží popsat dynamiku duchovního růstu člověka (Shults & Sandage, 2006). Vytvořením dynamického modelu se snaží vyvážit definitivnost a strnulost některých stádiových modelů vývoje (Obrázek 2).¹⁰ Hovoří o tzv. zintenzivňování duchovního života a na spiritualitu se dívají především jako na vztah člověka k tomu, co ho přesahuje. Proto nazývají svou teorii „*vztahovou spiritualitou*“¹¹. Využívají Wuthrnových druhů zbožnosti, ale tvrdí, že to jsou dva neustále se opakující a střídající způsoby zbožnosti. Není to tak, že by si člověk jeden vybral a v něm žil po celý život. To by byla chyba, protože by dál nerostl. Proces systematického balancování mezi „*přebýváním*“ a „*hledáním*“ zhruba koresponduje s cykly růstu a stability v jiných oblastech vývoje člověka (Sandage & Shults, 2007), a proto je možné jej použít i obecněji, ne jen na vztah člověka k Bohu.

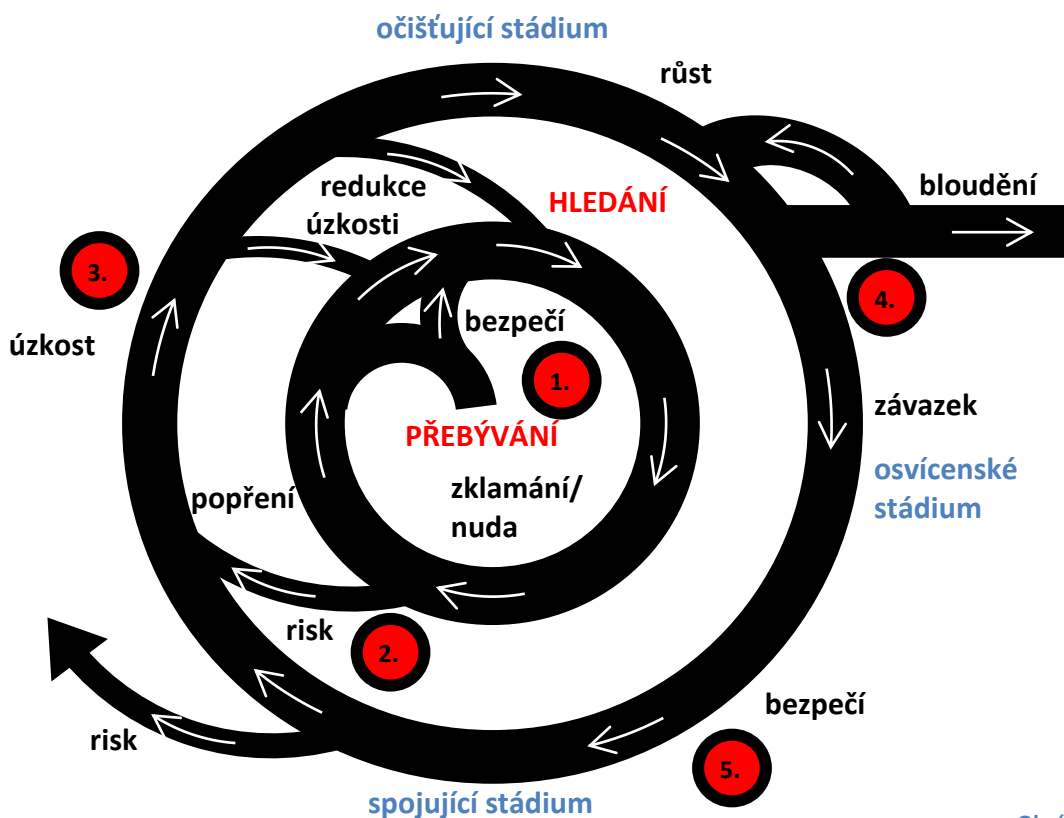
Jedná se o cyklický model, který je velmi blízký konceptu „*gestaltového cyklu*“ uspokojení potřeb organismu, se kterým operuje gestalt psychologie. Podobnost spočívá ve fázích klidu, vzniku nestability a ve snaze opět dospět k vyváženosti (Mann, 2010). Další podobnost můžeme vidět se Schnarchovým modelem sexuální terapie, který pracuje s myšlenkou systemického balancování období růstu a stability v partnerském vztahu (Schnarch, 1997). Tato podobnost je velmi důležitá, protože Sandage a Shults svým způsobem také považují vztah člověka a Boha za vztah podobně intimní.

---

¹⁰ Originální diagram najdete v příloze 3.

¹¹ Relational Spirituality

Podle Downinga tento proces odpovídá tradičnímu archetypálnímu formátu hrdinských příběhů, kdy člověk vyrůstá v určité komunitě, poté se vydává do světa na zkušenou, tam bojuje s nepřáteli a překonává překážky a nakonec se vrací a obohacuje vlastní komunitu svým příběhem a novými zkušenostmi (Downing, 1998).

Obrázek 2

3.1 Přebývání (1)¹²

Přebývání je vyjádřením vztahu k Bohu pomocí osvědčených způsobů, které člověk přejal například od své původní rodiny. Tento vztah může být jak pozitivní, tak negativní. Je-li vztah pozitivní, znamená to, že člověk je napojen na určité společenství věřících lidí, na určitou tradici a instituci církve, která mu nabízí soubor rituálů (čtení Bible, modlitba a její konkrétní podoby, návštěva bohoslužeb, přijímání svátostí, komunitní život s ostatními věřícími...). Tyto rituály jsou pro něj srozumitelné, oslovují ho, naplňují ho, dodávají mu stabilitu a strukturu do života a pomáhají mu aktuálně a autenticky vyjádřit svůj vztah k Bohu. Důležitým rysem této fáze je, že člověk zpravidla začne v církvi pracovat jako dobrovolník v různých službách (vedení dětí, hraní v hudebních skupinách, vedení mládeže, vybírání peněz...) (Sandage & Williamson, 2009).

¹² Číslo v závorce udává pozici v grafickém modelu. Podobně i dále.

Po určité době však tento stav vede ke krizi, která může být způsobena, nudou, zklamáním nebo vnějšími okolnostmi. Všechny rituály se pro člověka stanou předvídatelnými a mohou se stát vyprázdňujícími, až obsedantně kompulzivními činnostmi. Dále člověk začne zjišťovat, že se v životě někam posunul, řeší nová témata a nové výzvy a zjistí, že jeho duchovní život „pokulhává“ vzadu, přestává dávat odpovědi a přestává být autentický (Sandage & Shults, 2007). Právě to je okamžik, kdy se člověku naskytne příležitost „aktualizovat“ svůj duchovní život a posunout se i v něm dál.

3.2 Hledání

3.2.1 Risk x popření (2)

K tomu, aby člověk opustil zónu bezpečí a pustil se na cestu, o které neví, kam ho zavede, je potřeba mít odvalu a naději. Odvalu, protože jde o krok do neznáma. A naději v to, že to dopadne dobře. K takovému kroku se člověk většinou sám neodhodlá, protože je mu každá změna nepříjemná. Potřebuje tedy nějaký podnět, který ho přiměje ke změně (Peck, 1993). Takovýmto podnětem může být v duchovním vývoji více věcí. Např.: Může se jednat o intelektuální výzvu, která začne nabourávat představu toho, čemu člověk věří (kreacionista se setká se zbožným vědcem, který věří v evoluci). Může to vyprovokovat setkání s člověkem, který věří něčemu úplně jinému (křesťan se dostane do úzkého styku s jiným náboženstvím). U zrodu může stát hlubší poznání sebe sama, které člověka vyděsí, a donutí ho nově uchopit vlastní identitu (zjistí, že je schopen nevěry), nebo dojde ke zklamání a k rozpadu ideálu, který si člověk vytvořil o církvi a duchovních autoritách. To všechno může vyvolat v člověku otázky a pochybnosti. Otázkou je, jak s tím naloží. Může se zaleknout těchto myšlenek, může je začít demonizovat a vši silou se bude snažit udržet sám sebe v bezpečí a jistotě předchozí fáze. Právě demonizování je v některých případech křesťanskou formou obranného mechanismu racionalizace (Clark, 1998). Jakmile na člověka přijdou pochybnosti a jakmile začne smýšlet kriticky o Bohu, Bibli nebo církevních autoritách, jeho první reakce často je, že to považuje za hřích, interpretuje situaci tak, že ho pokouší ďábel, a on pokušení podléhá. A tak začíná s pokušením bojovat, bude se modlit, bude se snažit myslet na něco jiného, bude se snažit vrátit zpět. Bude se za to především stydět, a což mu někdy zabrání svěřit se a promluvit si se starším moudrým člověkem, který by mu mohl říci, že se nemá čeho bát (Fisherman, 2002).

Mnoho lidí se svým duchovním i neduchovním krizím brání a odsouvá je různými způsoby do budoucnosti: „tím se budu zabývat za čas“, „ještě ne“ „ještě to není tak hrozné“. Pro některé je pak jednodušší projevit krize ve formě somatických obtíží, než ve formě ztráty smyslu nebo duchovní krize. Scott Peck ve své knize *Dále nevyšlapanou cestou* věnuje jednu kapitolu tématu

„Potkej svou krizi brzy“. Zde tvrdí, že čím dříve si člověk krizi přizná a začne ji řešit, tím dříve a jednodušeji jí projde a tím se bude moci dostat dříve do další krize, a stát se tak rychleji hlubším člověkem (Peck, 1994).

3.2.2 Úzkost x redukce úzkosti (3)

Pokud se člověk rozhodl přijmout výzvu, dostává se v našem modelu do vnějšího kruhu, který znázorňuje fázi duchovního Hledání. Tato fáze má za cíl člověka zase uvést do fáze první, tedy do fáze Přebývání, která už bude ale díky jeho nové zkušenosti aktualizovaná a bude lépe odpovídat jeho současné zkušenosti. Cílem pro člověka tedy není, aby zůstal ve fázi Hledání, ani aby zůstal ve fázi Přebývání, nýbrž aby mezi těmito fázemi podle potřeb a výzev osciloval (Sandage & Jankowski, 2010).

V této fázi modelu čerpají Sandage a Shults ze středověkého církevního rozlišování tří kroků duchovního zrání – očišťující, osvícenský a spojující. Ve fázi „očišťující“ dochází k nepříjemným prožitkům. Člověk prochází duchovní krizí, která bývá symbolicky až archetypálně znázorňována jako cesta pouští, hlubokou roklí, nebo temným lesem. Člověk hledá a ptá se, ale nemůže najít odpovědi. Prožívá úzkost a nejistotu a své „téma“ má pořád před očima, stále znova a znova ho řeší a nemůže se ho zbavit (Sandage & Shults, 2007).

I v tuto chvíli přichází pokušení – možnost zbavit se úzkosti jednodušší cestou. Vždy se najde nějaká zkratka, která člověka uvede do stavu iluzorního bezpečí. Jung ve svém díle hovoří o tom, že člověk často právě různými zkratkami ukončí svůj růst ještě před tím, než dosáhne pravého cíle. Jsou to ale předčasná a neautentická uzavření. Uvádí pár příkladů: přijmu od někoho radu, se kterou se spokojím, a dál už nehledám; vyzpovídám se knězi, a dál už problém neřeším; poznám část nevědomého a řeknu si, že už jsem poznal vše; zmizí symptom a já nemám dál motivaci řešit zdroj problému (Jung, 1996).

Napětí, které člověk v tomto bodě modelu prožívá, bychom mohli ztotožnit s termínem „kognitivní disonance“. Jedná se o nesoulad mezi postoji nebo jinými kognitivními elementy (Hayesová, 2007). Tato disonance tlačí člověka k tomu, aby ji co nejdříve vyřešil a aby sladil své názory a postoje. Může tak učinit pomocí změny chování, přijetím nových informací a názorů, nebo novou interpretací starých faktů. Velmi často však člověk řeší kognitivní disonanci nevhodným způsobem. Vybere si například pouze ty informace, které jsou ve shodě s jeho jednáním, a ostatní vytlačí nebo jimi začne opovrhovat. Nebo může mít tendenci stýkat se s lidmi, kteří mu budou jeho chování schvalovat a podporovat, a tak vytlačí cizí kritiku ze svého světa (Šamánková, 2007).

3.2.3 Bloudění x závazek (4)

Každá pochybnost a každé duchovní hledání nemusí nutně vést k osvícení a k návratu do duchovní intimity s Bohem. Na pravé straně diagramu je patrná cesta, která vede k Bloudění. Vede do prostoru, kde se člověk „zasekne“ v relativizmu, cynismu a nemožnosti výběru z nepřeberného množství možností, které nabízí život. Na tomto místě se nachází člověk, který se brání veškerým závazkům, protože vidí nedokonalosti v každé lidské struktuře a organizaci (Sandage & Shults, 2007). Emocionálně se uzavírá, zpovzdálí pozoruje a odmítá se angažovat.

Aby se člověk posunul dál, je potřeba aby se navzdory všem pochybnostem a navzdory tomu, že ví, že existují i jiné cesty, rozhodl pro to, že se po jediné konkrétní cestě vydá. Rozhodne se vzít za sebe zodpovědnost a závazek, který z jeho rozhodnutí vyplývá. Tuto myšlenku přináší už G. Allport, který se ve svém díle zabývá náboženským sentimentem. Podle něj je důležitou součástí náboženského sentimentu právě pochybnost a skepse, přes kterou se člověk stejně odhodlá k závazku. Tímto krokem víry dojde k jejímu posílení a duchovní temnota postupně vymizí. (Allport, 1950)

V praxi však může být velmi obtížné rozlišovat mezi redukcí úzkosti a závazkem, protože i závazek v konečném důsledku úzkost sníží. Závazek se od redukce úzkosti liší především v tom, že se jedná o více méně autentické rozhodnutí. Samotná autentičnost je definována různě, například Tuner a Schutte ji definují jako individuální a subjektivní dojem, že mé chování, vzhled a projev odráží něco z jádra mého bytí, mého self (Vannini & Williams, 2009). Opakem autentického chování by bylo chování z donucení, na základě obranného mechanismu nebo kulturní konvence. Jedním z dnes již klasických autorů v oblasti autenticity je Charles Taylor, ten ve své knize *Ethics of Authenticity* popisuje individualismus a snahu najít sám sebe u moderního člověka. V takovém měřítku a s takovými možnostmi je to v dějinách něco naprosto jedinečného (Taylor, 1992). Proto, aby člověk dostal své touze žít autentický život, musí být v kontaktu sám se sebou, se svým self. Kernis a Goldman se zabývali výzkumem autenticity a tvrdí, že autenticita v sobě obsahuje čtyři různé na sebe navazující komponenty. (1) *Uvědomění* si vlastních pocitů, motivů a tužeb, silných a slabých stránek, svého charakteru. (2) Pokud možno nezaujaté a *objektivní zpracování* informací získaných z uvědomění. Znamená to nepopírat, nezmenšovat a neignorovat pozitivní i negativní informace. (3) *Chování* podle mých hodnot, preferencí a potřeb. Autentické chování zahrnuje svobodné vyjádření pocitů, motivů a inklinací, a zároveň vědomí jejich pozitivního i negativního vlivu na okolí. (4) *Vztahová orientace* zahrnuje aplikaci autenticity do oblasti nejbližších vztahů – dovoluji nejbližším, aby mě viděli z dobré i špatné stránky (Schwartz, 2011).

3.2.4 Osvícení a jednota (5)

V tuto chvíli se cyklus v podstatě uzavírá. Člověk se dostává zpět do prostoru bezpečného vztahu. Téma je vyřešeno a palčivá otázka zodpovězena. Jakmile člověk jednou tímto cyklem projde, jeho vztah s Bohem se stává silnější, jistější a realističtější (Sandage & Shults, 2007). Zde se koncept Sandageho a Shultse prolíná s teorií attachmentu, která sice původně mluví o dyadickém vztahu matky a dítěte, ale dá se velmi dobře aplikovat i na vztah člověka k Bohu. Z tohoto pohledu můžeme vztah člověka k Bohu definovat jako vztah jistý. Člověk ví, že tu Bůh je, i když ho zrovna nevidí a necítí blízko u sebe (Hart, 2010). Až v budoucnu přijde nová krize a pochybnost, bude mít člověk více odvahy a naděje vkročit opět do prostoru Hledání. V posledních třech letech pracoval Sandage s dalšími spoluautory na tom, aby svou teorii podpořil i výzkumem. K některým jeho výzkumům se dostaneme v další části této práce.

Co se týče samotného obsahu víry: v této druhé rovině bezpečí není nutně jiný než ve fázi počáteční. Člověk věří stejným věcem, jen jim lépe rozumí, hlouběji je chápe a přiznává si jejich někdy paradoxní existenci (Aden, Benner, & Ellens, 1992). Například člověk v první fázi bezpečí věří tomu, že ho má Bůh rád, protože mu to říkali od malička doma a protože se mu daří, a všechno dobré v životě připisuje Bohu. Poté projde krizí, ve které například kvůli nemoci nebo tragédii začne mít různé pochybnosti. Po období Hledání se opět vrací ke své předchozí víře v milujícího Boha, jen už tuto skutečnost chápe hlouběji, plněji.

Stav Bezpečí není trvalý. I z modelu jednoznačně vyplývá, že po nějaké době přijde nová výzva, která člověku nabídne příležitost jít dál a hlouběji.

4 Přechod mezi III. a IV. stupněm víry podle Fowlerovy teorie

Víra je podle Fowlera obecná lidská vlastnost, díky které člověk nachází smysl a motivaci pro svou vlastní existenci. Struktura víry má 7 základních dimenzí (kognitivní, morální, perspektiva pohledu, struktura světa, vztah k autoritě, sociální vazby a role symbolů). Fowler se snaží uchopit víru jako obecný jev a obecnou strukturu, takže vůbec nepracuje s jejím obsahem. Je podle něj pro duchovní vývoj jedno, jestli je obsahem víry člověka ateismus, hinduismus, křesťanství nebo islám (bývá za to také velmi často kritizován) (Fowler J. , 1978). Když se podíváme na jednotlivé fáze duchovního vývoje ega podle Fowlera, zjistíme, že je to v podstatě cesta od egocentrismu k univerzalitě a generativitě (Lodder, 1998). Všech šest stádií Fowlerovy teorie jsem stručně shrnul na straně 11. Nyní si detailněji rozebereme pouze dvě z nich.

4.1 Synteticky konvenční víra (III.)

Je to stádium vývoje víry, které se překrývá s obdobím adolescence. Člověk během něj začíná ještě intenzivněji prožívat a objevovat svět mimo rodinu. Hledá víru, která mu poskytne koherentní orientaci ve světě plném otázek a nejistoty. Hledá víru, která mu dodá základ pro jeho hodnoty a identitu. Hledá osobní vztah k Bohu.

Syntetická víra v tomto případě znamená, že veškeré střípky přesvědčení, postojů a hodnot, které člověk přijal v předchozích stádiích, jsou syntézou postupně spojena v jeden ucelený systém a stávají se důležitou složkou identity dospívajícího. Dospívající si sám pro sebe vymezuje, v co vlastně věří a v co už ne (např.: věřím v predestinaci a nevěřím v reinkarnaci). Tento systém však zpravidla ještě neprošel vírem vlastních pochybností, ale je vázán na externí autority, kterými už často v tomto období nejsou rodiče (Fowler J. , 1978). To vše je možné, protože už podle Piagetovy teorie dospěl do stádia formálních logických operací (Říčan, 2004).

Konvenční víra znamená, že ačkoliv je na první pohled dospívající silně nekonvenčním člověkem (vůči většinové společnosti a generaci jeho rodičů), tak je velmi konvenčním ve vztahu ke své vrstevnické skupině, ke skupině referenční a k autoritě, kterou se rozhodl následovat. Člověk v tuto chvíli ještě nemá jistotu být jiný (Stanard & Painter, 2004). Vrstevnická skupina je v tomto věku poměrně homogenní, a dodává tak jejím členům jednoznačnou identitu (Erikson, 2002). Ve chvíli, kdy se setkávají s něčím nebo někým cizím, tak se uzavrou a začnou své okolí „démonizovat“. Mají v podstatě velmi černobílý pohled na svět (Fowler J. , 1978). Ve vztahu vůči druhému člověku, který je jiný než oni, mají velmi mnoho předsudků a nedokážou ho vidět v jeho individualitě. Vnímají ho pouze jako člena nějaké skupiny, a to je pro ně jeho nejcharakterističtější rys (to je křesťan, to je nevěřící, to je punker...) (West, 2002).

Fowler si všímá skutečnosti, že mnoho lidí v různých křesťanských společenstvích ustrne na této úrovni a už se dál nevyvíjí. Na jednu stranu je to podle něj proto, že je jednodušší mít nad sebou externí autoritu, která mi řekne, co mám dělat, mít okolo sebe skupinu lidí, kteří jsou stejní jako já, čímž mě podporují v mé identitě křesťana. Na druhou stranu je to proto, že církve sama často lidi v tomto stádiu udržuje. Nezralé společenství těžko nese, když do něj vstoupí někdo, kdo je úplně jiný. Vedoucí v církvi někdy těžko nese, když mají ostatní pochybnosti a když nevěří a zkoumají to, co jim říká (Fowler J. , 1978). A tak se stává, že je člověk vědomými i nevědomými způsoby udržován ve třetím stádiu duchovního vývoje, který v extrémní podobě vykazuje až „sektářské“ rysy (Vojtíšek, 2005).

4.2 Individuálně reflektující víra (IV.)

Individuálně reflexivní víra se u člověka objevuje nejdříve v mladé dospělosti. Podle Fowlera je ideální, když se opravdu během tohoto období u člověka objeví. Pokud se z nějakého důvodu zpozdí (a to je velmi časté), tak může později přinést do života člověka vážné problémy (Fowler J. , 1978).

Individuální víra znamená, že oproti předchozímu (konvenčnímu) stylu už je člověk schopen stát sám za sebe. Má k tomu dostatek odvahy a dostatečně vybudovanou identitu, která není závislá na bezprostřední reakci druhých lidí (Fowler J. , 1978). Takovýto člověk se dokáže postavit za svůj názor i proti skupině, a to proti skupině vlastní nebo referenční (Nakonečný, 1970).

Reflektující víra znamená, že člověk dokáže poodstoupit a podívat se na celý systém víry, kterému věří z nadhledu, nebo z pohledu jinak věřícího člověka. Dokáže si odůvodnit, proč tomu a tomu věří a ví, jak na to přišel (Fowler J. , 1978). To je možné díky tomu, že člověk je schopen hledět sám na sebe a na své vztahy z perspektivy třetí osoby (Vojtíšek, 2005). Reflektující dále znamená, že se člověk velmi spoléhá na rozum a fakta, což může mít v náboženství za důsledek demytologizující tendence. Projeví se to tak, že jedinec začne být kritický k symbolům a rituálům a pátrá po jejich smyslu. Pokud v nich smysl nenachází, tak je odmítá přijmout.

4.3 Přejít

Při každé změně, kterou člověk v životě prochází, dochází k tomu, že opouští něco starého a přijímá něco nového. Každý přechod, i přechod k lepšímu znamená vždy nějakou ztrátu, kterou je nutno si uvědomit a oplakat ji (Bridges, 2004). Stephen Parker (Parker, 2011) se ve svých nejnovějších studiích pokouší zachytit tento Fowlerův přechod v několika kazuistikách. Zabývá se projevy přechodu, jeho ztrátami a zisky.

Ztráty: Jedna z velkých bolestí, kterou člověk v této době prožívá, je ztráta kontaktu s původní vrstevnickou skupinou a její rozpad (často kvůli tomu, že se každý rozejde do světa za svým snem). Dále člověk ztrácí jednoduchý pohled na svět a vše se rázem zesložituje. Ztrácí posvátnou úctu k symbolům a začíná je brát velmi pragmaticky. Ztrácí své interpersonálně definované self („jsem její přítel“, „jsem jeho syn“ „jsem členem té a té skupiny“) a znovu si klade otázku, „kdo jsem“ a „co tu dělám“.

Zisky: Člověk získá schopnost kritického náhledu sám na sebe. Získává svobodu od vnitřní „tyranie“ toho, co si myslí druzí. Získává nadhled na vlastní systém hodnot. Získává self, které není určováno vztahy, ale vztahy a role „má“, a neztotožňuje se plně ani s jedním z nich.

Grafický přehled přechodu mezi III. a IV. stádiem duchovního vývoje podle Fowlera (Tabulka 3).

III.		IV.	
Charakteristické rysy		Charakteristické rysy	
1. Kognitivní	Formální logické operace	Post-formální myšlení	1. Kognitivní
2. Morální	Konvenční	Postkonvenční	2. Morální
3. Perspektiva	Perspektiva druhé osoby	Perspektiva třetí osoby	3. Perspektiva
4. Struktura self	Self je definováno pomocí vztahů	Self je definováno samo o sobě	4. Struktura self
5. Autorita	Vnější	Vnitřní	5. Autorita
6. Soc. vazby	Skupina, autorita	Intimní a partnerský	6. Soc. vazby
7. Role symbolů	Symbole vnímány konkrétně	Dekonstrukce symbolů	7. Role symbolů
Adaptivní mechanismy		Adaptivní mechanismy	
Člověk se naučí sám sebe chápat jako součást „velkého příběhu“, a to mu pomůže ujasnit si vlastní identitu. Cítí také spojení s ostatními lidmi.		Schopnost kritické sebereflexe.	
Rizikové faktory		Schopnost přijmout zodpovědnost za své chování.	
Přílišné zaobírání se hodnocením druhých lidí.		Rizikové faktory	
Vnímání Boha jako svého osobního přítele (příliš mnoho familiárnosti, ne bázeň a úcta).		Přílišná důvěra v lidský rozum.	
		Tendence k narcismu a snaha o zdůraznění vlastního získaného pohledu na svět.	

Přechod
Ztráty
Ztráta spojení s vrstevnickou skupinou
Ztráta stabilní referenční skupiny
Rozbití symbolů
Ztráta ideálů
Zisky
Schopnost kritické reflexe
Schopnost zvědomovat nevědomé
Svoboda od hodnocení druhých
Relativistický nadhled

Tabulka 3

Zpracováno podle S. Parkera (Parker, 2009), (Parker, 2011) a J. Fowlera (Fowler J. , 1978)

4.4 Proč je potřebné postoupit do IV. stádia duchovního vývoje?

Český psychiatr Max Kašparů v jedné ze svých knih porovnává zdravou a patologickou religiozitu (Kašparů, 2002). Když se podíváme na jeho definice obou způsobů víry (Tabulka 4), zjistíme, že v podstatě odráží III. a IV. Fowlerovo stádium víry. Zůstávat u nižšího stádia víry déle, než je potřeba, může být patologické.

Zdravá víra	Patologická religiozita
<ul style="list-style-type: none"> • přispívá k rozvoji osobnosti	<ul style="list-style-type: none"> • zarputilý zápas o bezhříšnou svatost
<ul style="list-style-type: none"> • podporuje harmonické vztahy s druhými lidmi	<ul style="list-style-type: none"> • nenávisť proti jinak smýšlejícím
<ul style="list-style-type: none"> • otevřenost pro životní skutečnosti	<ul style="list-style-type: none"> • přehnaný strach z Božího soudu
<ul style="list-style-type: none"> • nevzbuzuje strach	<ul style="list-style-type: none"> • bludné náboženské myšlenky
<ul style="list-style-type: none"> • uschopňuje pluralitní toleranci	<ul style="list-style-type: none"> • duchovní nátlak (zákonictví)
<ul style="list-style-type: none"> • udržuje postoj hledání	<ul style="list-style-type: none"> • náboženské výklady budoucnosti
<ul style="list-style-type: none"> • má individuálně rozdílnou míru tvůrčí síly	<ul style="list-style-type: none"> • náboženské blouznění
<ul style="list-style-type: none"> • dává prostor pro humor a slavení	<ul style="list-style-type: none"> • náboženská touha po moci a uplatnění
	<ul style="list-style-type: none"> • umrtvování těla přehnanou askezí
	<ul style="list-style-type: none"> • útěk před světem
	<ul style="list-style-type: none"> • neschopnost lásky
	<ul style="list-style-type: none"> • popírání života
	<ul style="list-style-type: none"> • okultní praktiky

Tabulka 4

5 Duchovní úkoly mladé dospělosti

Máme tu před sebou některá témata a úkoly, které se v mladé dospělosti vynoří a které mají velmi úzký vztah k duchovnímu vývoji. Je to téma životního snu, jehož duchovní základ tkví ve smyslu života a v hledání Boží vůle pro život. Je to téma vztahu k Bohu a k církevní komunitě. A je to téma svobody, která velmi úzce souvisí s autoritou, morálkou a svědomím. Pokusím se na každém z těchto témat ukázat jejich možný vývoj ze zóny Přebývání přes všechny nástrahy Hledání až po chvíli, kdy se téma alespoň na chvíli uzavře jako vyřešené.

Jedním z nebezpečí, kterému někteří lidé v mladé dospělosti podlehnou, je to, že chtějí splnit všechny úkoly najednou: chtějí studovat, cestovat, vydělávat peníze, mít silný partnerský vztah a sloužit Bohu. Neuvědomí si, kolik času a energie je to bude stát, aby to všechno začali dělat pořádně (King, Reimer, & Balswick, 2005). Když potom něco nezvládají, mají tendenci k jednoduchým, nepromyšleným a neautentickým rozhodnutím jen proto, aby svůj vývojový úkol co nejrychleji splnili. Jiné nebezpečí tkví v tom, že se někteří lidé rozhodnou své vývojové úkoly neplnit. Chtějí zůstat v období neúplné dospělosti co nejdéle. Obě varianty mohou po určité době přinést vážné psychické i sociální problémy.

5.1 Sen

Základním duchovním i psychickým úkolem mladé dospělosti je dotvořit si a formulovat svůj životní sen, a tento sen začít naplňovat. Tento úkol zde zmiňuji jako první, protože mám za to, že by i v životě člověka měl být první. Pokud si jej člověk nějakým způsobem formuluje, velmi mu to pomůže v rozhodování a ve vývoji v dalších oblastech života.

Sen v tomto období znamená, že si mladý člověk vytvoří představu, jak by měl podle něj v budoucnu vypadat jeho dobrý život. Sen je formulací konkrétního přání, kterého by si člověk přál v dospělosti dosáhnout. Může se týkat školy, kariéry, zaměstnání, rodiny, partnera, cestování, přátel atd. (Wilhoit & Dettoni, 1995). Dobrý a autentický sen má silný pozitivní motivační náboj, který člověku dává inspiraci a sílu překonávat překážky (např.: při dlouhé přípravě na náročné zaměstnání lékaře) (King, Reimer, & Balswick, 2005). Výzkumem a teorií snu se zabýval psycholog Daniel Levinson, který si všiml rozdílů mezi sny mužů a žen. Podle něj mají muži svůj sen jednoznačně spjatý se zaměstnáním a vytváří si ho v mladé dospělosti nejlépe za pomoci nějakého mentora. U výzkumu žen zjistil, že se v jejich snech odráží ambivalence mezi kariérou a rodinou. Zjistil, že zpravidla nemají žádnou mentorku, a definitivní ustálená formulace jejich snu přichází až v pozdějším věku. Levinsonova teorie vývoje snu u žen však bývá kritizována především proto, že

sám měl pojetí snu spjato s kariérou a zaměstnáním, což nebyl typ snu, který by odrážel realitu tehdejší ženy (Kittrell, 1998).

Sen je zároveň duchovním úkolem, vizí budoucnosti, která vyplave na povrch ve chvíli, kdy je člověk v kontaktu sám se sebou, se svým vlastním duchem (Lodder, 1998). Je těžké někdy rozlišit, zda ke mně tato vize přichází z venku (od Boha), nebo jestli vychází zevnitř (z psychiky). Vždy záleží na interpretaci konkrétního člověka. Pokud onu vizi mladí křesťané považují za „volání Boží“, má pro ně větší autoritu, spíše ji poslechnou a vytrvají v ní, protože budou mít pevný základ zkušenosti, ke které se mohou vracet, a to i pokud se z psychologického hlediska jedná pouze o externalizaci vlastní touhy do Boží figury (Klimeš, 2008).

U severoamerických indiánů Siuxů byla zavedená praxe tzv. *iniciačních snů*. Mladý indián byl poslán do lesa, aby byl sám a aby sám sebe otevřel svému snu, který bude určovat jeho budoucnost (Kelsey, 1978). Krásnou ilustraci takového snu podává kniha *The Black Elk Speaks – Černý jelen mluví*. Siuxský lékař v ní vypráví o své vizi, která ho vedla k tomu, aby se stal lékařem (Neihardt, 1932).

5.1.1 Přebývání

Člověk si svůj sen samozřejmě nezačíná vytvářet až v mladé dospělosti. Během celého dětství a dospívání si člověk postupně skládá mozaiku toho, co by si jednou sám pro sebe přál. Jednotlivé střípky sbírá ze své vlastní zkušenosti se zaměstnáním rodičů, s rodinou svých přátel, z televize a od svých vrstevníků. Ve třetím Fowlerově stádiu duchovního vývoje má dospívající sen, který je přejatý od rodičů nebo od vrstevnické skupiny (Fowler J. W., 2000). Ještě nedošlo k plné reflexi a k zamýšlení se nad tím, zda je toto skutečně tím, kam mě „srdce táhne“. Lidé s předčasně uzavřenou identitou často žijí sen svých rodičů, protože si nenašli čas na to, aby zjistili, co je v jejich nitru (West, 2002).

Sen v tomto stádiu může být i negativní. Člověk sice neví, co přesně chce, ale má před sebou velmi zřetelně vykresleno, co nechce. Jeho sen se zakládá na negativní identitě a na vymezení se, například právě vůči rodičům. Příkladem takového snu může být sen člověka pocházejícího z chudé rodiny, ve které rodiče hodně šetřili, což pro něj bylo traumatizující, a tak se jeho snem stalo být bohatým, respektive nebýt chudým (Lodder, 1998). Pokud tento sen nebude dostatečně zreflektován, může mít v dnešní době půjček a úvěrů katastrofální následky.

5.1.2 Hledání

5.1.2.1 *Risk x popření*

Po nějaké době, kdy člověk žije přejatý a neautentický sen, se může dostat do krize. Spouštěcí událostí krize může být to, že člověk nezvládne dokončit školu, na kterou šel, nebo po dvou letech zjistí, že to opravdu není tím, co by ho naplňovalo. Je ale možné, že svůj přejatý sen vydrží žít až do krize středního věku, kdy se najednou ohlédne a prohlédne (King, Reimer, & Balswick, 2005).

5.1.2.2 *Úzkost x redukce úzkosti*

Člověk, díky nějakému podnětu zvenčí nebo zevnitř, dostane příležitost najít a vytvořit si svůj sen. Ze začátku to může být velmi nepříjemné, protože se mu jeho dosavadní sny a plány zhroutily a on teď žije v úzkosti z toho, že žádný sen nemá. Je to ale příležitost pro to se zastavit, vydržet úzkost, bolest a nejistotu, pořádně se tímto tématem začít zabývat a hledat svůj sen.

Cesta k vytvoření realistického autentického snu může zahrnovat následující kroky.

(1) *Poznání sebe sama* – je potřeba, aby byl člověk v kontaktu sám se sebou, znal své schopnosti a dovednosti, ale aby byl v kontaktu i se svými emocemi a věděl, co mu dělá radost, co mu přináší uvolnění, co ho naplňuje, a co ho naopak rozčiluje a frustruje. Aby toto člověk zjistil, musí někdy v mladé dospělosti vystřídat několik různých zaměstnání (King, Reimer, & Balswick, 2005).

(2) *Inspirace vzory* – člověk zpravidla ve svém snu nevymyslí něco úplně nového, velmi často se nechá inspirovat vzory, které má okolo sebe. Nemusí to být nutně chybné, zjednodušující a nezralé, pokud jde o vědomé a promyšlené rozhodnutí a ne nevědomé přijetí (Fowler J. W., 2000). Velmi důležitou roli tu hraje osobnost tzv. mentora. Je to zpravidla starší a zkušenější člověk, který je mladšímu učitelem a uvádí ho do pracovního procesu tím, že mu nechává nahlédnout do toho, jak pracuje on. Je to v podstatě vztah mistra a žáka, který nejen v příbězích, ale i v realitě často po dvou až třech letech skončí s hořkostí a konfliktem, protože mladší se ze vztahu naučí, co si myslí, že potřebuje, a má touhu se vymanit, naproti tomu starší mu nechce uvolnit prostor (Kittrell, 1998).

(3) *Otevřenost vůči budoucnosti* – je potřeba, aby člověk vnímal sám sebe jako toho, kdo může ovlivnit svou budoucnost rozhodnutími, které udělá teď. Je to víra v to, že budoucnost je otevřená a nadějná (King, Reimer, & Balswick, 2005). Právě naděje do budoucnosti je jedním z důležitých rysů mladé dospělosti (Řičan, 2004).

(4) *Cesta skrze analýzu snů* – Jungova teorie výkladu snů se zakládá na tom, že když jedinec naslouchá svým snům a vizím (denní snění i noční sny), přibližuje se postupně svému středu. Tento střed se víc a více rýsuje a zjasňuje a tvoří pravý sen člověka. Tento pravý sen není možné rozpoznat z jednoho snu, je potřeba se zabývat celou sérií snů. Vykládat postupně jeden sen druhým snem a hledat společné prvky a témata (Jung,

1999). (5) *Sdílet sen s partnerem* – jedním ze znaků intimity mezi dvěma lidmi je schopnost a ochota navzájem sdílet své sny. Získávají na ně potřebnou zpětnou vazbu a sny se tak stávají realističtějšími. Rozhovor o společné budoucnosti a společný sen je také jedním z důležitých témat, které by měli spolu řešit lidé při přípravě na manželství. Pokud své sny neznají a nemají je propojené (nebo je ještě nemají vytvořené), tak hrozí, že se časem ve svých snech nesejdou, nebo bude jeden ve vleku toho druhého (King, Reimer, & Balswick, 2005).

Redukce úzkosti v tomto případě bude vypadat tak, že člověk neprojde úkoly zmíněnými v předchozím odstavci, ale nějakým způsobem si cestu zjednoduší. Zeptá se rodičů nebo někoho jiného, co má dělat, když ho vyhodili ze školy, poslechne jejich radu a nechá je v podstatě rozhodnout za sebe. Člověk se může vyhnout řešení tohoto tématu i tak, že vstoupí do partnerského vztahu a začne žít sen toho druhého.

5.1.2.3 Bloudění x závazek

Bloudění v této oblasti může vypadat tak, že člověk zůstane u svých snů a nepřikročí k tomu, aby je začal naplňovat. Může neustále hledat ten pravý sen a pořád bude mít pocit, že to není ono. Jediným způsobem, jak může člověk postoupit dál, je učinit závazek. Rozhodne se pro jednu cestu a zároveň s tím vědomím zavrhne mnoho jiných cest.

5.1.2.4 Osvícení a jednota

Člověk se, podobně jako Siuxský mladík, vrací z lesa a odnáší si s sebou vizi své budoucnosti. Teď přichází chvíle, kdy tento sen začne žít a uvádět do praxe. Je pravděpodobné, že pokud dobře porozuměl sám sobě, nebude po několika dalších letech nucen přemýšlet a pochybovat o tom, jestli zvolil správnou cestu. Bude moci svou energii a aktivitu upnout jiným směrem a otevřít se pro druhé lidi.

5.2 Vztah k církvi a k Bohu

V této kapitole budu vycházet především z výzkumů Sandage a jeho spolupracovníků, kteří zpracovali několik longitudinálních studií duchovního vývoje. Zabývali se v nich v podstatě právě přechodem od III. do IV. Fowlerova stádia, a to konkrétně u vysokoškolských studentů studujících protestantský evangelikální teologický seminář¹³. Tyto výzkumy byly zveřejněny postupně v letech 2009 a 2010. Sandage v nich operacionálně stanovil tři možné stavy, jejichž vývoj potom pozoroval u jednotlivých studentů. Prvním stavem byla *Intristická religiozita (IR)*, ve které se člověk vztahuje

---

¹³ V kontextu USA je potřeba rozumět teologickému semináři jinak než tady v České republice. V USA je teologickým seminářem univerzita, která připravuje na službu jednak budoucí kazatele, ale často také další církevní pracovníky a lidi, kteří se budou zabývat pastorem.

k Bohu pomocí internalizovaných a osvědčených přístupů. Tento stav odpovídá fázi „Přebývání“ v jeho modelu. Druhým stavem je stav *Quest religiosity* (QR), která se vyznačuje otevřeností vůči cizímu, otázkami a pochybností a odpovídá fázi „Hledání“. A nakonec definuje stav *Realistického přijetí* (RA), ve kterém je patrný silný vztah k Bohu navzdory překážkám a občasná duchovní frustraci. Tento poslední stav ukazuje na post-kritické duchovní „Přebývání“ (Sandage & Shults, 2007).

5.2.1 Přebývání

Sandage ve svém výzkumu předpokládal, že pokud se člověk rozhodl pro studium na teologickém semináři, má poměrně jistý a pozitivní vztah k Bohu a je také pozitivně naladěný vůči církvi, ve které chce sloužit. Studenti jsou tedy na začátku svého studia ve fázi Přebývání. Vykazují vysoké hodnoty na škále IR a duchovního well-beingu¹⁴, a také jsou velmi aktivní v církevních společenstvích (to je v církevně protestantských kruzích chápáno jako znak duchovní horlivosti, zralosti a opravdovosti) (Sandage & Williamson, 2009).

Na druhou stranu je však teologický seminář místem, kde člověk projde výraznou duchovní krizí. Ta může být vyvolána různými podněty. (1) Podnět pro to přichází v samotných osnovách učiva, kde se studenti seznamují s různými výklady Bible a různými filozofickými směry, relativizují se a desakralizují některé náboženské rituály. (2) Dále k tomu přispěje fakt, že se na semináři setkávají studenti z různých církví a různých náboženských tradic. Pokud člověk vyrostl v jedné církvi a jednom sboru, může být velmi překvapen, zjistí-li, že projevy křesťanství jeho spolužáka vypadají úplně jinak. Navíc je člověk nucen zabývat se různými složitými intelektuálními teologickými otázkami. To vše dohromady může u studenta vyvolat duchovní krizi, protože jsou narušovány jeho představy jednoznačnosti a jednoduchosti náboženství (Sandage & Williamson, 2009). Zároveň začnou nahlížet do samotného fungování církve, čímž může dojít k desakralizaci posvátných prvků a k deziluzi ze samotné organizace (Stanard & Painter, 2004). (3) Navíc zde hraje roli skutečnost, že se člověk skrze studium Bible blíže seznamuje s Božím charakterem, což může kolidovat s jeho dosavadní představou o Bohu. Naše lidská představa Boha začíná u toho, že před sebou vidíme své rodiče. Ti byli vládci našeho mikrokosmu v dětství, a tak vnitřně předpokládáme, že podobný bude vládce našeho makrokosmu v dospělosti. Podle toho, jací byli naši rodiče, je naše původní představa Boha tedy více či méně porušena a v rámci duchovního růstu je potřeba ji odvrhnout a nahradit Bibličtější-pravdivější představou. Proces takového nahrazení může být velmi nepříjemný, protože se dotýká samé podstaty naší víry a jejího hlavního objektu – Boha (Peck, 1993).

---

¹⁴ Jedná se o dvaceti-položkový dotazník, vytvořený Buffordem, Paloutzianem a Ellisonem v roce 1991, který měří duchovní a psychické zdraví jedince. (Sandage & Williamson, 2009)

5.2.2 Hledání

5.2.2.1 Risk x popření

V tuto chvíli stojí člověk na pomyslné křižovatce a musí se rozhodnout, jakou cestou se vydá. Má v zásadě dvě možnosti. (1) Rozhodne se otázkám a pochybnostem postavit čelem, začne se ptát nahlas a začne poctivě hledat odpovědi, ačkoliv vůbec netuší, jestli se mu ještě někdy podaří dát vše do jednoho celku a jestli mu z jeho víry ještě něco zbude. Když totiž zpochybní jednu část své víry, má dojem, že se to vztáhne i na ostatní. (2) Rozhodne se otázky a pochybnosti popřít a vytěsnit. Podle toho, co mu je osobnostně bližší, buďto začne obviňovat sám sebe z malověrnosti a z pochybností, nebo vše přiřkne „dáblovým útokům“ snažícím se zničit jeho víru, nebo začne obviňovat své vyučující a spolužáky z liberalismu a z rozměňování náboženství (Sandage & Jankowski, 2010).

Pochybnosti mohou mít různou úroveň a různou hloubku. Spilka, Hill a Hood se zabývali jejich výzkumem, když zkoumali tzv. „integrativní komplexitu“, tedy schopnost uvědomění si a tolerance různých pohledů a zároveň jejich pochopení a nestavění se proti nim. Ptali se účastníků výzkumu na různé otázky, a jedna z nich byla: „*Co byste řekli, že byla nejzávažnější pochybnost týkající se vaší víry za posledních několik let?*“ Odpovědi rozdělili do tří kategorií podle toho, jak hluboko si respondenti pochybnosti přiznali. (1) Na úrovni mělkých pochybností byli odpovědi, které obsahovaly pouze jednu dimenzi náboženské pochybnosti. Např.: „*Moje jediná pochybnost je nad tím, proč Bůh nechává ve světě trpět lidi.*“ (2) Na úrovni středních pochybností bylo dimenzí více a obsahovaly něco, co se člověka osobně dotýkalo. Např.: „*Pochyboval jsem nad tím, proč mě Bůh nechal být nemocným, co z toho měl. Taky nerozumím tomu, proč tu jsou války a hlad ve světě.*“ (3) V kategorii nejhlubších pochybností bylo pochopení, že všechny pochybnosti dohromady nutně ničí celý systém. Např.: „*V průběhu let jsem měl spousty malých pochybností, například mě ničilo pokrytectví některých věřících, a přišlo mi, že Bible nemluví přímo do mé situace a není relevantní. Po nějaké době jsem si uvědomil, že když spojím všechny pochybnosti dohromady, tak musím zpochybnit náboženství jako takové.*“ (Spilka, Hill, & Hood, 2009).

5.2.2.2 Úzkost x redukce úzkosti

Když se člověk rozhodne pro druhou cestu, zůstane v období Bezpečí a bude jeho zarytým a tvrdým obráncem. Pokud se však člověk rozhodne pro první cestu, čeká ho podle Sandegova výzkumu období úzkosti, hledání, nejistoty, snížených hodnot well-beingu a zvýšených hodnot psychických obtíží. Také se kvůli uzavření do sebe dočasně sníží jeho angažovanost v církvi

(Sandage & Williamson, 2009). Přesto je to ale důležitý krok na cestě ke zralosti, komplexnosti a moudrosti.

Zastavím se ještě na chvíli u tématu vztahu člověka k Bohu. Člověk, který si připustí otázky ohledně svého vztahu k Bohu, si uvědomí, že jeho představa Boha je do velké míry daná jeho subjektivním stavem a jeho představou o rodičích. Z toho pro něj vyplývá otázka, jestli je tedy Bůh pouze něčím v jeho mysli, a tudíž ho v ničem nepřesahuje a není hoden uctívání, nebo jestli je opravdu reálným Bohem existujícím mimo jeho fantazii. Psycholog Jeroným Klimeš odpovídá, že ano i ne (Klimeš, 2008). Rozlišuje obraz Boha reálného a fantazijního.

(1) *Obraz fantazijního Boha* je mentální reprezentací, která je závislá na lidské zkušenosti se světem. Pokud je zkušenost dobrá, bude Bůh příznivý. Pokud je ale zkušenost špatná a člověku je špatně, bude obraz Boha odlišný, krutý a přísný. Fantazijní Bůh v lidské hlavě není o nic chytřejší než člověk sám, nemůže tedy dát uspokojivou odpověď na otázky, které dotyčný klade. Pokud se takovýto člověk vytrvale dotazuje fantazijního Boha, a nedostává odpověď, začne být přesvědčen, že Bůh mlčí a zlobí se na něj. Fantazijní Bůh má symetrické pocity jako jeho nositel, když se člověk hněvá, bude jeho Bůh pasivně mlčet, nebo podrážděně reagovat a připomínat třeba dávné hříchy. Fantazijní Bůh má také antropocentrické úmysly a motivy, které se člověk snaží najít a vysvětlit si jimi chování svého Boha (Klimeš, 2008).

(2) *Obraz reálného Boha* je odlišný. Reálný Bůh není závislý na našich pocitech, ani nemá antropocentrické úmysly. Nemění se v čase a je stále přítomný, i když jeho přítomnost zrovna nepociťujeme. Zná vše, ví mnohem víc než my, ale není povinen nám dávat vysvětlení všeho, co se nám děje. Obraz reálného Boha je vykreslen v Bibli a můžeme ho částečně poznávat. Klíčem k tomuto poznání je jednak uvědomění si falše fantazijního Boha, který je vlastně jen v nás samotných a je tudíž omezený a bezmocný; jednak porovnávání našich konkrétních představ o Bohu s tím, co o Bohu víme z Bible (Klimeš, 2008).

5.2.2.3 Bloudění x závazek

To, že člověk začne pochybovat, ještě neznamená, že duchovně dozraje. Mnoho lidí v historii se vydalo na cestu skepse. Někomu v tom pomohla věda, jinému osobní krize, ale už se z ní nikdy nevrátili nazpět k víře (Peck, 1993). Jiní lidé dnes, v době náboženské plurality, dospějí do relativizmu, ve kterém budou všechna náboženství pozorovat z dálky a budou se snažit si uchovat odstup, místo aby vsadili svůj život na jedno z nich a stali se účastníky jeho dobrodružství a jeho příběhu (West, 2002).

Aby se ale člověk posunul dál, je potřeba aby opět sebral svou odvalu a rozhodl se podle svého nejlepšího svědomí. Aby učinil závazek a plně se oddal jedné cestě.

5.2.2.4 Osvícení a jednota

Je-li rozhodnutí autentické, člověk se opět posune do fáze Bezpečí. Ví, že jsou i jiné cesty a jiné možnosti, ale také ví, že on sám se rozhodl pro tuto jednu. Najednou se přestane těmito otázkami zabývat a může svou energii vložit do něčeho jiného (Sandage & Jankowski, 2010).

5.3 Svoboda

Dalším tématem, které se vynořuje v období mladé dospělosti, je svoboda. Když si dítě a dospívající představují, jak budou dospělí, vidí často právě tu svobodu, kterou dospělí z jejich pohledu mají. A když náhodou dospělí slyší jejich fantazie, tak se v duchu nebo nahlas smějí, protože si vůbec nepřipadají svobodní, a prohlásí něco ve smyslu „však počkej, uvidíš“ nebo „klidně si to s tebou vyměním“. V průběhu mladé dospělosti (a především během dob studia na vysoké škole) má člověk možnost zakoušet svobodu dospělého člověka, který žije daleko od rodičů, a zároveň ještě často nemá závazky, které by ho svazovaly (zaměstnání, manželství, platba hypotéky, rodičovství...). Z určitého pohledu to může být nejsvobodnější období lidského života. Přestože je svoboda pro člověka velkým lákadlem, je opravdová svoboda pro člověka velmi náročná a v konečném důsledku nepřitažlivá. Erich Fromm napsal velmi hlubokou knihu, kterou nazval „*Strach ze svobody*“ (Fromm, 1969). Poukazuje v ní právě na problematičnost a náročnost pravé svobody a odhaluje, že se lidé raději vzdají své svobody ve prospěch závislosti a nezodpovědnosti.

V průběhu dětství je člověk závislý na vnější autoritě, kterou jsou pro něj rodiče. Dítě není svobodné, rodiče za něj rozhodují a zodpovídají. Během období dospívání se dítě začne vůči autoritě rodičů vymezovat. Pod heslem svobody, za kterou bojuje proti rodičům, se však velmi často skrývá závislost a nesvoboda vůči kolektivu a novým autoritám. Přechod k dalšímu stádiu zahrnuje to, že si člověk vnější autoritu natolik zvnitřní, že už ji nepotřebuje (Parks, 1982). A to je právě výzva mladé dospělosti.

5.3.1 Přebývání

Fáze Přebývání ve III. Fowlerově stádiu tedy vypadá tak, že člověk spoléhá na některou vnější autoritu. Touto autoritou mohou být jeho rodiče, vrstevníci, učitelé, kulturní hrdinové nebo náboženské autority (Fowler J. , 1978). Toto stádium duchovního vývoje je charakteristické uvědoměným, vzorným a odpovědným chováním vůči autoritě, kterou považují za svou. Pokud je

člověk už v tomto období součástí církve, obhajuje církevní řád a podřizuje se autoritám, které pro něj reprezentují autoritu Boží. Má černobílé vidění a všechen hřích a provinění jednoznačně odsuzuje. To vše je samozřejmě silně podporováno církevními autoritami. Církev má tendenci udržovat lidi na této rovině vývoje, protože je jednodušší s nimi pracovat (Vacek, 2000). V této fázi lidé považují své svědomí za Boží hlas. Svědomí je velmi rigidní, a jakmile se proti svému svědomí proviní, mají velmi silné výčitky, a jednoznačně to vnímají tak, že je obviňuje Bůh. Nemají v tuto chvíli náhled na to, jak moc je jejich svědomí ovlivněno výchovou a autoritami, které nemusí mít s Božím hlasem nic společného (Říčan, 2007).

Fáze Přebývání může být narušena několika momenty, každý z nich rozebereme v jednotlivých částech procesu: (1) Zklamání autoritou – čím více si autoritu idealizujeme, tím hlubší pád ji čeká, pokud přestane splňovat naše požadavky. (2) Vlastní neschopností dodržet pravidla – absolutismus a černobílé vidění v morálním usuzování je zdrojem nejen konfliktů s vnějším světem, ale i hlubokého vnitřního zklamání (Franková, 2009). Zjišťuji, že nejsem schopen dodržet pravidla křesťanské morálky, a jsem v pokušení na ně úplně rezignovat. (3) Bližší navázání vztahů s lidmi s jinými morálními přesvědčeními (zpravidla svobodnějšími).

Někdy se můžeme setkat s mladým člověkem, který působí velmi neformálně, má velmi kontroverzní, odvážné a relativistické názory, a neváhá o nich s druhými mluvit, dokonce je schopen vyjádřit svůj názor i proti autoritám, se kterými se setkává. Může nám na první pohled připadat, že už přešel do IV. fáze duchovního vývoje, ale přitom to vůbec nemusí být pravda. Může mít totiž ve svém okolí nějakého člověka nebo skupinu, o které my nevíme, jejíž názory zastává. Samotná relativizace názorů a schopnost postavit se autoritě ještě sama o sobě duchovní vyspělost neznamená (Vojtíšek, 2005).

5.3.2 Hledání

5.3.2.1 Risk x popření

Vztah k autoritě: Risk spočívá v tom, že se člověk podívá pravdě do očí a skutečně si přizná, že ho ten či onen člověk zklamal. Dokáže si říci, že s ním nesouhlasí. To ale nemusí být jednoduché, zvláště pokud je na něj například vázána i jeho vlastní identita. Člověk je zde v pokušení použít obranný mechanismus štěpení, kdy je schopen vnímat objekt pouze jako dobrý nebo jako špatný. Pokud je pro něj nepřípustné, aby se objekt stal špatným, bude se ho snažit udržet jako dobrý i za cenu přehlížení faktů nebo vlastních pocitů (Gabbard, 2005).

Vztah k vlastní nedokonalosti: Období mladé dospělosti je příležitostí, aby člověk poznal sám sebe v nových rolích a nových situacích. Často však naráží na vlastní nedokonalost,

neschopnost a negativní vlastnosti. Zjišťuje, že není tak jednoduché se jich zbavit ani pomocí různých duchovních prostředků. Člověk se v tuto chvíli nachází na křižovatce a rozhoduje se, jestli si to přizná, nebo ne.

Vztah k okolnímu světu: Ve vztahu k okolnímu světu se může věřící člověk velmi silně vymezit, odříznout jej a démonizovat. Zůstává potom uzavřen ve svém vlastním kolektivu, který podporuje jeho názory, a brání se tak proti úzkosti způsobené sblížením se s někým, kdo je jiný (Erikson, 2002). Může ale také sebrat odvalu a vyjít ven, kde bude vystaven jiným názorům a hodnotám a vezme na sebe riziko změny nebo dokonce odpadnutí (Nakonečný, 1970).

5.3.2.2 Úzkost x redukce úzkosti

Pokud si člověk pochybnosti a krizi přizná, nastává pro něj období zvýšené úzkosti. Dané téma se pro něj stává velmi důležitým, je na ně citlivý a stále se k němu vrací.

Vztah k autoritě: Je tu nebezpečí, že jakmile člověk prohlédne a prožije zklamání z autorit, zobecní svou zkušenost na všechny autority. Stane se velmi kritickým a vědomě se bude bránit tomu, aby ho ovlivňovaly. Redukce úzkosti ve vztahu k vnějším autoritám zpravidla spočívá v tom, že se člověk od jedné autority uchýlí k autoritě jiné. Může to být jiný kazatel, poradce, profesor nebo psycholog, se kterým své problémy řeší. I člověk, který už se nějakým způsobem vymanil z určujícího vlivu autority, může zažít při nástupu na vysokou školu funkční regres, který mu pomůže se adaptovat. Je to regres k pravdě vázané na autority, nejčastěji profesorů a docentů (Love, 2002). Pro věřícího člověka to může být přechod od autority tradiční nebo charismatické k autoritě odborníků.

Vztah k vlastní nedokonalosti: Mnoho lidí prochází v mladé dospělosti obdobím určitého relativismu, kdy začnou snižovat nároky na sebe sama v zájmu zachování své vlastní integrity a sebeobrazu (Hindman, 2002). Nároky, které jsou na ně nakládány církví, Biblií a jejich vlastním svědomím, jsou postupně snižovány, aby jich mohlo být dosaženo. Jde o to, že když dělám něco, co považuji za špatné, tak získám dojem, že já sám jsem špatný, což je pro mě nepřijatelné (Říčan, 2007).

Vztah k okolnímu světu: Úzkost také člověk prožívá ve chvíli, kdy si uvědomí, že jeho svědomí, které doteď považoval za Boží hlas, je víceméně zvnitřněnými příkazy rodičů a církevního kolektivu. Uvědomí si to ve chvíli, kdy se setkává blízko s lidmi, kteří mají jinou morálku a jinak formované svědomí. Ve chvíli, kdy svědomí v očích člověka přestává garantovat Bůh, sníží se výrazně jeho důvěryhodnost. V mnohých případech to však může být správné, protože může být svědomí člověka silně přecitlivělé (Říčan, 2007).

5.3.2.3 Bloudění x závazek

Bloudění bychom mohli charakterizovat, jako dlouhodobý, rovnovážný stav, kdy člověk duchovním autoritám nevěří, jeho svědomí je oproti předchozímu stavu rozšířeno a uvolněno, a přestává tak vyvíjet tlak na integritu osobnosti. Aby se člověk nedostal na cestu bloudění, je potřeba, aby došel k určitému závazku.

Vztah k autoritě: Závazek ve vztahu k autoritám se projevuje tak, že člověk je schopen na druhém vidět to dobré i to špatné a dokáže si autority vážit, i když jsou věci, se kterými nesouhlasí. Zároveň je však schopen a ochoten o nich otevřeně mluvit. Posun ve vztahu ke svému svědomí nastává ve chvíli, kdy se člověk začíná řídit více duchem zákona než jeho literou. Dostává se tak do další úrovně podle Kohlbergovy teorie morálního vývoje (Říčan, 2007).

Vztah k vlastní nedokonalosti: Závazek ve vztahu k sobě samému spočívá v uvědomění si a přijetí své hluboce zakódované hříšnosti, a zároveň v rozhodnutí s ní bojovat. Je to schopnost odolat pokušení vidět sám sebe jen v černobílých barvách. Řešením však není rezignace na morálku a na změnu. Peck v souvislosti s duchovním růstem mluví o kázni, které se člověk musí učit, aby byl schopen duchovně zrát. Rozlišuje čtyři oblasti kázně: odklad uspokojení, přijetí zodpovědnosti, oddanost pravdě a vyrovnání extrémů (Peck, 1993). To jsou věci, kterými člověk bojuje se svým hříchem.

Vztah k okolnímu světu: Závazek ve vztahu k okolí spočívá v tom, že se člověk rozhodne stát si za tím, čemu se rozhodl věřit v kontextu relativistických názorů (Hindman, 2002). Dokáže více uvažovat v kategoriích „zároveň/a“ než „bud/nebo“. Je otevřenější vůči druhým, ale zároveň si dokáže stát za svým názorem a obhájit si ho (Stanard & Painter, 2004). Je relativistou, který se rozhodl pro jednu z mnoha cest.

5.3.2.4 Osvícení a jednota

Pokud se člověk autenticky rozhodne pro závazek a začne na něm pracovat, dojde po čase ke snížení úzkosti a téma se na nějakou dobu uzavře. Najde si určitou rovnováhu ve vztahu k autoritám, k sobě i k druhým lidem.

6 Výzkumná část

6.1 Úvod

Výzkumný problém – Předmětem mého zkoumání je přechod mladých dospělých křesťanů z III. do IV. stádia duchovního vývoje podle Fowlerovy teorie pomocí dynamického Sandageova modelu vztahové spirituality, jak o nich pojednávám v teoretické části této práce. Pro mnoho křesťanů, kteří vyrůstali v církvi a během dospívání se od ní neodloučili, ale naopak v ní našli svou cestu a svou referenční skupinu, je to často první větší duchovní krize, kterou vůbec prožívají. Jakým způsobem touto krizí projdou, může do velké míry určit, jak budou duchovně zrát během dospělosti. Problematické však je, že mnoho lidí k tomuto přechodu nenajde odvahu. Podle Fowlerova výzkumu to bylo pouze cca 40% věřících lidí (Fowler J. , 1978). Rebeca Starnard a Linda Painter se zabývají poradenstvím studentů na univerzitě v západní Georgii. Nejčastěji se studenty pastoračně až terapeuticky pracují na přechodu z III. do IV. stádia podle Fowlerovy teorie. Pro duchovní vývoj studentů považují svou práci za velmi potřebnou (Stanard & Painter, 2004). Je tu však ještě druhá strana, strana rodičů a duchovních vedoucích, kteří s mladými dospělými pracovali od jejich dětství a duchovně je vedli. V tuto chvíli je pro ně někdy velmi těžké mladé dospělé propustit, nechat je kriticky uvažovat, nechat je projít duchovní krizí a možná i odejít nejen z domu, ale i sborového společenství. Mohou vyvíjet silné tlaky a komplikovat situaci (Black, 2006).

Cíl výzkumu – Cílem je zjistit, jak přechod z III. do IV. stádia Fowlerovy teorie vypadá v konkrétních případech, co ho vyvolává a jak ho lidé prožívají. Zároveň chci ověřit platnost Sandageho modelu vztahové spirituality a možnost jeho využití při rozhovoru s klienty.

Výzkumné otázky – Následuje několik konkrétních otázek, na které jsem ve svém výzkumu hledal odpovědi.

1. *Jak se v konkrétních životech lidí projevují jednotlivé části Sandageho modelu (přebývání, hledání, risk, redukce úzkosti, bloudění, závazek, přebývání)?* – Z jednotlivých rozhovorů se pokusím vytáhnout informace o tom, jak probandi popisují jednotlivé fáze procesu. Např.: jaká událost jim rozbila jejich jednoduchý obraz církve; jaký druh závazku jim pomohl krizi víry překonat. Jednotlivé výstupy shrnu do tabulky.
2. *Kterými fázemi si probandi prošli a kterými ještě ne? Jak „daleko“ se na své cestě dostali?* – Budu vycházet především z jejich vlastního pohledu na to, v jaké fázi se právě nachází. Případně o tom budeme spolu na konci rozhovoru mluvit. Předpokládám, že většina probandů na začátku mladé dospělosti ještě celým modelem neprošla.

3. *Je Sandageho model použitelný jako odrazový můstek a rámec pro rozhovor s klientem o jeho duchovních krizích?* – Sandageho model nemusí zůstat jen teoretickým modelem, ale lze ho využít i při samotné práci s klientem, kterému tím poskytneme vodítka a určitou osnovu, podle které může svůj životní příběh konstruovat. Pro potvrzení této otázky vycházím z odpovědí probandů na otázky, zdali je pro ně model srozumitelný, zdali odráží realitu a případně, jak by ho upravili, aby lépe odpovídal.

Otázky k rozhovoru – Otázky jsou formulovány poměrně obecně a jedná se spíše okruhy témat, o kterých jsem s probandy hovořil. Pro potřeby výzkumu není důležitá jejich přesná formulace (výzkumný formulář najdete v příloze 4).

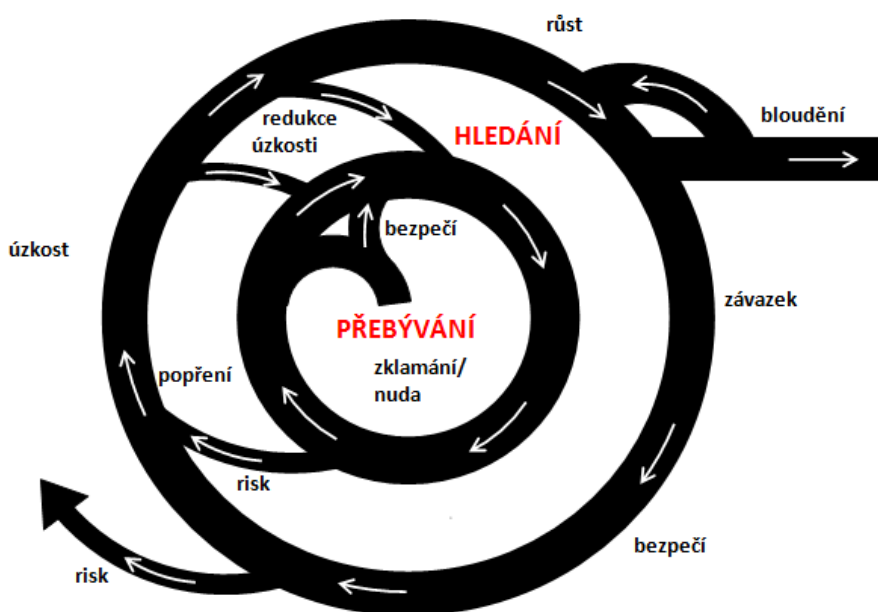
1. Jaká řešíš v současné době témata? Nad čím přemýšlíš? Za co se modlíš? Na čem pracuješ?
2. Je pro tebe tento model srozumitelný? Máš nějaké otázky?
3. Mohl by sis prosím vybrat jedno z témat, zkusit se nad tímto modelem zamyslet a říci, kde se zhruba nacházíš a jak se toto téma ve tvém životě v poslední době vyvíjelo?
4. Máš nějaká další témata, o kterých bys mohl na základě tohoto modelu mluvit?
5. Byl pro tebe tento model pomocí při vyprávění? Odpovídal tomu, jak jsi věci prožíval? Doplnil bys ho o něco, nebo nějak změnil?

Popis teoretického rámce výzkumu – Vycházím z psychologického popisu vývojového období mladé dospělosti a z teoretických prací Jamese Fowlera a Stevena Sandageho, které jsem detailně popsal v teoretické části této práce.

Zvolený typ výzkumu – Kvalitativní výzkum jsem zvolil z několika důvodů. (1) Jsem přesvědčen, že otázka duchovní krize je velmi individuální, osobní a citlivá. Individuální, protože každý člověk má svůj způsob víry a své pojmy, kterými ji popisuje. Osobní, protože pro opravdu věřícího člověka je jeho víra velmi důležitou součástí jeho života. Citlivá, protože za přiznané pochybnosti v otázkách víry by v některých společenstvích a od některých duchovních autorit sklídl kritiku. K získání dat tohoto typu mi přišlo nejvhodnější použít právě semistrukturované interview. (2) Sandageho model duchovního vývoje je velmi obecný. Zajímalo mě, jak proces, který popisuje, proběhl v konkrétních životech konkrétních lidí, a proto jsem potřeboval proniknout do větší hloubky. (3) Pro mě osobně byly všechny rozhovory v podstatě určitými pilotními studiemi, díky kterým jsem získal jasnější a detailnější přehled o dané problematice. V budoucnu by mohlo dojít k vypracování metody, díky které by bylo možno zkoumat daný jev i kvantitativním způsobem. (4) Chtěl jsem probandům dát co největší svobodu v tom, o čem a jak

budou mluvit, aby se necítili svázáni pojmy nebo otázkami, které jim pokládám, ale aby používali vlastní slovník. Chtěl jsem k nim přistupovat jako ten, kdo se učí a dovídá nové informace.

Metody získávání dat – Metodou získání dat bylo se o semistrukturované interview. Každý rozhovor trval zhruba jednu hodinu. V úvodní části jsem probandům vysvětlil cíl výzkumu a podal jsem jim informace o způsobu zpracování jejich osobních údajů. Poté, co podepsali informovaný souhlas s výzkumem, jsem probandům položil několik základních otázek týkajících se jejich věku, délky křesťanského života, školy a témat, která v současné době nejvíce řeší. Potom jsem jim během 10-15 minut vysvětlil Sandageho model duchovního vývoje, jak o něm píšou v kapitole č. 3. Prezentoval jsem jim graficky zjednodušený model (Obrázek 3). Následně jsem je vyzval, aby na základě tohoto modelu převyprávěli nějakou svou duchovní krizi a pokusili se odhadnout, v jaké fázi se teď nacházejí. U některých probandů jsme probrali více témat, které na daný model aplikovali. Závěrečná otázka se týkala toho, jestli byl pro ně model srozumitelný, jestli odpovídal tomu, jak oni krizi prožívali, a jestli by k němu něco přidali, popřípadě ho nějak upravili.

Obrázek 3

Metody zpracování dat – Rozhovory s jednotlivými probandy se staly podkladem pro krátké kazuistiky, které představuji v části výsledků. Ukázka doslovného zápisu jednoho ho z rozhovorů je v příloze 5. Metodu převedení rozhovorů do kazuistik jsem zvolil z toho důvodu, že forma příběhu mi přijde jako nejlepší prezentace výzkumných zjištění. Příběhy jsou rozděleny podle témat a strukturovány podle jednotlivých fází Sandageho modelu. V druhé části výsledků jsou shrnuty a porovnány výpovědi probandů na základě analýzy rozhovoru.

Výzkumný vzorek – Populace, které se týká můj výzkum i celá tato práce, by se dala definovat následovně: mladí dospělí křesťané mužského pohlaví. Co se týče výzkumného vzorku této populace, bylo mou snahou vytvořit co nejvíce homogenní skupinu probandů, aby se snížil již tak vysoký počet nezávislých proměnných. Vytipoval jsem si lidi, kteří splňovali kritéria mého výzkumu, ze svého okolí, a osobně je požádal o rozhovor. Všichni byli ochotni mi dobrovolně poskytnout rozhovor na dané téma. Dopředu věděli, že se bude jednat o téma duchovních pochybností a krizí. Pouze u dvou z nich figuruji jako jejich oficiální duchovní autorita (kazatel), ostatních osm je členy jiné církve nebo jiného sboru. Počet probandů jsem zvolil deset, protože se jedná o kvalitativní výzkum a šlo mi o možnost jít s nimi v rozhovoru do větší hloubky. Každý z probandů mohl mluvit o více tématech, příběhů je tudíž sedmnáct.

(1) Popis výzkumného vzorku (Tabulka 5)

Probandi a jejich charakteristiky	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	shrnutí
Věk	24	20	21	20	22	20	21	25	23	25	Průměr 22
Student VŠ	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Všichni
Věřící rodinné zázemí	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Všichni
Církevní příslušnost ¹⁵	CB	CB	CB	CB	CB	CB	KS	CB	CB	CB	90% CB

Tabulka 5

(2) Kritéria výběru do výzkumného vzorku:

- Muži
- Vychování v křesťanském prostředí – u lidí, kteří se k církvi přidali v pozdějším věku, probíhá duchovní vývoj trochu odlišným způsobem
- Jsou členy některé z menších vyznavačských církví – jsou to církve, které tvoří komunity a společenství. Oproti tzv. lidovým církvím kladou větší důraz na aktivní křesťanský život svých členů, na osobní vztah jednotlivců s Bohem a na zapojení členů do práce církevního společenství.
- Jsou ve věku 20-25 let – biologicky se nachází na začátku období mladé dospělosti
- Jsou to vysokoškolští studenti z různých oborů – období studia na vysoké škole je specifickým obdobím v životě člověka a bývá charakterizováno rozvíjením kritického myšlení, zvýšením svobody a rozšířením obzorů. Právě tyto charakteristiky mohou vyvolat duchovní krizi a tedy i potencionální růst.
- Jsou v období mladé dospělosti i po psychosociální stránce – biologická dospělost ještě nemusí nutně znamenat, že je člověk dospělý po psychosociální stránce. V období mladé dospělosti biologicky dospělý člověk ještě nemusí vykazovat všechny znaky dospělosti, ale

¹⁵ Zkratka CB znamená Církev bratrská a KS znamená Křesťanské sbory

je důležité, aby na nich pracoval. V úvodu jsem se ptal probandů na otázku, jaká témata v současném životě řeší, čím se zabývají, za co se modlí a na čem pracují. Následující tabulka (Tabulka 6) poskytuje přehled odpovědí. Levý sloupec představuje seznam témat mladé dospělosti, jak o nich pojednávám v teoretické části. Následuje seznam probandů pod kódovacími znaky A-J. Značka „x“ znamená, že proband v odpovědi na výzkumnou otázku jmenoval daný problém, popřípadě z následujícího rozhovoru vyplývalo, že tuto otázku v současnosti řeší a pracuje na ní.

Témata mladé dospělosti, na jejichž realizaci mladý dospělý člověk pracuje	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Svoboda										
Schopnost zodpovědně učinit důležitá rozhodnutí							x			
Explorace příležitostí a zodpovědný výběr										
Budování nezávislosti na rodičích			x	x	x	x				
Překonat pokušení vzdát se svobody a být závislým										
Integrita										
Překonat roztržitost života	x									
Ustálení „životní struktury“	x									
Ustálit vlastní identitu					x					
Intimita										
Najít si intimního partnera	x		x			x	x	x	x	x
Naučit se sebeobětování ve vztahu s druhým										
Získat schopnost tvořit symetrické vztahy						x				
Životní cíle (sen)										
Najít si dlouhodobé cíle a začít je realizovat		x	x	x			x		x	x
Práce										
Najít si učitele (mentora)										x
Najít si trvalé zaměstnání			x					x	x	x
Stát se produktivním člověkem	x	x	x		x	x	x	x	x	x
Shrnutí	4	2	5	2	3	4	4	3	4	5

Tabulka 6

Z výsledků vyplývá, že každý z probandů řeší alespoň dvě z témat mladé dospělosti natolik, že mu přišlo důležité ho v rozhovoru zmínit.

6.2 Výsledky výzkumu v příbězích

6.2.1 Kazuistika A

Představení

A pochází z věřící rodiny. Je mu 24 let a studuje zoologii na univerzitě. V sedmnácti letech prožil obrácení a v jednadvaceti letech byl pokřtěn. Témata, která v současné době nejvíce řeší, jsou: jeho studium, práce v rodinné firmě, práce jako dobrovolníka v neziskové ekologické organizaci, důležitou součástí jeho života je také rodina a jeho přítelkyně. Je pro něj náročné všechno zvládat a stíhat tak, jak by si přál.

Téma: vztah k Bohu

Přebývání: A popisuje, že dříve měl naivní vztah k Bohu. Vztah, ve kterém vnitřně předpokládal a věřil tomu, že když se bude správně chovat, tak se mu bude dařit a nic výrazně nepříjemného se mu nestane. Věřil tomu, že Bohu stačí říci a on odpoví na modlitbu a nějak situaci vyřeší.

Hledání: Určitá krize ve vztahu k Bohu přišla ve chvíli, kdy před odevzdáním bakalářské práce zjistil, že jeden z jeho vedoucích práce nemá čas pomoci mu uzavřít výzkum a vyhodnotit data, přestože na tom byli dopředu domluveni. Díky tomu musel celou práci odevzdávat později. Bylo to psychicky náročné a měl dojem, že u Boha nenachází dostatek opory a pomoci. Když se dostal k bakalářským státnicím, tak dvakrát neudělal jeden předmět. Navzdory tomu, že se poctivě učil a za zkoušky se modlil a druzí se modlili za něj. Když podruhé odcházel s neúspěchem od zkoušek, bylo to velmi těžké. Vnímal to tak, že ho Bůh zklamal a opustil. Za to se na něj zlobil. Po cestě ze zkoušky se však kousek od něj odehrála dopravní nehoda. Auto vyjelo ze silnice, přešlo chodník a narazilo do domu, a to vše jen pár metrů za jeho zády. Kdyby šel trochu pomaleji a byl pár kroků vzadu, tak ho auto přimáčkne k budově. Přišel domů, byl z toho v šoku a na chvíli úplně zapomněl na neúspěšnou zkoušku. Tento incident mu paradoxně pomohl a on si uvědomil, na čem v životě opravdu záleží. Pomohlo mu to se vyrovnat se samotným neúspěchem.

Když zpětně hodnotí celou situaci, tak uznává, že ho to posílilo a posunulo dál. Před tím měl příliš naivní představu o Bohu. Uvědomil si, že mnoho věcí závisí opravdu na něm, na jeho snaze a zodpovědnosti, a že vztah mezi poslušností Bohu a osobním úspěchem není přímo úměrný. A také že se nemůže za svůj neúspěch zlobit na Boha. Přesto svou víru neztratil a Boha nezavrhl, protože mu skrze záchranu života ukázal na to, co je opravdu důležité, a protože je Bůh příliš úzce provázán s jeho celkovým životním stylem, nedokáže si život bez něj představit.

Téma: vztah vědy a víry

Přebývání: Ve fázi bezpečí neřešil žádný rozpor, který by mohl mezi těmito dvěma oblastmi jeho života být. Teprve když šel hlouběji ve svém studiu přírody a zoologie, začal narážet na určité nesrovnalosti s tím, čemu předtím věřil jako biblickému učení.

Hledání: Po zkoumání života a jeho neustálého vývoje, změny, přizpůsobování se, slepých uliček a nesmyslných struktur už nebyl schopen udržet názor, že Bůh stvořil všechno tak, jak je, najednou. I na jiných místech Bible nacházel rozpory s tím, co si osvojil jako vědecké poznatky. Prožíval určitý zápas o to, jak to tedy je. Byl si dobře vědom toho, že jakmile začne rozkládat, kritizovat a nevěřit některým částem Bible, mohou se jeho pochybnosti rozšířit na celou knihu. Kde by měl tedy udělat dělící čáru mezi tím, čemu věřit bude a čemu nebude? Navíc zjistil, že mezi ostatními studenty a profesory si nemůže dovolit veřejně přiznat, že je křesťan, protože mají vůči křesťanům silné předsudky, a měl by s tím velké problémy. Měl ale výčitky svědomí, že tím zapírá svou víru. Takovýmto způsobem prošel fází hledání, o které si je vědom, že mohla skončit určitým blouděním. Blouděním ve vědě, která sama nemá smysl a která je pořád kritická. To, že se své víry nakonec nevzdal, přičítá tomu, že je víra důležitou součástí jeho životního stylu, má zde příliš mnoho vztahů, o které by přišel. Také si vzpomínal na svůj zápas, který vedl v období dospívání. Zápas o to, jestli přijme víru nebo nikoliv. Zápas, po kterém se pro víru rozhodl, a teď se svého rozhodnutí nevzdal.

Závazek: Došel k závazku, který spočíval v tom, že bude přes všechny nejasnosti vnímat Bibli stále jako Boží slovo, které mu má co říci do života. Rozhodl se sblížit se s ostatními vědci na univerzitě a neříkat všude hned že je křesťan, ale čekat až bude vybudována vzájemná důvěra a až na to bude prostor. Ale zároveň vnímá, že se pohybuje na tenkém ledu.

Přebývání: V současné době vnímá, že je opět v jakési rovnováze, ve stavu bezpečí, který je však kvalitativně jiný. Dokáže držet dvě věci, které jsou odlišné a ve kterých vidí rozpory. Dokáže mezi nimi hledat mosty, a tam kde má jedna nějaký nedostatek, jej nahrazuje druhou.

Model

Prezentovaný model duchovního růstu je podle něj dobrý jako něco, na čem lze stavět a pomůže to k začátku rozhovoru. Občas pro něj byly názvy trochu zavádějící a nevěděl, co si pod nimi má představit. Doporučil pro příště použít srozumitelnější obrázek s méně názvy a šipkami.

6.2.2 Kazuistika B

Představení

B pochází z věřící rodiny. Je mu 20 let a je v prvním ročníku na studiu žurnalistiky. K obrácení došlo ve 12 letech a křest proběhl ve 14. V současné době řeší témata týkající se nemoci jeho táty, lidí, kteří opustili společenství církve, a hledá sám nějakou Boží vizi pro svou budoucnost.

Téma: vztah k Bohu

Přebývání: B po maturitě prožíval krásné období po psychické i duchovní stránce. Měl spoustu času, který trávil i tím, že byl s Bohem. Vnímá navíc Boží pomoc při maturitě z angličtiny a byl za ni velmi vděčný. Navíc se připravoval na akci v cizím městě. Jednalo se o akci, která už měla určitou tradici a spočívala v tom, že skupina mladých křesťanů stráví společně týden v jednom městě, kdy pomáhají lidem, připravují programy pro děti na sídlištích a baví se s lidmi o víře. B jako sportovec měl na starosti několik sportovních programů. Velmi se na tuto akci těšil, vnímal to tak, že ho tam Bůh chce mít, a že tím bude Bohu sloužit.

Hledání: Krize přišla ve chvíli, kdy už byl na místě den před začátkem akce a přihodil se mu úraz, který jej na celý týden upoutal na lůžko. Všechno, na co se těšil, celý týden, všechna služba i práce, se mu zhroutilo. Strávil týden o samotě na pokoji, zatímco ostatní byli venku na ulici. V jeho prožívání převládalo zklamání a hněv na Boha, pro kterého chtěl něco dělat, ale který mu to znemožnil. Naplnily ho pochybnosti a nedůvěra vůči Bohu. Tento stav trval navzdory všem modlitbám a pokusům o čtení Bible celé léto, přestože jeho zranění se zahojilo.

Závazek/redukce úzkosti: Celé se to pro B uzavřelo ve chvíli, kdy se sešel se svým kazatelem, kterému o svém stavu pověděl. Od něj přijal ujištění, že jeho vztah k Bohu není závislý na jeho momentálních emocích a na jeho psychickém stavu. Když člověk neprožívá Boží přítomnost nějakými pocity bázně, pokoje, důvěry nebo radosti, tak to ještě neznamená, že s ním Bůh není. Dále přijal ujištění, že ze zkoušek a pochybností se formuje něco nového. Dal si určitý závazek, který spočíval v tom, že tomuto bude věřit. Popisuje, že se tím dostal opět do fáze bezpečí. Jelikož se jednalo o argument, který mu řekla jeho autorita (kazatel) je otázkou, zdali se nejedná spíše o redukci úzkosti než o samotné vyřešení krize pomocí posunu dál.

Téma: tátova nemoc

Hledání: B má otce, který byl jistou dobu duchovním v církvi. Byl v malém sboru, kde bylo hodně práce, byl plný energie a dělal velmi mnoho práce s lidmi. Poté se podle zvyklostí

přestěhoval do jiného města a jiného sboru. Tam během krátké doby prožil syndrom vyhoření. Stalo se to před deseti lety. I když se už od té doby jeho stav trochu zlepšil, stále pocítuje averzi vůči církvi a velkou únavu, když tam má jednou za čas zajít. Pro B je to něco, co stále nechápe. Jak je možné, že takový obdarovaný člověk skončí tak špatně? Přesto, že dělal spoustu věcí pro Boha a přesto, že se za jeho uzdravení mnoho lidí celých deset let modlilo. Pro B je to dlouhodobá záležitost, která ho naplňuje pochybnostmi a nejistotou.

Když B odpovídá na otázku, co mu tato nemoc táty přinesla, v čem ho posílila nebo posunula dál, tak říká, že ho to především naučilo vytrvalosti v modlitbách. Opravdu se za svého tátu pravidelně hodně let modlí. A snaží se věřit Bohu, kterému nerozumí.

Téma: Sen

Přebývání: B chtěl být od malička profesionální sportovec. Dlouhou dobu hrál stolní tenis a další sporty. Časem však musel sportování omezit kvůli zdravotním problémům a problémům s dopravou z vesnice do města kde se konaly tréninky.

Hledání: B musel svůj sen změnit. Ze začátku byl zklamán, ale vyrovnal se s tím rychleji a lépe, než čekal. Fáze úzkosti a hledání nebyla příliš výrazná a dlouhá. Uvědomil si, že nejenže rád sportuje, ale také sport rád pozoruje a komentuje. Rozhodl se, že bude směřovat k tomu, aby mohl pracovat jako sportovní komentátor. Velmi rychle a plynule se mu podařilo jeden sen nahradit jiným. Díky Bohu se dostal na studium žurnalistiky a drží se svého nového směru, i když je v současné době ze školy zklamán, protože musí studovat mnoho věcí, které ho nebaví. Na základě předchozí zkušenosti s Bohem věří, že ho skrze úzkost a nejistotu opět přivede do bezpečí.

Model

Model je podle B srozumitelný, dá se podle něj vyprávět příběh o duchovní krizi. Jen upozorňuje na to, že někdy nejsou jednotlivé příběhy ukončeny a člověk tak nemusí projít celým modelem.

6.2.3 Kazuistika C

Představení

C pochází z věřící rodiny. Je mu 21 let a je ve druhém ročníku studia rekreologie. Pokřtěn byl ve dvaceti letech. V současné době řeší témata týkající se školy, budoucnosti, partnerského vztahu a odchodu od primární rodiny.

Téma: vztah k Bohu

Přebývání: Poté co jsem C ukázal a vysvětlil model duchovního přebývání a hledání, tak se v celku jednoznačně vyjádřil, že se nachází stále ještě v období přebývání. Svůj duchovní život považuje za určitou stabilitu a nenechává se v něm vykojetit „náladami“ a „psychickými stavy“, protože ví, že to na nich není závislé. Pochybnosti si příliš nepřipouští, nenechává si jimi narušit své vybudované představy a hranice. Pokud k narušení dojde, tak na to brzy zapomene. Mluví o vytvořených bariérách, které ho drží v prostoru bezpečí.

Hledání: Vyjádřil však určitou pochybnost týkající se toho, jak se jeho duchovní život proměnil. V porovnání s lidmi, kteří uvěřili nedávno, si připadá, že je málo horlivý a nadšený. A když to porovná s předchozím rokem, kdy se intenzivně připravoval na křest, tak pochybuje nad tím, že by jeho duchovní život neustále rostl. Má dojem, že začíná chladnout, což by mohl být možná začátek určité dlouhodobější duchovní krize.

Model

Model považuje za srozumitelný a užitečný.

6.2.4 Kazuistika D

Představení

D pochází z věřící rodiny. Je mu 20 let a od malička se považuje za křesťana. Pokřtěn byl v 18 letech. Studuje VŠ ekonomickou. V současné době řeší témata týkající se především školy, kterou však vnímá pouze jako prostředek k dosažení dobrého zaměstnání, jinak by ji nestudoval; kapely; rodiny a osamostatnění od ní.

Téma: vztah k Bohu

Přebývání: Fázi bezpečí a jistoty zažíval D před dvěma lety v období, kdy se nechával křtít. Vnímá Boha jako toho nejdůležitějšího ve svém životě a snažil se, aby podle toho vypadal i jeho život.

Hledání: Největší zkouškou v jeho životě zatím byla příprava na maturitu. Celá příprava i zkouška sama o sobě mu přišla zbytečná a štválo ho, že nemá čas na nic jiného. Zlobil se na Boha, že se musí v životě zabývat takovými věcmi. Nabyl přesvědčení, že si tím musí prostě projít sám, a nevěřil tomu, že by mu v tom Bůh mohl nějak pomoci. Přestával vidět užitek v chození na bohoslužby i v četbě Bible. Po úspěšné maturitě byl rozhodnut, že se pokusí svůj vztah k Bohu nějak napravit a obnovit, ale zatím se mu to úplně nepodařilo. Stále si uvědomuje, že musí spoustu věcí udělat a zvládnout sám. Bůh se pro něj stává méně a méně důležitým. Projevuje se to i ve větší tolerantnosti vůči hříchu. D popisuje, že dříve byl velmi tvrdý a přísný v tom, co si myslel a jaké zastával názory. Bylo to ale v rozporu s jeho chováním. Teď se stává liberálnějším.

Svůj současný vztah k Bohu popisuje jako zříceninu hradu, kterou obléhají vojáci, ale nepodařilo se jim ji ještě dobýt. Je zřícená, ale ještě do jisté míry funkční. Uvnitř se začínají opravné práce. Začíná si dále uvědomovat, že jeho představa Boha byla do velké míry určena jeho představou rodičů.

Téma: svoboda

Přebývání: D vyrůstal v rodině se dvěma mladšími sourozenci. S rodiči bydlí v malém městečku 20 km od Olomouce. Jeho mladší sestra už několik let studuje střední školu v Brně a osamostatnila se dříve než on. Mladší bratr je stále doma s rodiči. Po maturitě D odešel do Prahy, kde se dostal na vysokou školu. Odešel tam na začátku června a začal si tam zařizovat byt po dědovi, který si vyklidil a částečně opravil. Zařídil si tam trvalé bydlení, protože počítal s tím, že v září nastoupí do školy. Na konci září však zjistil, že obor, na který se nahlásil, se z důvodu nedostatku studentů neotevře. Také zjistil, že život v Praze není tak jednoduchý a takový, jaký si

představoval. D se musel rozhodnout, na jakou jinou školu nastoupí. Nakonec se rozhodl vrátit zpět do Olomouce a nastoupit na VŠ tam.

Redukce úzkosti: Svůj návrat domů vnímá jako neúspěch a selhání ve svém osamostatnění. Rozhodl se jít jednodušší cestou návratu domů. Měl dojem, že i rodiče chtěli, aby se vrátil, a má za to, že mu tak úplně nevěřili, že se dokáže osamostatnit. Chce ale, aby jeho život teď doma byl trochu jiný, aby byl samostatnější v rámci rodiny a mohl třeba častěji využívat rodinné auto.

Model

Sandageho model duchovního vývoje mu přijde srozumitelný. Už při jeho vysvětlování přesně věděl, čeho se to týká a o čem by mohl mluvit.

6.2.5 Kazuistika E

Představení

E je 22 let starý a dokončuje bakalářské studium filmových dějin. Jeho rodiče byli původně věřící, ale poté oba od Boha odešli. Matka se k víře vrátila, když bylo E 9 let, ale otec zůstal mimo. Jsou rozvedení. K obrácení i křtu došlo u E zhruba v 16 letech. V současné době řeší to, že se opožděně učí zodpovědnosti a pracovitosti. Dále se zabývá tématem odchodu z domu, což je pro něj velmi náročné, protože bydlí sám doma s maminkou. Posledním aktuálním tématem je to, že se snaží získat jistotu ve své víře a překonat pochybnosti.

Téma: Vztah k Bohu

Přebývání: E prožíval fázi jistoty a bezpečí v období svého studia na střední škole. Ze začátku svého křesťanského života byl velmi nadšený a horlivý. Víra představovala důležitou součást jeho života. Trávil svůj čas s Bohem, navštěvoval pobožnosti a pracoval jako dobrovolník ve sboru. Boha vnímal jako někoho, na koho se může obrátit pro pomoc a podporu, když něco potřebuje, a jako na toho, kdo mu odpustí, když zhřeší. To byly dvě základní dimenze jeho vztahu k Bohu a jeho vnímání Boha.

Hledání: Krize začala přicházet postupně. Nejdříve prožíval určitou duchovní „vyprázdněnost“. Stále méně času trávil s Bohem, začal všechno „flákat“. Poté, co přešel do cizího města na vysokou školu, se objevily pochybnosti a problémy, které do velké míry přetrvávají až do dnes. Jsou rázu jak psychického, tak duchovního, a těžko se jedno od druhého odděluje. Začalo to podle něj strachem z toho, že nebude zvládat studium. Nevnímal v tom Boží pomoc a tak ho napadaly myšlenky na to, aby se duchovně obrátil na druhou stranu a požádal o pomoc u „toho Zlého“. Na jednom pobytu mladých lidí se setkal s velmi zvláštním chováním jedné slečny, které bylo okolím interpretováno jako posedlost „démonem“. E se tak utvrdil v tom, že duchovní svět opravdu existuje. Vedl tedy před každým učením vnitřní zápas o to, na jakou stranu se připojit. Jestli požádat o pomoc Boha nebo ďábla. Tyto myšlenky ho odváděly od práce i studia.

Celá fáze úzkosti je pro E charakteristická silnými pochybnostmi. Ty mají několik projevů: (1) Jsou to pochybnosti, které má o sobě samém, o tom, že nedokáže dělat školu, že je nezodpovědný a nemůže se donutit do práce. Ve vztahu k druhým lidem také nemá čisté svědomí. Když je na lidi ve svém okolí našťvaný, tak se mu v hlavě rojí obrovské množství zlých a negativních myšlenek vůči danému člověku. Navenek nic neřekne, nedá to znát, ale uvnitř má hněv. Ten se snaží potlačit a vytěsnit, ale nejde mu to. To všechno vyvrcholilo v přesvědčení, že on sám je ve své podstatě úplně od základu zlý. E žije v neustálé negativní zahleděnosti do sebe sama, ze které

se nemůže dostat. (2) E pochybuje o pravdivosti Bible a Ježíše Krista, ale podle něj je to jen projev „rozlézající se“ pochybnosti, která vždy začíná u něj samotného. (3) Pochybuje o víře, kterou měl před touto krizí, a kriticky ji hodnotí. Tvrdí, že jeho dobrovolná práce v církvi, kterou dělal „pro Boha“, byla jenom snahou o sebe-zviditelnění a seberealizaci. Své pocity pokoje a Božího odpuštění, které prožíval poté, co prosil Boha za odpuštění, považuje nyní za něco, co si vsugeroval. (4) Další pochybnost, respektive určitý posun, který u sebe E vnímá, je posun v morálce. Není to posun k nějakým vážným hříchům, spíše je to určitá rezignace na svatý život a přibližování se normálu života „slušného nevěřícího“ člověka.

Tato duchovní krize u E již trvá víc jak tři roky a stále ještě není uzavřena. Měla v sobě určitou dynamiku, kterou Sandageho model nepostihuje. Šlo o rychlé střídání závazku, bezpečí a pochybností. Byly chvíle, kdy to bylo lepší a kdy horší, obecně se ale podle E krize spíše zhoršuje. Jedním z mála světlých období byly návštěvy psychologa a psychiatra, kteří mu dávali zpětnou vazbu a povzbuzovali ho, když udělal nějaký pokrok. V tu chvíli měl dojem, že se to hýbe dobrým směrem. Začátkem školy to ale skončilo.

Posun ve vztahu k Bohu vnímá v tom, že získal určitý náhled a nechce se k němu vztahovat jen ve chvíli, když něco potřebuje – pomoc nebo odpuštění. Uvědomuje si, že ten vztah je ještě jinde, ale nemá to ještě jasně formulované a uzavřené.

Model

Prezentovaný model duchovního růstu podle E odpovídá tomu, co prožíval. Jen bod „zklamání/nuda“ prožíval více jako „vyprázdnění“.

6.2.6 Kazuistika F

Představení

F pochází z věřící rodiny. Je mu 20 let. Za věřícího člověka se považuje od dětství. Pokřtěn byl ve 14 letech. V současné době studuje VŠ práva a řeší především školu, zdraví, církev a vztahy s lidmi se kterými je v kontaktu.

Téma: Vztah k církvi

Přebývání: F popisuje, že se stále nachází v období přebývání, ve vnitřním kruhu. Už od dětství o Bohu ví a nikdy nezpochybnil jeho existenci. Většími změnami procházel jeho vztah k církvi. V první fázi bezpečí ji vnímal velmi konzumně, jako místo, kam může přijít a načerpat. Postupem času si ale uvědomil, že aby se mohl posunout dál, tak musí být více aktivní, najít své místo a zapojit se do nějaké činnosti. V současné době prochází krizí, kterou ještě nemá úplně uzavřenou. Nejdříve se zabýval novými formami bohoslužby, ale to mu už teď nepříjde tak důležité. Více si všímá toho, že vztahy mezi lidmi ve společenství jsou chladné a že si lidé navzájem jsou vzdálení. Dříve to nevnímal, protože nějakou osobní blízkost neočekával, ale teď by to potřeboval a nenachází to. Rád by našel hlubší vztahy. Uvědomuje si, že to ale záleží i na něm a na tom, jestli bude druhé lidi k sobě do takového vztahu zvát, nebo jestli bude pasivně čekat, že ho někdo pozve. Přemýšlí nad tím, že založí nějakou studentskou skupinku, která by se scházela v malém počtu k modlitbám, čtení Bible a sdílení.

Model

Funguje.

6.2.7 Kazuistika G

Představení

G pochází z věřící rodiny. Je mu 21 let. Za věřícího člověka se považuje od malička a pokřtěn byl v 15 letech. V současné době je ve druhém ročníku VŠ, obor bezpečnostní inženýrství. Řeší především témata týkající se záchrany druhých lidí (evangelizace), služby lidem v hudbě, vztah s přítelkyní a budoucí povolání.

Téma: Vztah k Bohu

Přebývání: G se nacházel ve fázi bezpečí v dětství a částečně i během dospívání. Důvěřoval tomu, co bylo napsáno v Bibli, a věřil, protože ho k tomu doma vedli rodiče.

Hledání: Na začátku dospívání však začal prožívat nudu a přestal vidět smysl života. Dokonce si začal pohrávat s myšlenkami na sebevraždu. Celou svou krizi ale popřel, veškeré pochybnosti přiřkl ďáblu a vší silou se držel toho, čemu věřil do této chvíle. Hlavní duchovní krize přišla až později a odehrála se v kontextu rozhodování, jestli vstoupit do vztahu s určitou dívkou, nebo ne. Zprvu byl rozhodnutý, že do vztahu půjde až po skončení vysoké školy. Ještě před jejím začátkem se ale zamiloval. Byl rozhodnutý, že pokud má začít vztah s dívkou, tak musí mít nejdříve vyřešený vztah s Bohem. A tak si položil otázku, zda opravdu věří skutečnému Bohu, nebo jestli jen přejal nějaké zvyky od rodičů. Našel odvahu si připustit velmi silné pochybnosti, prožíval úzkost a hledal Boha. G měl představu, že jediný způsob, jak se mu Bůh může zjevit a dokázat, je skrze zázrak, a tak se začal usilovně modlit za různé zázraky. Chtěl vidět blesky z nebe, chodit po vodě a přenášet hory. Když Bůh na jeho modlitby neodpovídal, byl na něj G velmi rozzlobený. Celé se to ještě prolínalo s jeho rozhodováním, jestli s dívkou chodit nebo ne. Situace se pro něj vyřešila ve chvíli, kdy se mu dostal do ruky článek o Boží vůli, ve kterém ho oslovilo především to, že Bůh dává lidem svobodnou vůli se rozhodovat a že kdyby to nedělal, tak na něj můžeme svádět spoustu neúspěchů. Uvědomil si, že Bůh mu nemůže jasným znamením říci, jestli s dívkou má chodit nebo ne, protože při prvních problémech by vinil Boha, který mu ji dal. Osvobodilo ho to k tomu, že se může pro ni rozhodnout. Dále si uvědomil, že jeho předchozí chování vycházelo z nerozhodnosti. Vzpomněl si na předchozí vztah, který dopadl katastrofálně a zjistil, že si nevěřil, že se dokáže sám rozhodnout, a proto chtěl, aby za něj rozhodl Bůh. Modlil se k Bohu, aby mu dal sílu se rozhodnout. To byl zlomový okamžik, kdy ho Bůh uzdravil a dotkl se ho, a on se pro svou dívku mohl rozhodnout. Navíc nastalo delší období, kdy ho začalo oslovovat mnoho věcí z Bible a začal v tom vidět souvislosti se svým životem. Nakonec našel Boha ne ve vnějších zázracích, ale ve vnitřním prožitku. Dostal se do kvalitativně vyšší fáze duchovního přebývání.

Téma: Sen

Přebývání: Velmi aktuálním tématem pro G je v současnosti hledání vize budoucnosti. Jedná se o vytváření představy, co by měl v životě dělat. Není to pro něj jen otázka budoucí kariéry, ale celkového směřování a poslání. Od dětství do relativně nedávné doby měl velmi jasnou představu toho, kam se jeho život bude směřovat. Chtěl být hasič. Má rád manuální práci, chce se pohybovat, nebojí se tvrdé práce a chce pomáhat lidem. Jako jednoznačné povolání mu tedy vyšel hasič. S touto představou šel jak na střední, tak na vysokou školu.

Hledání: Krize jeho plánu nastala ve chvíli, kdy se dověděl, že jeho přítelkyně vážně uvažuje o tom, že by v budoucnosti odešla do některé ze zemí třetího světa na misii. G se v současnosti zabývá tím, že řeší, jestli je to i v jeho srdci. Jestli by i on touto cestou mohl jít. Je ochoten se vzdát svého předchozího snu a vytvořit si sen nový. Nechce do toho ale jít jenom kvůli ní, ale chce si to s Bohem vyřešit nejdříve sám. Přemýšlí nad tím, jestli má obětovat představu své budoucnosti jako hasiče vyššímu cíli, kterým je povolání misionáře. Zatím se kloní k tomu, že ano. Je rozhodnutý dodělat školu a potom možná odejít na nějaký zahraniční teologický seminář, který by ho lépe připravil na jeho novou cestu.

Model

Souhlasí.

6.2.8 Kazuistika H

Představení

H pochází z věřící rodiny. Je mu 25 let. Za věřícího člověka se považuje od 16 let a pokřtěn byl v 16 letech. V současné době dokončuje studium historie a filozofie a před půl rokem nastoupil na poloviční úvazek jako učitel v křesťanské škole. Témata, která v současnosti řeší, se týkají služby v církvi, práce, partnerského vztahu, osobního rozvoje a vztahů v křesťanském společenství.

Téma: Vztah k Bohu

Přebývání: H je v současnosti přesvědčen, že se nachází ve fázi přebývání. Základními krizemi si už prošel a během posledního půl roku se mnoho věcí uklidnilo. První období bezpečí následovalo u H okolo křtu na konci dospívání. Bylo to období velikého nadšení a horlivosti. Byl rozhodnut, že přečte celou Bibli během jednoho roku. Jednou za měsíc navštěvoval svého kazatele a chodil pravidelně na skupinky biblického vyučování a modliteb. Navíc současně začal rozvíjet vztah s dívkou z křesťanské komunity. Bylo to celkově velmi pozitivní období.

Hledání: První krize přišla ve chvíli rozchodu s dívkou. Byla to pro H velká rána a promítlo se to i do jeho duchovního života. Jednak ve vztahu vůči Bohu, na kterého se zlobil, že to dopustil a že ho nechal se rok snažit o vztah, který stejně skončil. Jednak to ale ovlivnilo jeho vztah k duchovním autoritám. Během chození s dívkou měl dva hlavní představitele duchovní autority, jedním byl pastora a druhým prorok. Scházel se s nimi a modlil. Přijímal od nich i věty a myšlenky, které bral jako Boží slovo. Některá tato proroctví se týkala jeho vztahu a podporovala ho v něm. Když potom vztah nevyšel, zjistil, že to bylo úplně mimo. Od té doby začal být velmi skeptický vůči tomu, když křesťané říkají, že je něco „Boží vůle“, nebo nějaká konkrétní věta že je „Božím slovem“ nebo „proroctvím“. Také to negativně poznamenalo vztah k jeho autoritám, se kterými se postupně přestal stýkat. Ovlivnilo to také jeho celkový vztah k Bibli, začal být velice opatrný v tom, když ho v ní něco začalo oslovovat, protože měl strach, že si to jenom vsugeroval. Tato krize do jisté míry stále trvá a H se pomalu učí důvěře vůči Bohu i některým autoritám. Už to pro něj není tak automatické, že jim věří, což je jedním ze znaků jeho růstu.

Druhá krize víry přišla během studia filozofie a historie na vysoké škole. Jednalo se o teoretické pochybnosti vyplývající z faktu, že se nacházel v silně ateistickém a proti-nábožensky nastaveném prostředí. Zabýval se naturalismem a evoluční psychologií. Měl spolubydlícího, který byl silný ateista. Vedli spolu dlouhé rozhovory. Jeden z nejsilnějších argumentů, které proti víře přijal, bylo, že si to všechno jenom vsugeroval. Že si vsugeroval svou komunikaci s Bohem, že pocít vzdálení od Boha, když udělá něco špatně, je jen projevem přecitlivělého svědomí, že si

nepřiznává pochybnosti a není schopen být k sobě upřímný. Že je slabý a nedokáže žít bez pomoci Boha. Tyto argumenty ho velmi zasáhly a začal se jimi zabývat. Začal hledat sám v sobě, jestli je opravdu k sobě upřímný, a jestli to všechno není jenom autosugesce a psychologický mechanismus, kterým se podvědomě brání úzkosti.

Závazek: Zlomový bod v duchovní krizi přišel v životě H jednou na lavičce v parku. Bylo to ve chvíli, kdy si dovilil dát plný průchod pochybnostem. Přiznal si, že Bůh nemusí být, že to všechno může být jen iluze. Náhle velmi silně pocítil, že se proti tomu brání a že to tak nechce. Byl to velmi silný zážitek, na základě kterého se rozhodl, že úplně nezáleží na tom, co si všechno logicky zdůvodní, ale že se rozhoduje tomu věřit. Uvědomil si, že to jediné na čem může svou víru postavit, jsou jeho zkušenosti s Bohem, jeho životní příběh ve kterém Bůh hraje roli.

Model

H považuje model, stejně jako všechny psychologické koncepty, za něco zjednodušeného a zobecněného. V celkovém a obecném pohledu to sedí, ale konkrétní cesta konkrétního člověka je vždy originální a jiná. Osobně by si musel do modelu přikreslit ještě nějaké cesty a šipky, aby to odráželo každý detail jeho cesty. Konkrétně mu přišlo, že mnohem častěji osciloval mezi hledáním a přebýváním, a potřeboval by tam více propojovacích cest. Také potřeboval dovysvětlit a ujasnit, co je míněno slovem „závazek“ v závěrečné části modelu.

6.2.9 Kazuistika I

Představení

I pochází z věřící rodiny. Je mu 23 let. Za věřícího člověka se považuje od šestnácti let a pokřtěn byl v sedmnácti letech. V současné době dokončuje studium teologie, hledá si zaměstnání a zároveň plánuje studovat učitelství angličtiny. Témata, která v současnosti řeší, se týkají vztahu s přítelkyní, se kterou plánují svatbu, zaměstnání a budoucnosti.

Téma: Vztah k církvi a autoritám

Přebývání: I má dojem, že v období bezpečí strávil poměrně dlouhou dobu. Vyrůstal v církvi a většinu věcí bral tak, jak mu byly prezentovány. Popisuje, že byl „bezpáteřní“ a bez vlastního jasného názoru a postoje. Většinu věcí neřešil. Zároveň byl ale v církevním společenství velmi aktivní. Vedl setkávání mládeže, zapojoval se v hudební skupině i v práci s dětmi. Věděl, že chce Bohu aktivně sloužit.

Hledání: Do fáze hledání se I dostal mezi 18. a 20. rokem a ještě ji úplně neuzavřel. Trvá už tedy více jak čtyři roky. Začala ve chvíli, kdy si začal utvářet vlastní názor. Měl spoustu nápadů a aktivit, se kterými ale u církevních autorit narazil. Čím dál častěji se stalo, že se s někým nepohodl. Měl dojem, že je v církvi hodně konzervativního myšlení, autority nenaslouchají a nejsou otevřené novým možnostem a příležitostem. I si uvědomuje, že v tom mohla hrát roli jeho mladická vášnivost a horlivost a touha po dokonalosti. Nechce jim upřít jejich moudrost a zkušenosti, ale nemůže se ubránit dojmu, že jsou „zabednění“. Všechny tyto konflikty vyvrcholily v rezignaci. I postupně odstoupil ze všech aktivit v církvi, a přestal tak s autoritami narážet. Celá krize se ještě umocnila tím, že v té době studoval na teologickém semináři a mnoho jeho spolužáků a i některých učitelů podporovalo jeho názory. Na semináři v té době vládla velká skepse vůči církvi. I se vzhledem ke svým spolužákům považoval za „umírněného“ kritika. Jeho studium na semináři se také promítlo do jeho vztahu ke kazatelům a kázáním na nedělních bohoslužbách. Je vůči nim velmi kritický, má dojem, že mluví o něčem, čemu vůbec nerozumějí; ví, že je mnoho věcí v Bibli nejasných a nelíbí se mu, když o nich kazatelé z kazatelny mluví jako o jasných věcech. Díky postoji kritika nemůže z kázání čerpat a připadá mu někdy zbytečné na bohoslužby chodit.

Závazek: I věří, že se v současné době nachází těsně před momentem závazku na konci období hledání. Ještě k němu nedošlo, ale už na tom pracuje a několik věcí se rýsuje. Jednak se bude za půl roku ženit a má za to, že mu to pomůže se usadit a zklidnit ve svém životě a že mu to dodá i nějaký řád. Dále na něj má pozitivní vliv skupinka základů křesťanství, kam chodí několik měsíců. Je to skupinka určená pro lidi, kteří nepochází z křesťanského prostředí a mnoha věcem

z Bible nerozumí. Kazatelé tam s nimi probírají základní biblické příběhy a články víry. I se na tato setkání dostal omylem, ale chodí na ně jako určitý pozorovatel. Zajímá ho, co lidé z Bible řeší a na co se ptají. Často mu to přijde směšné, jak otázky, tak odpovědi. Rozhodl se ale, že se na setkáních nebude vyjadřovat, nebude se ptát ani odpovídat na jejich otázky. Pouze pozoruje a přemýšlí, jak by se asi zachoval a odpověděl on. Učí se tím pokoře a odolávání nutkání říci svůj názor.

Model

Souhlasí.

6.2.10 Kazuistika J

Představení

J je 25letý student medicíny. Byl vychováván věřící matkou. S nevěřícím otcem nežil. Za věřícího člověka se považuje od sedmi let a pokřtěn byl ve čtrnácti. V současné době řeší téma vztahu s Bohem, protože si od něj připadá daleko; dále řeší vztah s přítelkyní a v neposlední řadě své budoucí povolání, zaměstnání a místo, kde bude pracovat.

Téma: Vztah k Bohu

Přebývání: J prožíval vztah bezpečí ve vztahu s Bohem opakovaně, ale nikdy to nebylo příliš dlouhé období. Jakmile se v něm pohyboval delší dobu, tak se přestal snažit budovat svůj vztah k Bohu, a začal být pyšný na to, jakým je dobrým křesťanem. Brzy poté přicházely zkoušky a pochybnosti, které jeho poklidný stav narušovaly. A on se skrze ně snažil dojít zase zpět do stavu bezpečí. Snaží se jít nejkratší cestou, tedy cestou redukce úzkosti. Čeká totiž, že po krizi bude vše stejné. Nejdelší období bezpečí prožíval pravděpodobně během studia na střední škole. Už od dětství přijímal nekriticky to, co se dozvídal od mámy i v církvi. Neměl žádné pochybnosti, ani své názory nekonfrontoval se spolužáky, aby mu je mohli narušit.

Hledání: Větší období hledání nastalo ve chvíli, kdy se začal zabývat apologetikou¹⁶ a dostal se tak do opačného extrému. Místo nekritického hodnocení a přijímání začal vše naopak velmi kriticky hodnotit a snažil se hledat logické důvody a vysvětlení pro věci, kterým věří. Po nějaké době začal pochybovat i o tomto způsobu myšlení. Zjistil, že jsou věci, které nejdou racionálně zdůvodnit a že potřebuje víru. V průběhu studia na vysoké škole se nakonec ustálil na určitém kompromisu, ve kterém našel rovnováhu ve vztahu víry a rozumu ve svém životě.

Zklamání Bohem prožil několikrát. Jednou v osmnácti letech, kdy měl odjet s několika misionáři na výjezd do Turecka, ale těsně před odjezdem mu rodiče zakázali jet. Podruhé zklamání silně prožil ve čtvrtém ročníku při studiu medicíny, kdy se učil na zkoušku a odmítl si nechat od spolužáků dopředu zaslat otázky a výsledky testu. Měl takový postoj vůči Bohu, že mu chce ukázat, jak to zvládne bez podvodu, a věřil, že ho za to Bůh odmění tím, že zkoušku udělá. Zkoušku dal teprve na potřetí a to ještě tak, že se nad ním docentka slitovala a vyzkoušela ho ústně. J byl na Boha velmi rozzloben a dodnes to s ním ještě úplně nemá vyřešené a uzavřené.

---

¹⁶ Apologetika je vědecká disciplína pod odvětvím teologie, která se snaží racionálním způsobem bránit, zdůvodňovat a obhajovat křesťanskou víru (Rieger & Malý, 1860).

Mnohem častěji však J vnímá, že problém ve vztahu s Bohem není na Boží straně, že by ho Bůh zklamal, ale že je problém na jeho straně. Občas má pochybnosti o tom, jestli je opravdu křesťanem a jestli si to celé jenom nevsugeroval.

Téma: Vztah k církvi

Přebývání: Už od dětství je J součástí jednoho církevního společenství. Ani v období dospívání se nevzdálil. Je velmi vděčný za to, do jakého společenství chodí a co se tam odehrává. Tuto vděčnost si uvědomil až zpětně, až když odešel na vysokou školu a setkal se s jinými sbory a církvemi u nás i v zahraničí. Čím víc si rozšiřoval obrázek o tom, jak může vypadat církev, tím víc byl rád za to, co má. Ve sboru byl velmi aktivním členem, měl tam hodně zodpovědností a práce. K autoritám v církvi měl úctu a ani ho nenapadlo se proti nim stavět.

Hledání: Jeho vztah ke sboru se v poslední době postupně začal měnit. Především postupně opustil všechnu práci, kterou tam dělal, protože měl dojem, že už toho dělá hodně a že svou energii a svůj čas rozděluje na příliš mnoho oblastí, kterými se zabýval. Také si uvědomuje, že se blíží doba, kdy bude muset sbor opustit a přestěhovat se do jiného města. V poslední době se tak stává více pozorovatelem než aktivním účastníkem sborového života. Tím se mění i jeho postoj ke sboru, začíná ho mnohem více kriticky zpovzdálí hodnotit. Říká si, co je dobré a co by mohlo být lepší, a porovnává to se svými zkušenostmi z jiných míst. Někdy to podle něj hraničí až s určitým pohrdáním a pýchou. Celé se to ještě umocňuje negativním vztahem, který má J k jednomu z kazatelů ve sboru. Uvědomuje si, že k němu nemá žádnou úctu, že si ho neváží a nebere to, co říká, vážně. Kriticky to hodnotí a často zhodnotí, že je to lež. J je přesvědčen, že tento postoj je špatný a že by měl být vůči tomuto člověku otevřenější, protože i skrze něho k němu může promluvit Bůh. V současné době to ale nechce řešit a měnit svůj postoj. Je v určitém přechodném období, než dokončí školu a najde si práci v nějakém městě, tam se potom do práce ve sboru znovu zapojí. J zatím zůstává ve fázi hledání s tím, že plánuje určité druhy závazků, až dokončí školu.

Téma: Sen

Přebývání: J začínal s myšlenkou, že by se mohl stát misionářem v džungli. Měl za to, že má výdrž a nepotřebuje k životu mnoho věcí, a chtěl takto sloužit Bohu. Tento sen se pro J zhroutil ve chvíli, kdy chtěl odcestovat na misijní pobyt do Turecka a rodiče mu to zakázali.

Hledání: Poté prožíval delší období kdy, nevěděl, co bude dělat, a tak zkoušel dělat všechno. Ve škole ho bavilo téměř všechno. V církvi pracoval jako dobrovolník v mnoha různých oblastech. Nějaký svůj sen neřešil, dělal to, co ho bavilo, nebo to, o co byl požádán. Určitý zlom nastal ve chvíli, kdy si měl podávat přihlášky na vysokou školu. Měl jich poměrně hodně, ale medicína mezi nimi nebyla. Jeden večer ale seděl u počítače a napadlo ho dát si přihlášku na medicínu do Olomouce, bylo to asi tři dny před termínem odevzdání přihlášek. Dlouho potom nechápal, jak ho to napadlo a proč to udělal, když to vlastně nikdy udělat nechtěl. Nakonec zhodnotil, že to byl Boží pokyn a Boží vnuknutí. Přesto měl další dny pochybnosti, a tak si dal přihlášku i do Brna na medicínu, protože do Brna by šel raději.

Přebývání: Dostal se na obě dvě školy a po dalším uvažování se rozhodl jít do Olomouce. Pro J to byl důležitý závazek, pro který se rozhodl. Za toto rozhodnutí byl nakonec velmi vděčný a celý první rok prožíval, že je to místo, kde má být. Byl opět ve fázi bezpečí a jistoty. Tato fáze byla krátce narušena v období druhého ročníku, kdy měl J dojem, že ho škola vůbec nebaví, podařilo se mu ale vydržet a studovat dál.

Hledání: Nová krize přišla v průběhu čtvrtého ročníku studia. J velmi silně pochyboval o tom, že rozhodnutí studovat medicínu bylo správné. Předkládal to před Boha a říkal mu, že pokud ho Bůh pošle jinam, tak je ochoten tu školu opustit a jít. Nechtěl se ale rozhodnout a odejít sám za sebe, aniž by to měl potvrzené od Boha. Několik týdnů se intenzivně modlil k Bohu, aby mu ukázal jaká je jeho vůle. Odpověď dostal po jedné z bohoslužeb, kdy měli ve sboru na návštěvě hosta, který se za lidi modlil a rozmlouval s nimi. J si vystál frontu, aby se s tímto kazatelem mohl setkat. Poprosil ho, aby se modlil za to, aby mu Bůh ukázal jaké má pro něj poslání a místo. Řekl mu také, že studuje medicínu. Kazatel se za J modlil, modlil se za jeho ruce, a prosil Boha, aby J mohl být dobrým lékařem. J to přijal jako potvrzení, že je na správné cestě a že má vytrvat. Zbavil se úzkosti a pokračoval ve studiu.

V současné době J dokončuje školu a hledá, kde konkrétně má jako lékař působit. Chce být otevřený všem možnostem. Rád by navázal nějaký osobnější vztah s věřícím lékařem, který by mu pomohl jasněji a realističtěji formulovat jeho sen. Má jich ve svém okolí několik, od každého si zatím bere něco a postupně si svou představu ujasňuje.

Model

J potvrzuje, že podle daného modelu by popsal většinu svých krizí. Pouze téma snu vyprávěl, aniž by se vztahoval k předloženému modelu.

6.3 Výsledky výzkumu v tabulkách

Tato kapitola obsahuje odpovědi na tři výzkumné otázky popsané v úvodu výzkumné části této práce.

(1) Jak se v konkrétních životech lidí projevují jednotlivé části Sandageho modelu?

Jednotlivé příběhy nám poskytly pohled na to, jak konkrétně může vypadat duchovní krize v životě mladého dospělého. Stručné odpovědi jednotlivých probandů jsou shrnuty v následující tabulce (Tabulka 7). Charakteristiky jednotlivých fází Sandageho modelu jsou shrnuty v tabulkách 6-9. Písmena A-J označují jednotlivé probandy a číslo 1-3 označuje jednotlivá probandova témata.

Kazuistika	Téma	Bezpečí	Zklamání / risk	Úzkost	Závazek	
1	A1	Vztah k Bohu	Naivní představa o Bohu, že velmi přímočaře odměňuje dobré chování a vyslychá naše prosby.	Neúspěch ve škole a překážky ve studiu	Hněv na Boha Vnímání nedostatku podpory a pomoci od Boha	Uvědomění si priorit Zdůraznění vlastní zodpovědnosti a snahy Překonání naivní představy Boha Vědomí, že nechci žít bez Boha
	A2	Vztah mezi vírou a vědou	Žádný rozpor mezi Biblickými příběhy a vědeckými poznatky.	Teoreticko-vědecké nesrovnalosti mezi Biblií a vědou Potřeba „zapřít víru“ v akademickém prostředí	Strach z bloudění Nejistota Pochybnosti	Rozhodnutí, že bude věřit obojímu – Bibli i věd. Hledá mezi nimi mosty, a nenechává se rozhodit rozporu – zvládnutí kognitivní disonance
2	B1	Vztah k Bohu	Krásné a pokojné období po psychické i duchovní stránce Hodně času tráveného s Bohem Dobrovolnická práce v církvi	Zranění zad, které ho v nevhodnou dobu vyřadilo na několik týdnů z provozu	Samota Zklamání a hněv na Boha Pochybnosti o Bohu / nedůvěra Snaha vrátit se zpět do stavu bezpečí	Získání nadhledu na to, že lidský vztah k Bohu a Boží vztah k němu není ovlivněn náladami. Závazek, že bude věřit, i když zrovna necítí Boží blízkost a neprožívá pokoj.
	B2	Nemoc otce	Neuvědomění si nemoci a jejich důsledků	Vážná nemoc otce, kterou si postupně s rostoucím věkem uvědomuje	Nechápe, proč to Bůh dopustil. Nechápe, proč Bůh uzdravil jiné a jeho otce ne.	Víra v Boha, kterému nerozumí. Závazek k vytrvalým modlitbám za tátu.
	B3	Sen	Rozhodnutí být sportovcem	Zdravotní problémy a problémy s dopravou	Velmi krátké období	Rozhodnutí být sportovním komentátorem
3	C	Vztah k Bohu	Jasně hranice toho „čemu věří“ Nepřipouští si pochybnosti	Vychladnutí Zpomalení růstu	X	X
4	D1	Vztah k Bohu	Bůh jako nejdůležitější prvek v životě	Příprava na maturitní zkoušku	Hněv na Boha / Menší horlivost / Uvolnění morálky / Nečte Bibli	Představa závazku: Chci s tím něco dělat
	D2	Svoboda	Život doma s rodiči a sourozenci	Realizace touhy po samostatnosti. Stěhování do Prahy na studia. Rozhodnutí o přestěhování zpátky domů po třech měsících z důvodů zrušení studijního oboru, na který nastoupil.	Život opět doma s rodiči Selhání v osamostatnění Pocit, že mu Bůh ani rodiče nevěří, že by to zvládl.	X
5	E	Vztah k Bohu	Chopení do církve Dobrovolnická práce v církvi Bůh je ten, na koho se mohu obrátit s prosbou o pomoc a o odpuštění	Přestup na vysokou školu Duchovní vyprázdňenost Méně času tráveného s Bohem Psychické problémy	Pochybnosti o Bohu a o sobě Pochybnosti o upřímnosti a opravdovosti fáze bezpečí Uvolnění morálky	X
6	F	Vztah k církvi	Církev jako místo, kde přijímá	Příliš povrchní vztahy v církvi	X	Představa závazku: Založení skupinky

			Církev jako místo, kde slouží	Neuspokojení po vztahové rovině		
7	G1	Vztah k Bohu	Důvěra v to, co je napsáno v Bibli Převzetí víry rodičů	Nuda Rozhodnutí o ujasnění vztahu s Bohem	Úzkost Pochybnosti o Boží existenci Zkoušení Boha skrze zázraky	Bůh je jiný Smím se rozhodnout
	G2	Sen	Rozhodnutí být hasičem	Přítelkyně prožila, že by chtěla být misionářkou v zahraničí	Nechce jednoduše přijmout její cestu, ale zároveň to nechce odmítnout jen tak.	x
8	H	Vztah k Bohu	Rozhodnutí, že přečte celou Bibli během jednoho roku Pravidelné návštěvy u pastora	Rozchod s dívkou Nenaplněná prorocství Zklamání z autorit Rozhovory s ateistickým spolubydlícím	Nejistota Pochybnosti	Rozhodnutí věřit Potvrzení pravosti předchozích zkušeností s Bohem
9	I	Vztah k církvi + svoboda	„bezpečnost“ Aktivní dobrovolnická práce v církvi Poslouchání autorit	Tvorba vlastních názorů Začátek studia na teologickém semináři Skeptičtí spolužáci na semináři	Konec služeb ve sboru / Rezignace vůči autoritám / Stáhnutí se / Kritičnost vůči kázáním / Role pozorovatele	Představa závazku: Svatba Učení se naslouchat Učení se pokory
10	J1	Vztah k Bohu	Nekritické přijímání všeho, co slyší	Pýcha na to, že jsem dobrý křesťan Hříchy Rozumové zdůvodnění víry – apologetika Zklamání Bohem – nepomohl při zkoušce Zklamání Bohem – nepustil mě do Turecka	Hněv na Boha (krátkodobý, i dlouhodobý a přetrvávající) Vzdálení se Bohu	x
	J2	Vztah k církvi	Dobrovolnická práce ve sboru Poslušnost a úcta k autoritám To, co ve sboru je, bere jako samozřejmost Nezná nic jiného	Přilíš mnoho práce ve sboru Setkání s jinými sbory a církvemi Vztah s kazatelem, ke kterému nemá úctu Vidina toho, že v brzké době sbor opustí a přestěhuje se do jiného města	Konec služeb ve sboru Role pozorovatele Kritičnost	Představa závazku: zapojení v novém místě
	J3	Sen	Budu misionářem v džungli	Nemožnost odcestovat do Turecka Mnoho zájmů a směrů a možností	Rozhodování jestli jít tam, kam chce Bůh, nebo tam, kam chci já	Rozhodnutí pro to, co vnímal, že mu říká Bůh
			Budu lékařem	Pochybnosti ve čtvrtém ročníku	Několik týdnů intenzivních modliteb	Potvrzení od kazatele

Tabulka 7

Následující tabulky uvádí charakteristiky jednotlivých fází Sandegeho modelu podle výpovědí probandů. Vycházím zde z analýzy rozhovorů. Výpovědi probandů týkající se různých částí modelu jsem shrnul do trsů, které reprezentují vždy podobnou charakteristiku dané fáze modelu. *Např.: Prožitek Boží blízkosti.* Číslo vedle charakteristiky představuje četnost výskytu dané charakteristiky ve výpovědích probandů.

Vztah k Bohu (Tabulka 8) – Vztah k Bohu ve fázi **bezpečí** bývá charakterizován především oboustrannou komunikací člověka s Bohem. Na jedné straně je to Bůh, který komunikuje s člověkem „prožitkem Boží blízkosti“, tím že člověk vnímá, že ho Bůh vede, mluví k němu, naplňuje ho pokojem. Na druhé straně je to člověk, který komunikuje s Bohem, což je obsaženo v kategorii „čas strávený s Bohem“ (modlitby, čtení Bible, zpěv...). Dále je bezpečí

charakterizováno do jisté míry zjednodušenou představou Boha a jasnými hranicemi, čemu člověk věří. **Zklamání** je podle výpovědi probandů nejčastěji způsobeno různými těžkými životními okolnostmi, které zpravidla nemají duchovní povahu (rozchod partnerů, neúspěch ve škole, nemoc...). Často také pochybnosti vyvolá blízké setkání s jinými názory (ateistický spolubydlící, svědkové Jehovovi, ateističtí profesori...). Dále je to osobní hřích jednotlivce. Nuda a zklamání ve vybraném vzorku probandů nebyly tak často zastoupeny. **Risk** spočíval nejčastěji v odvaze zpochybnit to, co doteď člověk považoval za nezpochybnitelné, a začít hledat odpovědi. **Úzkost** byla nejčastěji charakterizována opozitně od bezpečí (přestala komunikace s Bohem, morální uvolněnost). Polovina probandů popisuje hněv na Boha, další se ptají Boha „proč“ a jsou skeptičtí. **Závazek** byl v šesti případech vyvolán nějakým zážitkem, který probandi interpretovali jako Boží zásah. Zároveň je zde ale téma schopnosti vydržet určitou kognitivní nejistotu, rozhodnout se a získat nadhled. **Redukce úzkosti** byla vyvolána zásahem autority (rodiče, kazatel), a v jednom případě se jednalo o demonizování pochybností.

Přebývání				Hledání						Varianty					
Bezpečí		Zklamání		Risk		Úzkost		Závazek		Bezpečí		Redukce úzkosti		bloudění	
Prožití Boží blízkosti	7	Těžké životní okolnosti	12	Zpochybnění	8	Změna od bezpečí	7	Zážitek Božího zásahu	6			Zásah autority	3		
Čas strávený s Bohem	6	Blízké setkání s jinými názory	7	Hledání	7	Hněv na Boha	5	Schopnost vydržet kognitivní nejistotu	4			Démonizování	1		
Naivní představa Boha	4	Hřích	6			Otázka proč	3	Rozhodnutí	3						
Jasně hranice, čemu věřím	4	Nuda	3			Skepse	3	Nadhled	3						
Přísná morálka	1	Zklamání	1												

Tabulka 8

Vztah k církvi (Tabulka 9) – Fáze **bezpečí** v církvi je charakterizována dvěma způsoby, jednak dáváním, tedy určitou dobrovolnickou prací a „službou“ v církvi, jednak přijímáním. Nejčastějšími důvody, které vyvádí probandy z fáze bezpečí do **zklamání**, jsou zklamání z lidí v církvi, neuspokojení a setkání s jinými formami bohoslužeb. **Risk** spočívá ve zpochybnění dosavadních způsobů. **Úzkost** se projevuje omezením návštěvnosti a skončením služby v církvi, případně i zaujetím negativního postoje vůči ní. **Závazek** si probandi představují především tak, že se opět pro nějakou „službu“ v církvi rozhodnou.

Přebývání				Hledání						Varianty					
Bezpečí		Zklamání		Risk		Úzkost		Závazek		Bezpečí		Redukce úzkosti		bloudění	
Dávání	6	Zklamání z lidí	5	Zpochybnění	3	Nechodím	4	K aktivitě	3	x		x		x	
Přijímání	4	Neuspokojení	3			Nedávám	2								
		Setkání s jinými formami	2			Negativní postoj	1								

Tabulka 9

Sen (Tabulka 10) – Téma snu jsme jako samostatné téma otevřeli u tří probandů, ale i s dalšími jsme se k tomuto tématu okrajově dostali. Fáze **bezpečí** byla charakterizována relativně jasnou představou toho, co by chtěl proband dělat (hasič, sportovec, misionář, lékař...). **Zklamání** přišlo ve chvíli, kdy se na cestě k tomuto cíli objevily těžko překonatelné překážky (nemoc, přítelkyně...). **Risk** spočíval v ochotě začít nově uvažovat. **Úzkost** souvisela s dočasnou nejistotou o tom, kterým směrem se vydat. Všichni probandi vnímali tento úkol jako duchovní a řešili to ve vztahu s Bohem. **Závazek** pak jednoznačně vyplývá z rozhodnutí člověka vydat se v životě určitým směrem, a zároveň být stále otevřený i jiným cestám.

Přebývání				Hledání						Varianty					
Bezpečí		Zklamání		Risk		Úzkost		Závazek		Bezpečí		Redukce úzkosti		bloudění	
Jasná představa	6	Překážka na cestě	5	Nové uvažování	2	Nejistota	4	Nový směr	4	x		x		x	

Tabulka 10

Svoboda (Tabulka 11) – Téma svobody bylo otevřeno pouze u dvou probandů. V jednom případě se týkala opuštění rodiny a v druhém se týkala vztahu k církevním autoritám. Data příkládám v následující tabulce, ale vzhledem k nízkému počtu probandů mají velmi nízkou vypovídající hodnotu.

Přebývání				Hledání						Varianty					
Bezpečí		Zklamání		Risk		Úzkost		Závazek		Bezpečí		Redukce úzkosti		bloudění	
Přijímání názorů rodičů	3			Vlastní názor	2	Negativa samostatnosti	3	Vlastní názor, ale zároveň úcta	1			Návrat domů	1		
Život doma s rodiči	1			Osamostatnění	1										

Tabulka 11

(2) Kterými fázemi si probandi prošli a kterými ještě ne? Jak „daleko“ se na své cestě dostali?

Následující tabulka (Tabulka 12) uvádí přehled fází, kterými jednotliví probandi v jednotlivých tématech prošli. Vycházím zde z vlastního pohledu na to, v jaké fázi se právě nacházejí. Beru v potaz to, kam sami sebe zařadili, ale i to, jak jsou jednotlivé fáze definovány

v teoretické části této práce. Čísla A1-J3 opět označují jednotlivé probandy a jejich témata, křížek a zvýrazněné pole znamená, že proband danou fází prošel, nebo se v ní v současné době nachází.

	Přebývání		Hledání				Varianty	
	Bezpečí	Zklamání	Risk	Úzkost	Závazek	Bezpečí	Redukce úzkosti	Bloudění
A1	x	x	x	x	x	x		
A2	x	x	x	x	x	x		
B1	x	x	x	x			x	
B2	x	x	x	x				
B3	x	x	x	x	x	x		
C	x	x						
D1	x	x	x	x				
D2	x	x	x	x			x	
E	x	x	x	x				
F	x	x						
G1	x	x	x	x	x	x		
G2	x	x	x	x	x			
H	x	x	x	x	x			
I	x	x	x	x				
J1	x	x	x	x				
J2	x	x	x	x				
J3	x	x	x	x	x	x		

Tabulka 12

Můžeme tedy shrnout výsledky následovně: (1) Dva probandi ještě neopustili zónu přebývání, ale už jsou ve fázi zklamání. (2) Osm probandů v patnácti příbězích dospělo na cestě hledání až do fáze úzkosti. (3) Ve dvou příbězích můžeme rozpoznat redukci úzkosti a ve zbylých jedenácti příbězích pokračovali probandi směrem k závazku. (4) K určitému závazku došlo v sedmi příbězích. (5) Fázi bloudění se zatím vyhnuli všichni probandi. (6) Ke druhému stupni bezpečí dospěli čtyři probandi v pěti příbězích.

(3) Je Sandageho model srozumitelný, platný a použitelný jako odrazový můstek a rámec pro rozhovor s klientem o jeho duchovních krizích?

Ano – Sandageho model byl pro všechny probandy srozumitelný. Dokázali si pod ním představit něco konkrétního ze svého osobního duchovního života. Zpravidla ihned po mém představení modelu věděli, o čem budou mluvit. První z probandů považoval přeložený model (obrázek 2) za příliš složitý (mnoho textu a šipek). Pro další rozhovory jsem tedy model zjednodušil do finální podoby (obrázek 3).

Ano – Sandageho model podle výpovědí všech probandů na obecné rovině odpovídal tomu, jak události prožívali. Reálný život je ale vždy složitější, hůře uchopitelný a může mít různé odchylky od teoretického modelu.

Ano – Všichni probandi byli schopni na základě daného modelu rekonstruovat svůj vlastní životní příběh se zaměřením na své duchovní pochybnosti a krize.

6.4 Diskuse

6.4.1 Diskuse nad výsledky

V této kapitole jsou porovnány výsledky uvedeného výzkumu s informacemi z literatury a jiných výzkumů, které popisují v teoretické části této práce.

6.4.1.1 *Témata probandů*

Výběr témat k rozhovoru byl pro probandy volný, přesto většina z nich (8/10) začala nejprve mluvit o svém vztahu k Bohu. Bylo to pro ně hlavní téma jejich pochybností, respektive hlavní oblast, kde se projevovala duchovní krize. Polovina probandů (5/10) poté přidala ještě jedno až dvě témata. Tři probandi mluvili o tématu snu a tři o vztahu k církvi. Další témata byla většinou individuální (nemoc otce, svoboda, vztah mezi vírou a vědou).

V teoretické části práce jsem o tématu vztahu k Bohu a církvi pojednával dohromady. Vycházel jsem ze Sandageho teorie, která počítá s tím, že se jedná o úzce propojené oblasti. Podobným způsobem to propojili i někteří z probandů (B, E), kteří o církvi mluvili v souvislosti se vztahem k Bohu a ne jako o samostatném tématu. Naopak jiní probandi tyto oblasti od sebe oddělovali (F, J), všimli si totiž, že ačkoliv mohou procházet deziluzí z církve, nemusí se to nutně projevit v jejich osobním vztahu s Bohem. Ve výzkumné části mezi oběma tématy rozlišuji především z důvodu větší přehlednosti a názornosti.

Vztah k Bohu – u vztahu probandů s Bohem můžeme vyzorovat částečný přechod od fantazijního k reálnému Bohu, jak o něm mluví Jeroným Klimeš (Klimeš, 2008). Ve fázi prvního Bezpečí probandi vnímali Boží přítomnost především ve chvílích, kdy jim bylo dobře a dařilo se jim. Jakmile začaly být okolnosti náročné, měli dojem, že je Bůh opustil. Obojí však vypovídá spíše o psychickém a emočním stavu člověka více než o reálném jednání Boha. Zralejší vztah k Bohu má podle Klimeše člověk, který dokáže rozlišovat mezi reálným a fantazijním Bohem. Někteří z probandů se tímto směrem posunuli. Uvědomili si, nakolik si do své představy Boha promítají vlastnosti svých rodičů. Uvědomili si, že je Bůh tajemnější a nevyzpytatelnější, než si původně mysleli. Dále je zajímavé, že k Závazku mnozí z probandů nedospěli jen pomocí rozumového uchopení, ale na základě nového zážitku, který interpretovali jako Boží zásah (dopravní nehoda, silný pocit...). Podle Fowlera je pro mladého dospělého v individuálně-reflexivní víře velmi důležitý rozum, kritické uvažování a pochybnosti (Fowler J., 1978). Navzdory tomu však vidíme, že zážitek s Bohem je pro mladé dospělé stále velmi důležitý a vytváří nové mezníky jejich duchovního života.

Vztah k církvi – podle výzkumů Sandageho a Williamsona je důležitým rysem vztahu k církvi především aktivita a „služba“. V období přebývání bývá výrazně větší než v období hledání (Sandage & Williamson, 2009). Tomuto faktu odpovídají i závěry z mého výzkumu. Mladí dospělí vnímají církev především jako prostor pro dávání, pro službu, až na druhém místě jako prostor, kde přijímají. Ve chvíli duchovní krize však aktivity postupně opouští. Tyto závěry jsou ovšem platné pouze pro církve, které tvoří sbory s komunitním charakterem, které nabízí širokou škálu služeb (hudební skupiny, kavárna, kluby pro děti, práce se seniory, práce s mládeží, a jiné volnočasové aktivity) a využívají dobrovolnické práce svých členů. Důvodem pro tyto závěry je podle Sandageho jednak to, že lidé ve fázi hledání jsou více zaměřeni na sebe a své otázky, a nemají tolik energie na práci pro druhé. Navíc, pokud se mění jejich vztah k církvi, mohou ztrácet smysl své služby (Sandage & Jankowski, 2010). K podobným závěrům došel ve svém výzkumu i Black (Black, 2006).

Sen – (1) Pro všechny probandy, kteří se tématem snu v rozhovoru zabývali, byla tvorba snu vnímána jako duchovní, přesně tak jak popisuje Wilhoit a Dettoni (Wilhoit & Dettoni, 1995). (2) V teoretické části práce jsem zmínil nebezpečí, že člověk může žít negativní sen. Sen, kterým se vymezuje vůči něčemu, co nechce (Lodder, 1998). Žádný z probandů si svůj sen nedefinoval negativně. (3) Dále jsem popisoval různé způsoby vytvoření realistického a autentického snu. Odpovědi probandů korespondovaly s několika z nich: jejich směřování vychází především z jejich poznání sebe sama; všichni svůj sen tvořili s pomocí modlitby a „hledání před Bohem“ (člověk se nemusí nutně dozvědět od Boha, co má přesně dělat, ale v rámci rozhovoru s ním je v kontaktu sám se sebou); svůj sen také sdíleli a hledali se svým intimním partnerem (King, Reimer, & Balswick, 2005); pro jednoho z probandů bylo důležité zmínit inspiraci vzory a hledání mentora (Fowler J. W., 2000). O analýze nočních snů (Jung, 1999) a otevřenosti budoucnosti (King, Reimer, & Balswick, 2005) žádný s probandů nemluvil. Analýza nočních snů je velmi specifickou technikou, se kterou pravděpodobně nemají zkušenost. Otevření budoucnosti je zase velmi obsáhlým bodem, o kterém sice nemluvili, ale pravděpodobně je v jejich životech obsažen.

Všichni probandi jsou ještě na začátku období mladé dospělosti, nemají tedy většinou zkušenosti s trvalými zaměstnáními a svůj sen zatím ještě naplňují pouze ve svých studiích a ve svém směřování.

Svoboda – jedním z důležitých rysů období Hledání bylo pro probandy určité uvolnění morálky. To pravděpodobně souvisí se změnou jejich vztahu k autoritám, novým morálním uvažováním, relativistickými postoji (West, 2002) a rezignací na dodržování vysokých morálních standardů (Fowler J. , 1978). Duchovní krize se tak neprojevuje jen v teoretických pochybnostech,

ale i v morálce, což dodává celému období ještě silnější negativní náboj. Člověk může mít stále silnější dojem, že se vzdaluje od Boha.

Podnět ke změně – podle výsledků mého výzkumu je nejčastějším podnětem k opuštění fáze Bezpečí pro člověka nějaký vnější zásah, situace a okolnosti. To odpovídá Peckově teorii, že k tomu aby člověk opustil zónu Bezpečí, potřebuje odvalu a naději, ale především nějaký silný podnět, který ho donutí ke změně (Peck, 1993). Člověk sám od sebe duchovně neporoste, pokud nebude mít překážky, které bude muset překonávat, a těžkosti, jejichž zvládnutí ho donutí růst.

6.4.1.2 Sandageho model duchovního vývoje

Sandage a Fowler – mám za to, že je možné propojit Sandageho model s Fowlerovým tím způsobem, že Fowler popisuje charakter jednotlivých stádií přebývání (Fowler J. , 1978) a Sandage popisuje dynamiku jejich přechodu (Sandage & Jankowski, 2010). Výsledky výzkumu ukazují, že ve Sandageho fázi bezpečí se probandi nacházeli ve III. stádiu Fowlerova modelu (poslušnost vůči autoritám, přejímání názorů skupiny, nepřipouštění si pochybností, vyhýbání se „jiným“, černobílé vidění...). Pravděpodobně už však nelze úplně jednoznačně ztotožnit Sandageho zónu druhého bezpečí se IV. Fowlerovým stádiem. Jednak proto, že v rámci prezentovaného výzkumu se málo probandů nachází až v zóně druhého bezpečí, a pokud se v něm nachází, tak svůj současný stav zpravidla nepopisovali, protože jsme se věnovali především jejich minulosti. Nemáme tedy dostatek dat, která bychom mohli porovnat s popisem Fowlerova stádia. Dál je potřeba si uvědomit, že Sandageho model může fungovat na určité mikro-úrovni, kdy celým jeho procesem člověk projde během několika málo týdnů, ale zároveň může jít o proces na makro-úrovni, kterým bude člověk procházet několik let. Navíc jsme si mohli všimnout, že celým procesem může člověk procházet s různými tématy (svoboda, sen, vztah k Bohu...). Domnívám se, že k tomu, aby člověk přešel do IV. Fowlerova stádia, musí Sandageovým modelem projít několikrát v různých oblastech a na různých úrovních.

Platnost modelu – model je podle výsledků výzkumu srozumitelný a odpovídá tomu, jak mladí věřící prožívají duchovní krize. Jeho stručné vysvětlení, včetně několika příkladů, je možné během deseti minut. Kvůli lepší srozumitelnosti je lepší použít jeho zjednodušenou variantu (obrázek 3). Poté je možné s lidmi vést nad daným diagramem rozhovor.

6.4.2 Další možnosti výzkumu

Oblast duchovního vývoje skýtá mnoho možností k dalším výzkumům. Rád bych zde nastínil několik možností, které vychází z této práce. (1) Pokud by se podařilo získat větší množství probandů, dalo by se s daty pracovat více statisticky. Dalo by se sledovat vliv věku a krizových životních situací na posun člověka v daném modelu. Dalo by se více pracovat s časovými údaji

například o tom, po kolika měsících/letech průměrně přechází člověk z období přebývání do období hledání. (2) Pokud zůstaneme v období mladé dospělosti, můžeme porovnávat vývoj žen a mužů. (3) Zajímavé by také bylo porovnání VŠ studentů a lidí, kteří šli po střední škole hned do zaměstnání. Vysokoškolští studenti mají více času na kritické uvažování, jsou svým způsobem svobodnější a setkávají se s velkou šíří nových informací. (4) Na základě tohoto výzkumu, který je jakousi pilotní studií v dané oblasti, by bylo možné sestavit dotazník pro kvantitativní výzkum a pokračovat tímto směrem. (5) Další otázkou, která by si zasloužila detailnější prozkoumání, je rozdíl mezi redukcí úzkosti a závazkem. Zde by bylo možné navázat na výzkumy Kernise a Goldmana a studium v oblasti autenticity rozhodnutí (Schwartz, 2011). (6) V neposlední řadě je možné použít tento model pro lidi v dalších vývojových obdobích dospělosti. (7) Zajímavé by také bylo porovnat probandy z různých křesťanských církví. (8) Pokud bychom chtěli pracovat víc kvantitativně ve výzkumu propojení Fowlerova a Sandageho modelu, dal by se přeložit a použít Fowlerův dotazník (Fowler J. , 1978), který by ještě zřetelněji ukázal, ve kterém stádiu se daný člověk nachází. V některých ohledech je však tento dotazník již přežitý a je potřeba pracovat na nových metodách (Fowler J. , 2001). (9) Pro hlubší porozumění provázanosti duchovních a psychických rozměrů období mladé dospělosti by mohl sloužit 60tipoložkový dotazník Wesleyho Blacka. Black dělal mezi studenty ve věku 18-30 let longitudinální výzkum (Black, 2006).

6.4.3 Potencionální zdroje chyb a nepřesností

Počet probandů: Vzhledem k nízkému počtu probandů, kteří mluvili o tématu snu a svobody, je otázka, nakolik můžeme jejich příspěvky zobecnit. Mám za to, že je můžeme brát spíše jako ilustrativní příklady.

Rozdíl mezi redukcí úzkosti a závazkem: Největším problémem bylo rozhodnutí, zdali se u člověka jedná o autentické rozhodnutí ve formě závazku, nebo zdali se jedná „pouze“ o mechanismus obranné reakce proti nepříjemné úzkosti. Jelikož je redukce úzkosti zpravidla neuvědomovanou záležitostí, může mít člověk dojem, že učinil závazek a přitom se jen vyhnul řešení. Zda bylo řešení opravdu autentické je možno hodnotit až s odstupem času a detailnějším rozbořením dané situace. V mém výzkumu se jednalo především o příběhy A1, B1 a D2, ve kterých bylo potřeba rozlišit závazek od redukce úzkosti. V těchto případech je možné o rozhodnutích polemizovat.

Chybí část bloudění: Ani jeden z probandů se nenacházel ve fázi bloudění, což bylo dáno pravděpodobně vzorkem probandů, který byl zaměřen na lidi, jež se považují za věřící. Pokud bychom chtěli detailněji popsat fázi bloudění, bylo by třeba získat i pohled lidí, kteří například v církevním prostředí vyrůstali, ale během období mladé dospělosti ji opustili.

Pouze začátek: Vzhledem k tomu, že se všichni probandi nacházeli na počátku mladé dospělosti (průměr 22 let), nemůžeme očekávat, že budou ve IV. stádiu duchovního vývoje na konci Sandageho modelu. Mnohé kroky jsou stále ještě před nimi. Platnost výzkumných dat je vyšší v prvních bodech modelu.

Volnost témat: Probandi měli velkou volnost ve volbě témat. Kromě tématu vztahu k Bohu se jednotlivá témata lišila. Probandi takto mohli hovořit o otázkách, které opravdu sami řeší, a neodpovídali pouze teoreticky na otázky, které jsou jim vzdálené. Problém však spočívá ve skutečnosti, že je tak téměř nemožné jejich výpovědi navzájem porovnávat. Tento výzkum se snaží postihnout problematiku duchovních krizí obecně, ve větší šíři. V následujících výzkumech je pak možné se hlouběji zabývat jednotlivými konkrétními aspekty.

6.4.4 Praktická využitelnost poznatků

Na základě získaných poznatků o Sandageho modelu je možné shrnout následující:

- (1) Podle získaných charakteristik jednotlivých fází můžeme v rozhovoru s klientem částečně určit, v jaké fázi duchovního života se zrovna nachází, a podle toho můžeme zvolit intervenci. Např.: pokud už je klient delší dobu v oblasti hledání a úzkosti, můžeme s ním vést rozhovor o případných závazcích, které by byl schopen udělat, aby se posunul dál.
- (2) Každá fáze duchovního života klienta má v sobě silné stránky. Pokud o nich víme, můžeme jich využít ke snížení klientových potíží. Např.: v období dospívání se jedná o sílu kolektivu a autority, v období mladé dospělosti zase o schopnost kriticky uvažovat a získávat relativistický náhled.
- (3) Sandageho model nemusí zůstat jen teoretickým modelem, který použijeme k tomu, abychom si udělali představu o dynamice duchovního růstu. Můžeme ho využít i při samotné práci s klientem, kterému tím poskytneme vodítka a určitou osnovu, podle které může svůj životní příběh konstruovat. Často totiž lidé nevědí, jak o svých pochybnostech mluvit a jak je uchopit. Může se stát také stimulem pro další růst, protože na něm člověk vidí směr, kterým se může vydat. Zároveň je však potřeba říci, že lidé, kteří duchovní krizí ještě neprošli a nachází se v zóně bezpečí, mu budou těžko rozumět.
- (4) Pro psychologa může být důležité, aby si uvědomil, že pro věřícího člověka jsou veškeré psychické, vztahové a fyzické krize a nemoci propojené s krizemi duchovními. Je tu přítomný hněv na Boha, pocit zklamání a rozčarování. Pro silně věřícího člověka je taková krize mnohem hlubší, protože zpochybňuje jeho základní přesvědčení a víru v dobrého Boha.

- (5) Model nám dává určitý nadhled na danou problematiku. Pokud ho vysvětlíme, i klientovi může získat potřebný nadhled nad svoji vlastní situací, do které je jinak ponořen. Mnohým lidem se uleví, když s nimi někdo o jejich pochybnostech mluví, a když se dozvědí, že je to přirozený proces zrání a růstu a že se jich nemusí, bát nebo je demonizovat.
- (6) Model se dá použít k zjištění míry „sektářských“ rysů dané církve. Sekty se snaží člověka různými metodami držet na úrovni III. Fowlerova stádia duchovního vývoje, které koresponduje s fází bezpečí Sandageho modelu. Pokud je v církvi velké procento lidí, kteří v modelu budou ve fázi bezpečí, nebudou si připouštět žádné pochybnosti a nebudou do jisté míry zpochybňovat ani své autority, může to být znakem patologické religiozity.
- (7) Zároveň je možné tento model použít i při práci s rodiči mladých dospělých, kteří jsou možná nešťastní z toho, že jejich dítě prochází duchovní krizí. Díky němu mohou získat náhled i naději, že se nemusí jednat o trvalý stav. Dále je dobré rodiče varovat, aby netlačili své dítě k redukci úzkosti a neautentickým rozhodnutím.

6.5 Závěry

Dostáváme se k úplnému závěru práce. Výsledky této práce lze shrnout v následujících bodech:

Obecné závěry:

- Všichni probandi prochází na počátku mladé dospělosti určitou duchovní krizí. Díky ní mají příležitost k růstu.
- Pro věřícího člověka jsou duchovní a psychické krize úzce propojeny. Jakmile začne prožívat těžkosti v nějaké oblasti svého života, budou se zajisté dotýkat i jeho vztahu s Bohem.
- Sandageho model duchovního vývoje je pro probandy srozumitelný. Odpovídá tomu, jak mladí dospělí křesťané své duchovní krize vnímají. Na jeho základě jsou schopni o svých tématech hovořit.
- Díky Sandageho modelu můžeme lépe porozumět dynamice přechodu z jednoho stádia duchovního vývoje do stádia druhého, jak je popisuje například Fowler.
- První oblast Přebývání v Sandageho modelu koresponduje s III. stádiem duchovního vývoje podle Fowlera. Druhá oblast Přebývání však nemusí nutně znamenat, že je člověk ve IV. Fowlerově stádiu.

Závěry týkající se jednotlivých fází Sandageho modelu:

- Fáze Bezpečí se projevuje především jistým vztahem k Bohu, dobrovolnickou prací v církvi, jasnou představou budoucnosti, konvenčním způsobem uvažování a poslušností autoritám.
- Moment Zklamání přišel nejčastěji s těžkými životními okolnostmi, blízkým setkáním s jinak smýšlejícími lidmi, nebo zklamáním z církve a autorit.
- Risk spočíval v odvaze zpochybnit dosavadní systém přesvědčení a představ.
- Fáze Úzkosti se projevovala negativními pocity vůči Bohu a církvi, uvolněním morálky, stáhnutím se ze služeb v církvi, nejistotou a hledáním pravdy.
- Redukce úzkosti bývá nejčastěji podnícena zásahem autority.
- Závazek spočívá v rozhodnutí jít určitou cestou navzdory pochybnostem.
- Bloudění a druhá fáze Bezpečí nebyly většinou probandů popsány, protože se k nim ve svém životě nedostali.

7 Souhrn

Mladá dospělost je obdobím v životě člověka, kdy stojí na prahu dospělosti, pozoruje svět okolo sebe a vybírá si směr, kterým se bude jeho život dále ubírat. Pokud je dotyčný člověk křesťanem, stává se jeho rozhodování zároveň duchovním úkolem, protože z holistického hlediska není možné oddělit tento aspekt jeho života od ostatních.

Otázkami duchovních úkolů jedince a jejich závislostí na věku se zabývalo mnoho autorů, kteří rozpracovali různé modely duchovního vývoje. Tyto snahy sahají až do středověku a jejich náznaky najdeme už v Biblických textech. V moderní době byly tyto teorie úzce spjaty s teoriemi vývojových psychologů. Většina teorií duchovního vývoje pracuje se stádiovými modely, z nichž nejznámější je model Jamese Fowlera. Stádiové modely jsou dobře aplikovatelné na duchovní vývoj v dětství a dospívání, ale těžko postihují rozmanitost vývoje v dospělosti. Posledním Fowlerovým stádiem, které ještě relativně dobře odpovídá realitě, je IV. stádium korespondující právě s obdobím mladé dospělosti. Jedním z novějších modelů duchovního růstu je Sandageho model vztahové spirituality. Je to dynamický model, který popisuje přechod z jedné duchovní úrovně na druhou, aniž by tyto úrovně definoval. Popisuje dynamiku dvou stavů – stavu *přebývání* a stavu *hledání*, které korespondují se stavem uvolnění a napětí nebo vyváženosti a nestability, jak je popisuje například Gestalt psychologie. Jednotlivé fáze Sandageho modelu jsou: bezpečí, zklamání, risk/popření, úzkost/redukce úzkosti, bloudění/závazek, a bezpečí. Sandageho model je ústředním tématem této práce. Protože sám o sobě popisuje pouze dynamiku, ale nemluví o obsahu, propojil jsem ho s obsahem Fowlerovy teorie a konkrétně s přechodem mezi stádiem *synteticky konvenční víry* (III.) a *stádiem individuálně reflektující víry* (IV.). Tento přechod ve vztahu k vývoji člověka odpovídá přechodu mezi vírou dospívajících a mladých dospělých. Podle Fowlera i jeho následovníků je to přechod, kterým v realitě neprojde ani polovina věřících lidí. Přitom je zde nebezpečí rozvoje patologické religiozity, pokud člověk ve III. stádiu ustrne.

V porovnání s hlavními vývojovými úkoly člověka v mladé dospělosti z pohledu vývojové psychologie jsem vybral tři, které dle mého názoru nejvíce souvisejí s duchovním vývojem člověka, a ty jsem detailněji rozpracoval a propojil s dynamikou duchovního zrání podle Sandageho modelu.

(1) Formulace a realizace snu – Jedním z hlavních duchovních i psychických úkolů mladé dospělosti je formulace životního snu a podnikání jednotlivých kroků k jeho naplnění. Ve fázi *přebývání* je sen dotyčného často spojen se snem rodičů nebo vrstevnické skupiny. Fáze *risku* a *úzkosti* spočívá ve schopnosti člověka získat nadhled a mít ochotu svůj sen novým způsobem

formulovat tak, aby byl opravdu autentickým a vycházel z nitra člověka. Fáze *bloudění* se může projevit rezignací na naplňování životního snu, nebo naopak dlouhodobou nestálostí v jeho realizaci. *Závazek* je rozhodnutím pro jednu cestu a zavržením mnoha jiných cest.

(2) Vztah k Bohu a církvi – V každém vývojovém období je potřeba, aby člověk svůj duchovní život „aktualizoval“, aby se jeho nově nabyté schopnosti, nově získané vztahy a potřeby promítly do jeho duchovního vztahu k Bohu a k církvi. Ve fázi *bezpečí* má člověk pozitivní vztah k Bohu, a vztahuje se k němu pomocí způsobů, kterým rozumí a které jsou běžné v rámci jeho komunity. V církevní komunitě je zpravidla aktivní, a zároveň ho setkávání naplňují a obohacují. *Risk* je zpravidla vyvolán zklamáním, nudou nebo setkáním s jinými názory, které u člověka vyvolají pochybnosti, jež mohou přerůst až v duchovní krizi. Ve fázi *úzkosti* člověk hledá odpovědi na otázky a je v pokušení úzkost zredukovat jednoduššími cestami. Nové úrovně *bezpečí* člověk dosáhne po té, co se autenticky rozhodne pro nějaký závazek.

(3) Svoboda - Počátek období mladé dospělosti bývá v dnešní době úzce spjat se studiem na vysoké škole, což je pro mnoho lidí „nejsvobodnější“ období v jejich životě. Téma svobody se u mladých dospělých objevuje v oblasti opuštění primární rodiny, vztahu k autoritám a přechodem do další úrovně podle Kohlbergovy teorie morálního vývoje. Fáze *bezpečí* spočívá v konvenční morálce podle Kohlberga, ve velikých nárocích na svou vlastní morálku a v životě v primární rodině. Konec fáze bezpečí může být způsoben zklamáním z autority, bližším setkáním s lidmi s jiným přesvědčením nebo přiznáním si vlastní neschopnosti pravidla dodržovat. Fáze *úzkosti* spočívá v hledání odpovědí na tyto otázky. Bývá často charakterizována částečným uvolněním morálky dotyčného člověka a rozšířením jeho svědomí. Pokud člověk v této fázi zůstane delší dobu a zvykne si, přejde plynule ve fázi *bloudění*. *Závazek* spočívá ve schopnosti být v podřízené i nadřízené pozici a v rozhodnutí pro určité morální závazky.

Výzkumná část této práce si klade za cíl zjistit, jak přechod ze III. do IV. stádia Fowlerova duchovního vývoje za použití dynamiky Sandageho modelu u mladých dospělých vypadá v konkrétních případech, co ho vyvolává a jak ho lidé prožívají. Zároveň má ověřit platnost Sandageho modelu vztahové spirituality a možnost jeho využití jako odrazového můstku pro rozhovor s věřícím klientem o jeho duchovních pochybnostech a krizích.

Závěry práce potvrzují platnost modelu i jeho využitelnost pro rozhovor. Zároveň popisují, jak mladí dospělí věřící muži prochází tímto modelem v oblastech vztahu k Bohu, vztahu k církvi, snu a svobody.

Citovaná literatura

- Aden, L., Benner, D., & Ellens, H. (1992). *Christian Perspectives on Human Development*. Grand Rapids, Michigan: Baker Book House.
- Allport, G. (1950). *The individual and his religion*. New York: Macmillan.
- Bible, Český ekumenický překlad*. (1995). Česká biblická společnost.
- Black, W. (2006). Youth Ministry That Lasts: The Faith Journey of Young Adults. *The Journal of Youth Ministry*, 19-48.
- Bridges, W. (2004). *Na prahu změn - Zóny přechodových rituálů*. Praha: Návrat Domů.
- Clark, A. J. (1998). *Defense Mechanisms in the counseling process*. Sage publications.
- Devine, A. (1912). *The Catholic Encyclopedia*. Získáno 5. 3 2010, z State or Way (Purgative, Illuminative, Unitive) : <http://www.newadvent.org/cathen/14254a.htm>
- Downing, F. L. (1998). The Dangerous Journey Home: Charting the Religious Pilgrimage in Fowler and Peck. *Perspectives in Religious Studies*, 249-266.
- Erikson, E. (2002). *Dětství a společnost*. Praha: Argo.
- Fisherman, S. (2002). Spiritual Identity in Israeli Religious Male Adolescents: Observations and Educational Implications. *Religious Education*, 1(97), 61-78.
- Fowler, J. (1978). *Stages of Faith, The Psychology of human Development and the Quest For Meaning*. New York: HarperCollins.
- Fowler, J. (2001). Faith Development Theory and Postmodern Challenges. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 159-172.
- Fowler, J. W. (2000). *Becoming Adult Becoming Christian*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Franková, M. (2009). *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada.
- Fromm, E. (1969). *Escape From Freedom*. USA: Avon.
- Gabbard, G. O. (2005). *Psychodynamic Psychiatry in Clinical Practice*. American Psychiatric pub.
- Garz, D. (2009). *Lawrence Kohlberg: an Introduction*. USA: Barbara Budrich.
- Goldmintz, J. (2003). Religious Development in Adolescence: A Work in Progress. *Tradition, Rabbinical Council of America*, 50-68.
- Gottlieb, E. (2 2006). Development of Religious Thinking. *Religious Education*, 101, 242-260.
- Hart, J. T. (2010). Attachment and Faith Development. *Journal of Psychology and Theology*, 122-128.

- Hayesová, N. (2007). *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál.
- Helminiak, D. (1987). *Spiritual development: An interdisciplinary study*. Chicago: Loyola University Press.
- Hindman, D. M. (2002). From Splintered Lives to Whole Persons: Facilitating Spiritual Development in College Students. *Religious Education*, 165-180.
- Jung, C. G. (1996). *Výbor z díla - Svazek I. - Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Jung, C. G. (1999). *Výbor z díla - Svazek V. - Snové symboly individuálního procesu*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka.
- Kašparů, M. (2002). *Základy pastorální psychiatrie pro zповědníky*. Brno: Cesta.
- Kelsey, M. T. (1978). *Dreams: A Way to Listen to God*. Paulist Press.
- King, P. E., Reimer, K. S., & Balswick, J. O. (2005). *The Reciprocating Self: Human development in theological perspective*. Downers Grove, Illinois: Inter Varsity Press.
- Kittrell, D. (1998). A Comparison of the Evolution of Men's and Women's Dreams in Daniel Levinson's Theory of Adult Development. *Journal of Adult Development*, 105-115.
- Kläden, T. (2006). Stages of Lifespan? An Alternative Approach to Religious Development in Adulthood. *Journal of Empirical Theology*, 1(19), 96-116.
- Klimeš, J. (2008). *Psycholog a jeho svědectví o Kristu*. Praha: Portál.
- Komenský, J. Á. (2010). *Labyrint světa a ráj srdce*. Poutníková četba.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Levinson, D. (1978). *The Seasons of a Man's Life*. New York: Knopf.
- Lodder, J. E. (1998). *The Logic of the Spirit*. San Francisco: Wiley Imprint.
- Love, P. G. (2002). Comparing Spiritual Development and Cognitive Development. *Journal of College Student Development*, 357-373.
- Mann, D. (2010). *Gestalt Therapy: 100 Key Points and Techniques*. East Sussex: Routledge.
- Moore, J. (1988). Adolescent Spiritual Development: Stages and Strategies. *Religious Education*, 1(83), 83-100.
- Nakonečný, M. (1970). *Sociální psychologie*. Praha: Svoboda.
- Neihardt, J. G. (1932). *The Black Elk Speaks*. New York: State University of New York Press.
- Parker, S. (2009). Faith Development Theory as a Context for Supervision of Spiritual and Religious Issues. *Counselor Education and Supervision*, 39-53.

- Parker, S. (2011). Spirituality in Counseling: A Faith Development Perspective. *Journal of Counseling and Development*, 112-119.
- Parks, S. (1982). Young Adult Faith Development: Teaching is The Context of Theological Education. *Religious Education*, 657-672.
- Peck, S. M. (1993). *Nevyšlapanou cestou*. Praha: Argo.
- Peck, S. M. (1994). *Dále nevyšlapanou cestou*. Olomouc: Votobia.
- Pechová, O. (2011). *Psychologie náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Poněšický, J. (2002). *Psychosomatika pro lékaře, psychoterapeuty i laiky*. Praha: Triton.
- Rieger, F. L., & Malý, J. D. (1860). *Slovník naučný - svazek 1*. Praha: Kober a Markgraf.
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Říčan, P. (2007). *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál.
- Sandage, S. J., & Jankowski, P. (2010). Quest and Spiritual Development Moderated by Spiritual Transformation. *Journal of Psychology and Theology*, 15-29.
- Sandage, S. J., & Shults, L. F. (2007). Relational Spirituality and Transformation: A Relational Integration Model. *Journal of Psychology and Christianity*, 261-270.
- Sandage, S. J., & Williamson, T. I. (2009). Longitudinal analyses of religious and spiritual development among seminary students. *Mental Health, Religion & Culture*, 787 - 801.
- Shults, L., & Sandage, S. (2006). *Transforming Spirituality*. Baker Academics.
- Schnarch, D. M. (1997). *Passionate marriage: Keeping love and intimacy alive in committed relationships*. New York: Henry Holt and Co.
- Schwartz, S. J. (2011). *Handbook of Identity Theory and Research*. Springer.
- Spilka, B., Hill, P., & Hood, R. (2009). *The Psychology of Religion, Fourth Edition: An Empirical Approach*. Guilford Press.
- Stanard, P. R., & Painter, L. C. (2004). Using Faith Development Model in College Counseling. *College Student Affairs Journal*, 197-207.
- Sternberg, R. J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál.
- Šamánková, D. (2007). *Pravda a Lež v partnerství*. Praha: Grada.
- Tate, Y. B., & Parker, S. (2007). Using Erikson's Developmental Theory to Understand and Nurture Spiritual Development in Christians. *Journal of Psychology and Christianity*, 218-226.
- Taylor, C. (1992). *The Ethics of Authenticity*. Harvard University Press.

- Vacek, P. (2000). *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie, dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.
- Vannini, P., & Williams, P. J. (2009). *Authenticity in Culture, Self and Society*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Vojtíšek, Z. (2005). *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. Brno: L. Marek.
- West, K. G. (2002). *Dobrodružství psychického vývoje*. Praha: Portál.
- Wilhoit, J. C., & Dettoni, J. M. (1995). *Nurture That Is Christian*. Grand Rapids: Baker Books.
- Willet, D. (2010). A Biblical Model of Stages of Spiritual Development: The Journey According to John. *Journal of Spiritual Formation and Soul Care*, 88 - 102.

Příloha 1: Zadání diplomové práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2012/2013

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PS)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
STANĚK Dalimil	Mariánská 855/3, Olomouc	F07412

TÉMA ČESKY:

Duchovní vývoj u křesťanů v mladé dospělosti

NÁZEV ANGLICKY:

The Spiritual Development Among Young Adult Christians

VEDOUcí PRÁCE:

Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. – PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Obsah diplomové práce: Přehled teorií spirituálního vývoje. Porovnání stádiových a dynamických modelů spirituálního vývoje. Psychologická charakteristika vývojového stádia mladé dospělosti. Představení Sandageho dynamického modelu vztahové spirituality. Představení přechodu mezi III. a IV. stádiem Fowlerova stádiového modelu spirituálního vývoje. Na základě těchto teorií rozeberu tři témata mladé dospělosti (1) formulace snu; (2) vztah k církvi a Bohu; (3) svoboda. Výzkumná část se týká ověřování platnosti Sandageho modelu, jeho srozumitelnosti, možnosti jeho využití a propojení s modelem Fowlerovým.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Erikson, E. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York: Norton.
Fowler, J. (1978). Stages of Faith, The Psychology of human Development and the Quest For Meaning. New York: HarperCollins.
Říčan, Pavel. (2007). Psychologie náboženství a spirituality. Praha: Portál.
Striženec, Michal. (2001) Súčasná psychológia náboženstva. Iris.
West, K. G. (2002). Dobrodružství psychického vývoje. Praha: Portál.
Wilhoit, J. C., & Dettoni, J. M. (1995). Nurture That Is Christian. Grand Rapids: Baker Books.
Vojtíšek, Z. (2005). Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství. Brno: L. Marek.
Parker, S. (2011). Spirituality in Counseling: A Faith Development Perspective. Journal of Counseling and Development, 112119.
Parks, S. (1982). Young Adult Faith Development: Teaching is The Context of Theological Education. Religious Education, 657-672.
Peck, S. M. (1993). Nevyšlapanou cestou. Praha: Argo.
Klímeš, J. (2008). Psycholog a jeho svědectví o Kristu. Praha: Portál.
Fromm, E. (1969). Escape From Freedom. USA: Avon.

Podpis studenta:.....

Datum: .....

Podpis vedoucího práce:.....

Datum: .....

Příloha 2: Abstrakt

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Cesta k duchovní zralosti u křesťanů v mladé dospělosti

Autor práce: Dalimil Staněk, DiS.

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Počet stran a znaků: 82 stran / 176 000 znaků

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 69

Abstrakt: Tato práce obsahuje přehled jednotlivých stádiových modelů duchovního vývoje. Zaměřuje se na tradiční duchovní teorii podle Jamese Fowlera a propojuje ji s dynamickým modelem duchovní krize od Stevena Sandageho. Práce pojednává o vývojovém období mladé dospělosti a o tématech, které toto období řeší a které mají pro věřícího člověka duchovní obsah. Jedná se o: (1) Vyjasnění vztahu k Bohu a k církvi; (2) Vytváření představy o budoucnosti – téma snu; (3) Téma svobody v procesu osamostatnění a morálního vývoje. Každý z těchto úkolů se může stát zdrojem duchovní krize. Pokud člověk nevyřeší své krize správným způsobem, může dojít buď k rozvoji patologické religiozity, nebo k rezignaci na víru. Výzkum se týká ověření platnosti Sandageho modelu a jeho využití pro rozhovor o duchovních krizích a úkolech, které mladý dospělý řeší. Jedná se o kvalitativní výzkum s deseti probandy vybranými na základě následujících kritérií: muži z církevního prostředí ve věku mladé dospělosti, studenti vysoké školy. Probandi na základě Sandageho modelu mluvili o svých duchovních krizích a výsledná data prezentují formou krátkých kazuistik.

Klíčová slova: mladá dospělost, duchovní vývoj, sen, zodpovědnost, vztah k Bohu, James Fowler, Steven Sandage, církev, autorita, svoboda, zralost, dynamický model duchovního vývoje, duchovní krize.

ABSTRACT OF THESIS

Title: The Process Towards Maturity Among Young Adult Christians

Author: Dalimil Staněk, DiS.

Supervisor: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Number of pages and characters: 82 pages / 176 000 characters

Number of appendices: 5

Number of references: 69

Abstract: This paper begins with an overview of different stage models of spiritual development. Its focus is on classical theory from James Fowler and its connection with dynamic theory of Relational spirituality from Steven Sandage. This paper continues with characteristics of young adulthood, and it focuses specially on spiritual topics that are important for people this age. The topics are (1) Relationship with God and Church; (2) Development of imaginative future – the dream; (3) The topic of freedom in the process of gaining independence and moral development. Each of these tasks is potencial source of spiritual crisis. If a man does not solve this crisis a proper way, there is a danger that he would develop a pathological religiosity or that he would resign on faith. The task of the research is to verify the validity of Sandage's model and to find out if it is useful for conversation about spiritual crisis and tasks with young adults. It is a qualitative research with ten participants. They were chosen with this criteria: young adult male students from church background. Participants were shown the Sandage's model and they were encouraged to speak about their spiritual crisis. Gained data are presented in form of short casuistics.

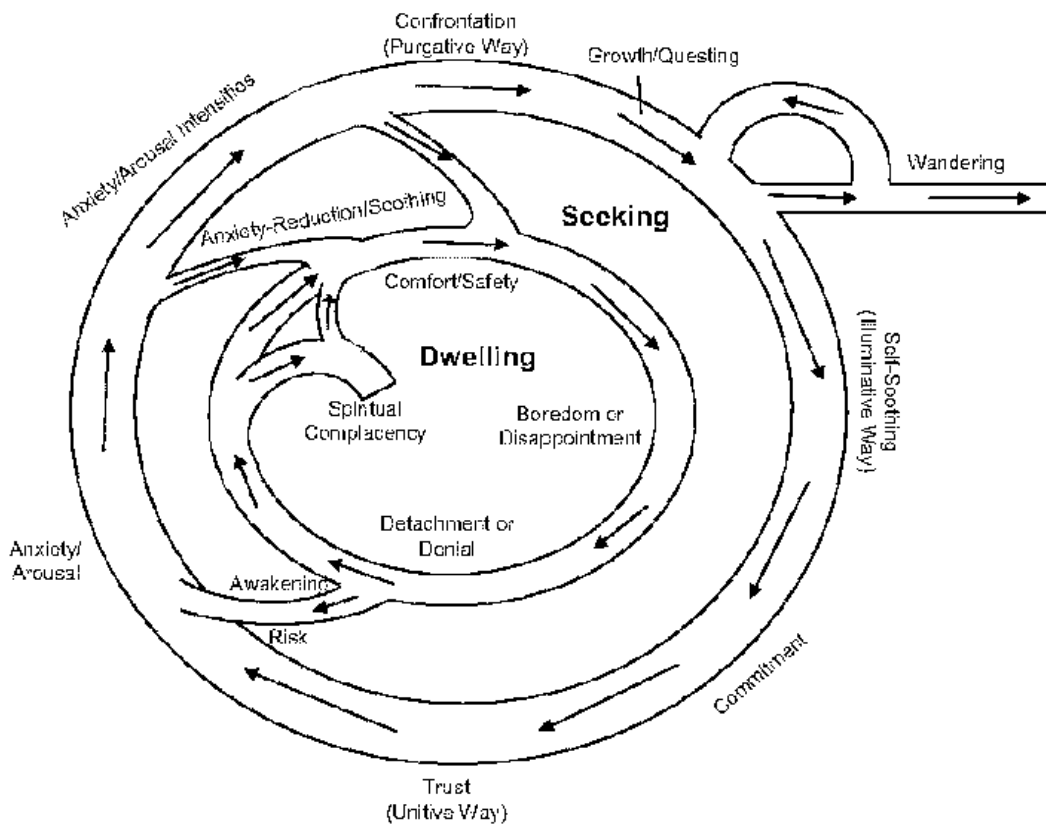
Key words: young adulthood, spiritual development, dream, responsibility, relationship with God, James Fowler, Steven Sandage, church, authority, freedom, maturity, dynamic model of spiritual development, spiritual crisis.

Příloha 3: Originální verze Sandageho modelu vztahové spirituality

Originální Sandageho model převzat z knihy Transforming Spirituality (Shults & Sandage, 2006).

Balancing Spiritual Dwelling and Seeking

(Shults & Sandage, 2006; adapted from Schnarch, 1997; developed by D. & B. Fairfield of Lanham, MD)

Obrázek 4

Příloha 4: Formulář pro rozhovor s probandy

Úvodní informace

Dnešní datum:

Jméno:

Věk:

Věřící/nevěřící rodina:

Kdy došlo ke křtu/obrácení:

Jaká řešíš v současné době témata:

Rozhovor na základě prezentace Sandageho modelu duchovního vývoje

Je to pro tebe srozumitelné? Máš nějaké otázky?

Mohl by sis prosím vybrat jedno z témat a zkusit se nad tím modelem zamyslet a říci, kde se zhruba nachází a jak se toto téma ve tvém životě v poslední době vyvíjelo?

Máš nějaká další témata, o kterých bys mohl na základě tohoto modelu mluvit?

Byl pro tebe tento model pomocí při vyprávění? Odpovídal tomu, jak jsi věci prožíval? Doplnil bys ho o něco, nebo nějak změnil?

Příloha 5: Ukázka doslovného přepisu výzkumného rozhovoru

Kazuistika A

Datum rozhovoru: 16. 10. 2012

Jméno: LP

Věk: 24

Věřící/nevěřící rodina: věřící

Obrácení: v 17 letech

Křest: ve 21 letech

Studium: Zoologie (magisterské studium)

Současná témata: škola, práce v rodinné firmě, rodina, přítelkyně + jak to všechno zvládnout dohromady, je toho moc

A: Duchovní krizi jsem asi neměl, jako že bych zpochybňoval věci ale spíš je to taková amplituda, jakože občas je to dobrý a občas je to horší. Vždycky je to horší samozřejmě když člověk něco těžšího prožívá. Že si začne klást otázky, jako proč mi Bůh nepomohl, nebo proč jsem v tom najednou sám.

D: Ano přesně tak

A: Ano, je pravda, že před tím bývá taková fádní část, taková jako možná nudná. Občas taky do toho spadne, to, že křesťanský život začne být stereotypní. Člověk najednou nemá potřebu se víc modlit víc hledat nějaké odpovědi na otázky. Má takovou pohodu, nepotřebuje věci řešit. Je to zasunuté do pozadí. A potom často přijde takovej zlom... Já si pamatuji, že když jsem měl před státnicemi bakalářskéjma, tak jsem se dověděl, že jeden vedoucí, nebo spoluvedoucí mé bakalářky, který mi měl pomoci vyhodnotit nějaká data, mi najednou řekl, že nemá čas. Že musí někam pryč odjet. A přitom to bylo dopředu domluvený.

A: Tak to na mě celí úplně šíleně spadlo, protože jsem nevěděl jak to dělat a byl jsem na tom psychicky dost špatně. Tak jsem se s tím obracel i k Bohu. A nenacházel jsem moc cestu jak z toho ven. Nakonec to dopadlo tak, že se to obešlo bez toho. Ale bylo to hodně chaotický. Spoustu jsem toho z té bakalářky ani nestihl v termínu. Musel jsem to odevzdávat později. Bylo to takový dost náročný, psychicky. Moc jsem jako nenacházel oporu u Boha. Vůbec jsem necítil, že by mi Bůh nějak pomohl. Bylo to všechno tak hodně na mě... Když se na to dívám zpětně, tak vidím, že mě to v těch věcech nějak posílilo, že jsem řešil věci víc sám za sebe. A i z toho si pak říkám, že za nás Bůh všechno neudělá. Často musíme něco dělat my sami. Není to takové to v uvozovkách naivní

život křesťana. Že se pomodlím a Pán Bůh to za mě vyřeší. Je to často spíš taková tvrdá zkouška, kterou si musí člověk projít. Možná mě tam v tom Bůh i chvíli podržel... to nevím... je to takové složité, záleží to na tom, jak to člověk prožije. Není to tak jednoduchý. Když jsem pak státnice udělal jen z části. Jedna zkouška mi nevyšla. Tak jsem byl z toho taky dost špatnej. A udělal jsem tu zkoušku až na potřetí. Což taky nebylo nic příjemného. Když jsem to dělal napodruhé, tak jsem si říkal, že už vím, do čeho jdu a hodně jsem se před tím modlil a hodně jsem nacházel i podporu u druhých lidí, kteří se modlili se mnou a za mě. A pak stejně jsem to jakoby neudělal. Tak to bylo takový další zklamání trošku. Když jsem se pak vracel sem z té nepovedené zkoušky, tak jsem z toho byl celej špatnej. Přemítal jsem si různé věci. A pak se tady těsně vedle mě na rohu stala bouračka. Kdybych šel o pár metrů později, tak je to auto ve mně. Tak jsem najednou měl trošku jiný priority než nějakou bakalářku. To mi trochu pomohlo se z té deprese dostat.

D: Byl jsi rád, že žiješ

A: Jo, kdybych byl na tom rohu, tak bych to asi nepřežil. Protože to auto bylo úplně tady....

D: Já vím no, taky jsem ho tu viděl

A: Najednou priority byli jinde. Je to tak že člověk z toho stereotypu, z té nudy přijde do nějaké zkoušky. Do nějakého rizika a potom hledá. Občas pomůže nějaké malé slovo, občas pomůže nějaké svědectví, občas pomůže kázání, když se kazatel trefí do situace, kterou člověk zrovna prožívá. Což se někdy nepovede.

D: Ty jsi mluvil o tom vztahu k Bohu. Že tady jsi očekával, že když se pomodlíš, tak Bůh něco udělá. Což je zjednodušené, ale lidi to tak opravdu vnímají...

A: ... no jo, jako když žiju s Bohem, tak se pomodlím a snažím se ten vztah vyvíjet, tak člověk nečeká, že přijde nějaká rána. Je to krásný, je to super a najednou stejně ta rána přijde. A pochybnosti nastanou.

D: Zlobil ses na Pána Boha za to?

A: No, byl jsem vždycky naštvanej, když přišla taková nějaká zkouška nebo krize. Nerozuměl jsem tomu, proč to nevyšlo, když jsem udělal všechno proto, aby to vyšlo. A asi jsem se taky částečně i zlobil, říkal jsem si, co dělám blbě, co mám dělat jinak. Proč mi Pán Bůh nepomohl, proč mě v tom nechal vykoupat. Ale je pravda, že když se pak člověk uchytí nějak zpátky. Když nevypadne ven někam. Tak ho to nakonec v něčem posílí.

D: Určitě, určitě... jak myslíš, že to proběhlo, v této oblasti diagramu, že tě to úplně neodvedlo pryč. Co byli věci, které ti pomohli.

A: Asi to bylo tím, že jsem si nevyzkoušel takový ten život úplně bez Boha a bez ostatních křesťanů ze sboru. Asi tím, že už odmala v tom žiju a není to jen zvyk, je to prostě jakoby styl života, jakože v neděli prostě shromáždění vždycky je, a když ne tak to je divná neděle. Je pravda, že dřív jsem hodně četl bibli. Teď už tolik ne, je to trochu jinačí, asi to ale není úplně dobře. Je to asi tím, že jsem vyrůstal v křesťanské rodině, že mí kamarádi jsou věřící lidi. Nechce se mi z toho ven. I když nejsem spokojený s tím, co se stalo, tak z toho nechci odejít. Mám tendenci v tom alespoň zůstat na blízku. Nechci to prostě úplně opustit. I když občas jsou takové chvíle, kdy to člověka láká. Tak nějak se uvolnit. Zapomenout. Vypustit to. Na nějakou dobu. Což pomůže, když jede někde do zahraničí nebo na pár týdnů někde s lidma do přírody když jedu. Tak najednou je život jinačí. Je to taková dovolená, tak mě to láká. Udělat si dovolenou jak od školy a od práce. Tak zároveň i od všedního křesťanského života. Mám tendenci všechno hodit za hlavu a jenom si užívat té přírody a toho volna.

D: Je to ale takové spíše krátkodobé.

A: Ano, to jo, on po čase člověk zjistí, že to taky není ono. Ale dovolená je občas potřeba a pomůže. Člověk všechno hodí za hlavu. Vyjedu do přírody, kroužkuju ptáčky a na nic jiného pořádně nemyslím. Ale je to jen ta jedna věc. I práce, a škola a rodina jde i s Pánem Bohem na chvíli stranou.

D: Máš nějaké pozorování, jak to vypadá, když se vrátíš zpět?

A: No když dovolená končí. Tak mi začnou docházet všechny ty věci, které jsem vypustil a jak jsem si užíval a byl jsem vypnutý. Na tý dovolený se nestane nějaká krize. Kdyby se něco stalo, nějaké strádání, tak by to zase bylo jiné. To je ideální dovolená. Občas si říkám, že je to zvláštní, že dokážu i Boha takto na čas vypustit ze života. Pak si říkám, co jsem to za křesťana. Ale je to možná tím, že tam jsem dost sám, nemám potřebu s nikým mluvit a sdílet. Úplně vypnu. Někdy se najde ale čas na takové nějaké přemýšlení.

D: Já mám za to, že příroda s Bohem velmi úzce souvisí. Když se dostanu do lesa, tak to vnímám až jako určitý duchovní zážitek, protože jsem tam uprostřed toho, co Bůh vytvořil.

A: Velmi vnímám to, že příroda je dílo Pána Boha. I když když jdu hloubš a hloubš v tom studiu tak poznávám víc ty vztahy v přírodě, jak to všechno funguje a jak se to vyvíjí. Zjišťuju, že to není úplně jednoduchý. Člověk i v tom vyrostl a zjistí, že to není tak, že by to najednou všechno nějak

bylo. Ale člověk už nemůže přijmout to, že se to najednou nějak stalo a stvořilo a objevilo. Ale jakýsi vývoj asi byl, nějak se to vyvinout muselo. Což taky není vždycky jednoduchý se s tím ztotožnit. Člověk si říká v Bibli je napsaný tohle, a pokud to tam je tak napsaný, tak to tak opravdu bylo. A když začnu zpochybňovat jedno, tak se dají zpochybňovat i další věci potom. Je to takováto nejasná hranice mezi tím, je to tam doslovně a není to tam doslovně. Člověk s tím občas bojuje...

D: To by mě zajímalo. Jak s tím bojuješ? Co to udělalo s tvou vírou?

A: Není to snadný. Vždycky si najdu nějakou tu rovnováhu a cestu a pak mluvím s někým dalším a ten ti řekne, že pokud to tak nebereš, tak to už nemusíš brát tamto. Začnou to zpochybňovat. Je to dost zvláštní. Když se na to podívám jako přírodovědec. Na Bibli, tak tam najde občas chyby. Třeba jak je v Matoušovi, „pohleďte na ptáky, nesejí a nežnou, a přesto mají co do zobáku“ tak když člověk je člověk ornitolog tak ví, že ti ptáci dost často strádají. A že často i umírají, protože jídlo nenaleznou. Samozřejmě vím, co tím chtěl Ježíš říci, když to říkal, a proč to bylo, k čemu je to vztažený, tak je to problém. Když to vezmu doslovně to podobenství, což se asi nedá, tak ptáci strádají a umírají hlady.

D: ... a Pán Bůh se o ně nepostará...

A: no právě...

D: ... zajímavá aplikace...

A: No, a když to vezmu i na to stvoření, tak tam je taky problém. Nelze říct, že všechno vzniklo naráz v jeden okamžik. Stvoření spíš chápu jinak, mohlo to být zrychlený, klidně i hodně zrychlený. Nevím, čas je hrozně relativní věc, zvláště v těch počátcích. Měřit čas je hrozně relativní věc. Je jedno, jestli to byl den, tisíc let nebo milion. Spíš si to představuju tak, že Pán Bůh měl prsty jakoby v těch základních kamenech. Vytvořil prvky, které museli z něčeho vzniknout. Tam byla práce stvoření. Dal i vlastnosti těm prvkům. Poněvadž třeba proč je uhlík čtyřvazný, proč má čtyři vazby okolo sebe. Proč se dokáže takhle spojovat. V tom vidím počátek stvoření. Když to má takovéto vlastnosti. Tak tím dojde k různým srážkám molekul, tak tu postupně něco vznikalo. A je to i něco, co vidíme teďkon. A člověk se na to musí vždycky dívat z dálky. Ty zvířata, kytky se furt přizpůsobují okolí, furt se to mění. Není to tak, že něco máš a za deset let je to stejný. Furt se to malinko mění. Když se to nepřizpůsobí, tak to chcípne. Takže v tom vidím princip stvoření. Je to neuvěřitelně chytřej a vymakanej způsob. Pokud nepřijde něco ohromného, tak to ani nemůže skončit.

D: Takže ti to nebrání věřit tomu, že to Bůh stvořil, ale nějak se tvá představa proměnila za dob studia

A: Určitě

D: Byl jsi na začátku studia sedmidenním kreacionistou?

A: Ne asi ne. Dřív jsem to ani pořádně neřešil. Nezabýval jsem se tím. Ale vyloženě kreacionistou jsem asi nebyl. Spíš jsem v tom měl mlhu. Postupem času jsem k tomu docházel. Víím, že jsou křesťané, kteří ani neuznávají dinosaury, nebo takhle. A to já prostě takhle brát nemůžu. To už jak jsem si prošel studiem a poznáním přírody. Tak člověk vidí, že se formy života mění, něco vymírá, něco jsou slepé uličky. A když se člověk podívá na současné věci, tak v tom tu historii vidí. I třeba vlastně nesmysl v lidském těle, které jsou. Třeba bludný nerv. Nerv co vede z hlavy a pod srdečnici a zase zpátky. A u žirafy je sedm metrů dlouhý a je k ničemu. Nebo, jak je oko udělané nesmyslně, že máme sítnici a buňky, které reagují na světlo, jsou až za ní, je to vlastně nesmysl. Hlavonožci třeba jako chobotnice to mají normálně, protože jsou primitivnější a u nich to vzniklo originálně a u nás až potom. Takže, kdyby se člověk kriticky podíval na stvoření tak tam najde spoustu chyb. Řekne si, že je to špatnej výmysl. Design nesmyslný, jinak by to bylo efektivnější. A těch věcí je v tom víc a je to daný evolucí a vývojem, jak se všechno přizpůsobuje a když se něco změní tak se to nikdy nevrátí zpátky, ale změní se to zase jinak. V tom já vidím dokonalost Boha. Dal tomu počáteční směr. Bylo by to nedokonalý, kdyby se to neměnilo.

D: Tak ještě nějaký téma tě napadá tady v tom kolečku? I to o čem jsi teď mluvil, bylo z hlediska tohoto modelu důležité, jedná se o rozumové a kritické chápání Bible.

A: Občas nějaký problémy, který řeším ve svém životě, jsou mezi biologama. Jsou to lidé, kteří velmi striktně odmítají víru. A když člověk vezme striktně vědecké myšlení tak vědu s vírou nelze spojovat úplně. Víra nevysvětlí vědu a věda nevysvětlí víru, jsou to dvě souběžné věci, které nemůžu úplně propojit. Můžu tam najít mosty občas, ale jsou to dvě odlišné věci, dva přístupy. Věda je furt kritická a má vše na faktech, víra je o něčem jiným. Takže občas profesori, kdybych před nimi řekl, že jsem křesťan, tak některý to i na rovinu řekli, že u nich člověk mít jedničku nemůže, když je křesťan, že nejsou diskriminační, že by nepustili studenta, ale když začne do toho pouštět nějakou víru, tak jedničku mít nemůže. Dá se to pochopit i z toho pohledu, že profesor zkouší to co je fakt, a buďto to ovládáš nebo neovládáš a nezajímá ho, jestli si k tomu myslíš něco jiného. Když do toho vložíš něco jiného, tak tu látku prostě neumíš. Používáš špatný vědecký přístup. A u některých je to až tak, že kdybych to řekl takhle na rovinu, tak bych u nich dost klesnul

a jejich přístup ke mně by byl jinačí. Oni s tím mají taky špatné zkušenosti, protože naráží na takové ty hodně tvrdohlavý křesťany a jsou jim k smíchu. Vysmějou se jim...

D: Jak se v tom cítíš, když žiješ v takovém napětí?

A: No ze začátku jsem s tím dost bojoval, poněvadž jsem si říkal, že se teď nepřiznávám k Pánu Bohu a že ho zapírám, ale říkal jsem si, že kdybych to tak neudělal, tak se před tím profesorem úplně ... jako úplně ho odříznu a kdyby s ním někdy došlo k nějaké dalšímu rozhovoru, tak se tak někdy můžeme k Bohu dostat. Kdyby to o mě věděl předtím, tak se nikdy nesblížíme. Třeba ten profesor, který to tenkrát řekl, tak si s ním teď tykám, povídáme, řešíme ornitologické věci. Je v pohodě. Jinak by toto nenastalo. Došel jsem k tomu, že je lepší to úplně kolem sebe nekřičet v těchto kruzích, ale sblížit se s nima. A až nastane vhodný čas, tak to bude lepší. To je zatím takovej můj pohled. Zase v Bibli se píše o tom, že má člověk trpět za to, když se přizná k Pánu Bohu, a je to dobrý. Tak nevím. Trpět se mi za to nechce. Myslím, že si takto k těm lidem najdu i lepší cestu. Nevím, jestli je to biblický přístup. Je to složitý.

D: Tam je otázka, kdyby se tě on přímo zeptal, nebo kdyby na to přišla řeč. Ale neřict to by nebyl problém...

A: Je tam tenký led v tomhlecom

D: Zvlášť když seš v takovém prostředí, máš šanci jim ukázat sebe jako jiného křesťana. A překonat jejich předsudky, kdybys to řekl na začátku, tak si tě zaškatulkují a nic nezměníš.

A: Občas je to legrační, ti lidé to o mě neví a občas takhle o křesťanech mluvil.

D: Doviš se spoustu věcí ☺

A: Přijde mi, že v těch biologických kruzích, je to hodně uzavřený, jsou tam špatné představy, a zkušenosti s jednosměrnýma křesťanama. Kreacionismus je žhavé téma.

D: Takže máš dvě věci, jedno je to co studuješ, a to druhé je čemu věříš. V čem vidíš ty mosty?

A: Není to propojené určitě. Právě to stvoření, tam vidím ten most. Vědec to musí mít hrozně striktní, aby mohl být vědcem. On když něco neví, tak má jen teorii, kterou potvrdí, nebo vyvrátí. Musí žít v hrozné nejistotě. Víra je mi v tom pomoci, protože věci, na které věda nestačí a nikdy stačit nebude. U těch počátků stvoření. Tam mi víra drží základ. Vědec si musí klást otázky, proč to tak je a je to o víru ochuzené. Nemá tam žádný smysl. Nemá to ze shora zakrytý. Občas mě těší to, že čím víc poznávám přírodu, tím víc poznávám Boží stvoření a jeho dokonalost. Vědec poznává jen evoluci, že je dobrá a model funguje. Srovnává věci a má to moc otevřený.

D: Jak by ten tvůj vztah víry a vědy seděl v tom modelu, co tu máme? Jak to u tebe proběhlo?

A: Ten začátek byl v takové nějaké neřešení, nudě, stagnující části. Potom přišlo hlubší poznání věcí jak z hlediska vědy tak i víry. Vyšlo to do hledání. Úzkostí to neprošlo, ale bylo to v tom hledání, a jednak v růstu ve víře i v poznání. Člověk v tom nacházel obojí, bylo to souběžné.

D: Jak by vypadalo to bloudění?

A: Došlo by to k tomu, že bych začal Bibli zpochybňovat ještě víc a zapomněl co ta víra vlastně je. Vědec se odlišuje tím, že furt zpochybňuje věci. A víru nedokáže vysvětlit. Víra je pak „blbost“ a tam by mohlo dojít k odloučením.

D: Tak ses v nějaké chvíli rozhodl, že to přestaneš zpochybňovat? Tu Bibli?

A: Už jsem do toho šel jako poměrně dost věřící člověk. Po tom hledání v patnácti / sedmnácti kdy jsem bojoval s tím, jestli opravdu věřím a jak to mám a tohle bylo až potom. Základ už jsem v sobě měl. A to mi nějak pomohlo. Tam jsem našel lano, které jsem nepovolil. Nevylítnul jsem tak z té pružinky ven. Ale myslím, že kdyby se do toho pustil víc bezhlavě a nepřemýšlel nad tím a bral jen ty fakta, tak by našel větší skepsi a ta bible se dá vědecky dost rozložit. Věda má buď ANO, nebo NE. Ale furt vychází z toho, co lze dokázat a toho v Bibli moc není.

D: Jaký máš teď vztah k Bibli?

A: Mám problém se starým zákonem, neznám tu dobu, je těžké to vykládat, musím znát spousty historických souvislostí, jaké tam bylo myšlení. Starý zákon vynechávám. Jen ve chvíli, kdy nový zákon vykládá starý, tak tam nacházím styčné body. Spíš na čem stavím, je evangelium. Tam stojím pevněji. Hlavně věřím evangeliu. Mám ho v sobě zarostlé.

D: Ještě něco tě napadá?

A: Model vypadá zajímavě. Je těžší se v něm najít.

D: Pomohlo ti to kolečko nějak si to formulovat?

A: Asi jo, ten první pohled byl trochu zmatenej. Kdyby tam bylo méně názvů a šipek. Je dobré něco mít a na tom stavět. K rozjezdu to určitě pomůže. Občas ten název může být trochu zavádějící a neví co si pod tím představit. Možná kdybych tam měl hlubší krizi, tak by to bylo ještě jasněji všechno vidět.